

Centrum Prawa Ekologicznego

**Rejestry uwalniania i transferu
zanieczyszczeń (PRTR)
jako instrument realizacji
polityki ekologicznej**

Uwarunkowania organizacyjne i prawne

Opracował zespół autorów:

Jerzy Jendrośka (red.)

Magdalena Bar
Kamila Tarnacka
Sergiusz Urban

Wrocław 2001

Copyright © 2001 Centrum Prawa Ekologicznego

Publikacja oparta na opracowaniu dofinansowanym ze środków narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej na zamówienie Ministra Środowiska

Publikacja została przygotowana w ramach projektu „Na ścieżkach Aarchus. Wsparcie procesu wdrażania Konwencji z Aarchus w zakresie rejestrów uwalniania i transferu zanieczyszczeń” realizowanego przez Polską Zieloną Sieć, Centrum Prawa Ekologicznego oraz Biuro Wspierania Lobbyingu Ekologicznego, który został dofinansowany przez Regionalne Centrum Ekologiczne na Europę Środkową i Wschodnią (projekt nr 01021).

Skład i przygotowanie do druku
„FILAR” Agencja Reklamowa
Wrocław, Rynek 58
tel. 342 04 84, 605 765 729

ISBN: 83-912460-4-3

SPIS TREŚCI:

Wprowadzenie	5
Część I. Zagadnienia wstępne	8
Rozdział 1. Geneza rejestrów PRTR.....	8
Rozdział 2. Rejestry PRTR jako instrumenty realizacji polityki ekologicznej.....	15
Rozdział 3. Zobowiązania do tworzenia PRTR w Polsce.....	19
Część II. Rejestry PRTR: doświadczenia innych krajów	22
Rozdział 1. Rejestry PRTR w Ameryce Północnej.....	22
1. Rejestr federalny TRI w USA.....	22
2. Rejestry stanowe w USA – przykład stanu New Jersey.....	31
3. Rejestr PRTR w Kanadzie.....	32
Rozdział 2. Rejestry PRTR w Europie Zachodniej.....	34
1. Przegląd sytuacji.....	34
2. Holandia.....	34
3. Wielka Brytania.....	40
4. Irlandia.....	41
5. Francja.....	41
6. Norwegia.....	42
Rozdział 3. Rejestry PRTR w Europie Środkowej.....	43
1. Przegląd sytuacji.....	43
2. Republika Czeska.....	43
3. Węgry.....	51
4. Bułgaria.....	51
5. Słowacja.....	51
Część III. Rejestry PRTR w świetle dokumentów międzynarodowych	54
Rozdział 1. Wytyczne OECD.....	54
Rozdział 2. Wytyczne UNITAR i IFCS.....	64
Rozdział 3. Europejski Rejestr Emisji Zanieczyszczeń (EPER).....	76
Rozdział 4. Rejestry PRTR w Konwencji z Aarhus.....	81
Rozdział 5. Przebieg i rezultaty prac nad protokołem PRTR.....	87
Część IV. Kluczowe elementy instytucji PRTR	92
Rozdział 1. Definicja, cele i zasady tworzenia rejestrów PRTR.....	92

Rozdział 2. Elementy środowiska, do których zrzut zanieczyszczeń wymaga raportowania oraz sposób przechowywania i udostępniania danych zawartych w rejestrach.....	96
Rozdział 3. Rodzaje uwalniania i transferu zanieczyszczeń wymagające raportowania oraz częstotliwość i okresy raportowania.....	98
Rozdział 4. Podmioty i substancje objęte obowiązkiem raportowania.....	103
Rozdział 5. Zasady tworzenia oraz koszty i korzyści istnienia rejestrów PRTR.....	106
Część V. Rejestry zanieczyszczeń w Polsce.....	114
Rozdział 1. Sytuacja przed dniem 1 stycznia 2001 r.....	114
1. Regulacja prawna.....	114
2. Praktyka funkcjonowania rejestrów i obiegu informacji o zanieczyszczeniach.....	123
Rozdział 2. Nowe regulacje prawne w Polsce.....	129
1. Uwagi wprowadzające.....	129
2. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska.....	131
3. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. o odpadach.....	159
4. Ustawa z dnia 11 maja 2001 r. o opakowaniach i odpadach opakowaniowych oraz ustawa z dnia 11 maja 2001 r. o obowiązkach przedsiębiorców w zakresie gospodarowania niektórymi odpadami oraz o opłacie produktowej i depozytowej.....	162
5. Ustawa z dnia 11 stycznia 2001 r. o substancjach i preparatach chemicznych. Ustawa z dnia 15 lutego 2000 r. o kosmetykach. Ustawa z dnia 12 lipca 1995 r. o ochronie roślin uprawnych. Ustawa z dnia 26 lipca 2000 r. o nawozach i nawożeniu.....	164
6. Ustawa z dnia 22 stycznia 2000 r. o ogólnym bezpieczeństwie produktów.....	166
Wnioski.....	168
English Summary.....	172
Bibliografia.....	173
Załączniki.....	176
Informacje o autorach.....	187

WPROWADZENIE

Institucja publicznie dostępnych rejestrów uwalniania i transferu zanieczyszczeń (Pollutant Release and Transfer Registers - PRTR) zyskuje obecnie na świecie coraz większą popularność. Rejestry PRTR należą do tych instrumentów realizacji polityki ekologicznej, których oddziaływanie oparte jest na wykorzystaniu świadomości ekologicznej społeczeństwa. Wspierają one tradycyjne instrumenty regulacyjne (władczo-nakazowe) oraz instrumenty finansowe. Głównym celem tworzenia rejestrów PRTR jest zapewnienie stałego dopływu informacji o zanieczyszczeniach, dzięki któremu zarówno podmioty gospodarcze jak i władze publiczne oraz społeczeństwo podejmować mogą działania służące ograniczaniu powstawania zanieczyszczeń oraz zmniejszaniu ich szkodliwego oddziaływania na środowisko i zdrowie ludzi.

Pozytywne doświadczenia państw, które wprowadziły rejestry PRTR do swoich własnych systemów prawnych, spowodowało podjęcie na szczeblu międzynarodowym dyskusji dotyczącej wprowadzenia rejestrów PRTR do międzynarodowego instrumentarium prawnego realizacji polityki ekologicznej. Od Konferencji Narodów Zjednoczonych "Środowisko i Rozwój" w czerwcu 1992 roku w Rio de Janeiro, poprzez Wytoczne OECD i UNITAR do odpowiednich zapisów Konwencji z Aarhus – utrwalano się przekonanie o konieczności podjęcia prac nad wypracowaniem międzynarodowego instrumentu przewidującego konkretne zobowiązania o wiążącym charakterze odnośnie tworzenia na szczeblu krajowym rejestrów PRTR. Jesienią 2000 roku podjęto w końcu decyzję o rozpoczęciu negocjacji nad protokołem do Konwencji z Aarhus dotyczącym PRTR.

W ślad za tymi dokumentami międzynarodowymi również i Polska podjęła zobowiązanie polityczne do przystąpienia do tworzenia rejestrów PRTR. Odpowiednie zapisy w tym względzie znalazły się w II Polityce Ekologicznej państwa, przyjętej przez Radę Ministrów w dniu 13 czerwca i uchwalonej przez Sejm w dniu 22 sierpnia 2001 r.

Niniejsze opracowanie ma na celu ułatwienie realizacji zobowiązań zarówno międzynarodowych jak i wewnętrznych dotyczących PRTR poprzez analizę aktualnej sytuacji w Polsce na tle doświadczeń w zakresie

regulacji prawnej oraz stosowania rejestrów PRTR w innych krajach, a także rezultatów odpowiednich procesów międzynarodowych.

Punktem wyjścia dla dalszych rozważań są krótko przedstawione w części I zobowiązania wewnętrzne Polski związane z PRTR oraz geneza instytucji PRTR i jej miejsce wśród instrumentów realizacji polityki ekologicznej.

W części II przedstawione są doświadczenia w funkcjonowaniu oraz wprowadzaniem PRTR do systemów krajowych. Zaprezentowano tutaj rejestry w Ameryce Północnej, w tym zwłaszcza modelowy rejestr TRI w USA. Przedstawiono też przegląd rejestrów PRTR istniejących w krajach Europy Zachodniej, skupiając uwagę na rozwiązaniach holenderskich, jako najbardziej rozwiniętych. Celowe wydawało się też zaprezentowanie przeglądu sytuacji w odniesieniu do PRTR w państwach Europy Środkowej. Główną uwagę skupiono tutaj na kierunku rozwiązań przyjętych w Republice Czeskiej, które to państwo od lat należy do największych w naszym regionie orędowników wprowadzenia PRTR i posiada olbrzymi dorobek badawczy w tym zakresie.

Istotną rolę w pracy odgrywa przedstawienie rejestrów PRTR w świetle dokumentów międzynarodowych. Poświęcony temu jest część III pracy. Wybrano tutaj kilka najbardziej istotnych, w tym zwłaszcza Wytoczne OECD oraz UNITAR oraz rozwiązania przyjęte w Decyzji Komisji Europejskiej odnośnie EPER. Celowe wydawało się tutaj przedstawienie też kierunków prac nad protokołem PRTR w ramach Konwencji z Aarhus – mimo, iż prace te dalekie są od sfinalizowania.

Kluczową rolę dla pracy ma część IV. Przedstawiono tutaj w skrócie najistotniejsze elementy instytucji PRTR oraz korzyści i koszty wdrożenia i funkcjonowania systemu PRTR. Ich wybór podyktowany był analizą dokumentów międzynarodowych dokonaną w części III.

W części V przedstawiona jest polska regulacja prawna mająca związek z PRTR. Punktem wyjścia jest tutaj analiza istniejących w Polsce rejestrów i praktyki ich funkcjonowania przed 1 stycznia 2001 roku. Na jej tle przedstawiono nowe regulacje prawne w różnych ustawach przewidujące

tworzenie różnego rodzaju rejestrów, wykazów itp. podobnych instrumentów służących zbieraniu informacji w dziedzinie ochrony środowiska. Analizowane są one z punktu widzenia ich relacji do instytucji PRTR i jej cech kluczowych.

We wnioskach pracy dokonano porównania istniejących w Polsce rejestrów w kontekście międzynarodowego wzorca PRTR. Na ich tle sformułowano możliwe kierunki rozwoju instytucji PRTR w Polsce w świetle zobowiązań międzynarodowych i ustaleń II Polityki Ekologicznej.

Praca nie ma ambicji wyczerpującego ujęcia tematu, pozostawia też na uboczu kwestie techniczne. Punktem wyjścia jest analiza prawna istniejących zobowiązań dotyczących PRTR oraz stanu prawnego w tym zakresie. Samo opracowanie nie jest jednak pomyślane jako fachowe opracowanie prawnicze – a raczej jako pomoc dla polityków, urzędników i wszystkich innych podmiotów, które zgodnie z zaleceniami międzynarodowymi, zaangażowane być powinny w tworzenie systemu PRTR w Polsce.

W pracy, zgodnie z przyjętym założeniem, zasygnalizowano jedynie możliwe kierunki rozwoju instytucji PRTR w Polsce, nie podjęto jednak próby przedstawienia konkretnych propozycji legislacyjnych w tym zakresie. Daleko wykraczałoby to poza zamierzone ramy opracowania i byłoby przedwczesne. Celem pracy jest ułatwienie dyskusji na temat PRTR i podjęcia decyzji co do dalszego kierunku rozwoju tej instytucji w Polsce.

Niniejsze opracowanie oparte jest na wynikach projektu “Uwarunkowania organizacyjne i prawne wprowadzania w Polsce publicznie dostępnych rejestrów uwalniania i transferu zanieczyszczeń (Pollution Release and Transfer Registers, PRTR) zrealizowanego przez Centrum Prawa Ekologicznego w 2001 roku na zamówienie Ministerstwa Środowiska.

Część I

Zagadnienia wstępne

Rozdział 1

Geneza rejestrów PRTR

Różnego rodzaju rejestry zanieczyszczeń i toksycznych substancji od lat już funkcjonują na całym świecie. Powstawały one w różnych okolicznościach, różne też były cele ich tworzenia. Często też cele te zmieniały się w miarę rozwoju tych rejestrów.

Za pierwowzór współczesnych rejestrów PRTR powszechnie uznaje się amerykański Rejestr Uwalniania Substancji Toksycznych (Toxic Release Inventory - TRI). Jego powstanie związane jest z szokiem, jaki amerykańska opinia publiczna przeżyła w grudniu 1984 roku na wiadomość o śmierci prawie dwóch tysięcy osób (i uszkodzeniach ciała u około dwustu tysięcy dalszych osób) w wyniku awarii przemysłowej w filii amerykańskiego koncernu chemicznego Union Carbide Corporation w Bhopalu w Indiach. Kiedy w kilka miesięcy później podobna w charakterze (choć nie tak katastrofalna w skutkach) awaria wydarzyła się w samych Stanach Zjednoczonych – opinia publiczna wymogła na Kongresie USA uchwalenie przepisów mających na celu zminimalizowanie potencjalnych skutków tego typu katastrof poprzez rozszerzenie niewiele wcześniej wprowadzonych przez ustawę o bezpieczeństwie i higienie pracy (Occupational Safety and Health Act – OSH Act) obowiązków informowania pracowników narażonych na kontakt z niebezpiecznymi substancjami. Uchwalona w 1986 roku ustawa o planowaniu i powiadamianiu społeczeństwa w przypadku awarii (Emergency Planning and Community Right-to-Know Act – EPCRA) nakłada obowiązek tworzenia planów ratowniczych i powiadamiania o nich społeczeństwa. Związany z tym został też obowiązek regularnego raportowania o wykorzystywaniu, magazynowaniu oraz rutynowym i awaryjnym odprowadzaniu do środowiska substancji toksycznych. W 1990 roku ustawa o Zapobieganiu Zanieczyszczeniom (Pollution Prevention Act) znacząco rozszerzyła zakres TRI. Zmiany te związane były z rozszerzającym się znaczeniem TRI jako instrumentu pozwalającego na identyfikację problemów środowiskowych i wspierającego dobrowolne ograniczanie emisji. W tym zakresie TRI podobny jest do kanadyjskiego rejestru (National Pollutant Release Inventory – NPRI), który stworzony został w 1993 roku właśnie w tym celu¹.

W ustawodawstwie Wspólnoty Europejskiej w odniesieniu do awarii przemysłowych podobną rolę jak EPCRA w USA pełniła Dyrektywa 82/501 z 1982 roku wydana w efekcie słynnej awarii we włoskim mieście Seveso (stąd też nazywana powszechnie “Dyrektywą Seveso”). Co ciekawe jednak, ani ta dyrektywa, ani zastępująca ją Dyrektywa 97/82 (Tzw. Seveso II Dyrektywa) nie zostały wykorzystane jako podstawa do tworzenia systemu rejestrów o charakterze PRTR. O potrzebie takiego rejestru (tzw. Europejskiego rejestru Zanieczyszczeń – European Pollution Emissions Register – EPER) mówiło się w Unii Europejskiej od dawna, rozważano też różne możliwości jego prawnego umocowania². Rejestr taki, pomyślany jako instrument kontroli emisji, postanowiono w ostateczności stworzyć na podstawie Dyrektywy 96/61 z 1996 roku o zintegrowanej kontroli i zapobieganiu zanieczyszczeniom (tzw. Dyrektywa IPPC). Ostateczny kształt tego rejestru zatwierdzony został decyzją Komisji z lipca 2000 roku w sprawie EPER [patrz rozdział III.3]. Znaczną rolę w jego ostatecznym kształcie miały dotychczasowe doświadczenia państw członkowskich.

Warta zauważenia jest w tym kontekście geneza PRTR w Holandii. Punktem wyjścia była tutaj chęć kontroli zobowiązań do redukcji emisji w ramach dobrowolnych porozumień (covenants) zawieranych między organami administracji ochrony środowiska a organizacjami reprezentującymi różne gałęzie gospodarki³. Na tym tle doszło do stworzenia rejestru składającego się z 2 części: Rejestru Indywidualnego (Individual Emissions Inventory – IEI) rejestrującego emisje z wielkich zakładów oraz rejestru zbiorowego (Collective Emissions Inventory – CEI) zbierającego dane na temat emisji z małych zakładów oraz źródeł niezorganizowanych (transport, gospodarstwa domowe, rolnictwo itp.). System tych rejestrów rozwinięty został w 1997 roku, kiedy to rozszerzono obowiązek obligatoryjnego raportowania [patrz rozdz. II.2].

Jak już wspomniano we wprowadzeniu, pozytywne doświadczenia państw, które wprowadziły rejestry PRTR do swoich własnych systemów prawnych, spowodowało podjęcie na szczeblu międzynarodowym dyskusji dotyczącej wprowadzenia rejestrów PRTR do międzynarodowego instrumentarium prawnego realizacji polityki ekologicznej.

Konferencja ONZ w Rio de Janeiro w 1992 roku

Pierwszy krok w kierunku międzynarodowego umocowania rejestrów PRTR uczyniono w czasie Konferencji Narodów Zjednoczonych “Środowisko

i Rozwój” w czerwcu 1992 roku. W rozdziale 19 Agendy 21 wskazano na konieczność wprowadzenia odpowiednich instrumentów kontroli przepływu toksycznych substancji, w tym tworzenie rejestrów emisji. Zauważono tam, iż w wielu krajach nie zajmowano się problemem niebezpiecznych związków chemicznych, ponieważ nie istniały systemy gromadzenia informacji o emisjach lub innym rodzaju gospodarki tymi odpadami, albo też na skutek zbierania danych dotyczących osobno poszczególnych mediów nie można było odtworzyć całościowego obrazu sytuacji. Wskazując na istniejące trudności w wykrywaniu toksycznych chemikaliów, systematycznym mierzeniu wielkości ich emisji, jak i w ocenie ich wpływu na środowisko, podkreślano, że dla rozważnego zarządzania związkami chemicznymi konieczne jest gromadzenie i rozpowszechnianie informacji na temat tych związków.

W tymże rozdziale 19 Agendy 21 stwierdzono, że dla zmniejszenia ryzyka powodowanego przez szkodliwe dla zdrowia związki chemiczne niezbędne jest zbieranie informacji ich dotyczących. W osiągnięciu tego celu wydatnie pomóc mogą również rejestry emisji.

Intergovernmental Programme on Chemical Safety⁴ (IPCS)

W 1993 roku przedstawiciele rządów, organizacji międzynarodowych, przemysłu i grup reprezentujących interes społeczny spotkali się, by zastanowić się nad metodami wdrożenia celów określonych rozdziałem 19 Agendy 21 w dziedzinie rejestrów emisji. Zdecydowano wówczas o **zmianie ich nazwy na Rejestry Emisji i Transferu Zanieczyszczeń (PRTR)**, która to nazwa miała lepiej odzwierciedlać “multimedialność” tych rejestrów.

Organisaton for Economic Co-operation and Development⁵ (OECD)

Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD), jako jeden z uczestników spotkania w sprawie Międzynarodowego Programu na rzecz Bezpieczeństwa Chemicznego (IPCS), zgodziła się opracować poradnik dla rządów, traktujący o rejestrach uwalniania i transferu zanieczyszczeń (PRTR). Do przygotowania takiego dokumentu wzywał Rozdział 19 Agendy 21. W przeciągu 2 lat rządy, przedstawiciele przemysłu oraz grupy reprezentujące interes publiczny z państw będących członkami OECD wzięły udział w spotkaniach w Europie i Ameryce Północnej w celu przedyskutowania treści pięciu rozdziałów podręcznika. Wstęp do

poradnika, opublikowanego w 1996 roku, precyzuje zadania rejestrów PRTR w gromadzeniu całościowej informacji i skuteczniejszego zarządzania niebezpiecznymi substancjami chemicznymi. Stwierdzono tam między innymi: “System PRTR zaadaptowany stosownie do potrzeb konkretnego kraju, staje się dla władz narzędziem do ewidencjonowania wytwarzania i uwalniania różnych związków chemicznych w przedziale czasowym”.

Podręcznik OECD był pierwszym międzynarodowym dokumentem opisującym podstawowe elementy i strukturę PRTR. Zgodnie z jego zapisami:

“Rejestr uwalniania i transferu zanieczyszczeń (PRTR) jest katalogiem lub rejestrem potencjalnych zagrożeń spowodowanych uwalnianiem zanieczyszczeń lub ich transferu do środowiska z różnych źródeł. PRTR zawiera informacje dotyczące uwalniania i transferu do powietrza, wody i gleby, jak również odpadów przeznaczonych do zagospodarowania lub umieszczenia na wysypisku. Rejestr ten zawiera również raporty dotyczące specyficznych substancji, takich jak benzen, metan czy rtęć kontrastujące z szerszymi kategoriami zanieczyszczeń takimi jak lotne organiczne związki, gazy cieplarniane i metale ciężkie”.

W dalszej części dokumentu czytamy:

“PRTRs są systemami śledzącymi zużycie chemikaliów, ich transfer i uwalnianie, które dokumentują ustandaryzowane dane dotyczące emisji substancji toksycznych to powietrza, wody i na powierzchnię ziemi z zanieczyszczających zakładów przemysłowych (prywatnych, samorządowych lub państwowych). Raportowane informacje przeznaczone są do czynnego i regularnego ich udośćpniania. Rzetelna, obszerna, ustandaryzowana i multimedialna informacja dotycząca uwalniania toksyn i ich transferu do środowiska – jasno określająca poszczególne źródła emisji – jest konieczna, jeśli chce się osiągnąć cele, polegające na redukcji zanieczyszczeń. Niezbędna jest ona także, by określić, czy na tym polu dokonał się postęp. Dane PRTR stanowią podstawę do ustalenia ilości i rodzajów zanieczyszczeń, w stosunku do których należy podjąć działania zmierzające do redukcji ich poziomu w środowisku. Prowadząc do redukcji emisji i transferów, systemy PRTR mogą stymulować czystsza produkcję i produkty.”

Konferencja międzynarodowa dotycząca rejestrów PRTR

W 1998 roku UNITAR, OECD, rząd Japonii i Program Środowiskowy NZ (UNEP) przygotowali konferencję międzynarodową, której tematyka koncentrowała się na rejestrach PRTR. W jej trakcie zaprezentowano najnowsze rozwiązania w tej dziedzinie, jak i różny sposób wykorzystania

tego narzędzia przez rządy, społeczeństwa i przemysł. Wielokrotnie podkreślano, że rejestry PRTR są źródłem uprzednio niedostępnych informacji, które pozwalają w efekcie skuteczniej rozwiązywać problemy środowiskowe, w tym lepiej zarządzać chemikaliami.

Jednym z zaleceń, które powstały w efekcie prac tej konferencji, było wezwanie, by OECD przygotowała analityczny opis istniejących oraz wdrażanych rejestrów PRTR, a także, na podstawie dotychczasowych doświadczeń wielu państw, określiła rozwiązania mające istotny wpływ na prawidłowe ukształtowanie takiego rejestru..

W 2000 roku OECD przygotowała odnośny raport, który zatytułowany został *PRTR implementation: Member Country Progress*. Stosownie do zaleceń konferencji, w dokumencie tym określono charakterystyczne cechy rejestrów PRTR:

“ Mimo, że rejestry PRTR zaprojektowane zostały odmiennie w różnych krajach, istnieją wszakże podobieństwa między tymi systemami. Ich wspólne cechy to:

- *wyliczenie substancji zanieczyszczających*
- *objęcie rejestrami wszystkich “mediów” i/lub zintegrowane raportowanie uwalniania i transferu tych substancji*
- *przekazywanie danych przez źródło zanieczyszczeń*
- *regularny – okresowy (najczęściej doroczny) obowiązek składania sprawozdań*
- *powszechność dostępu do informacji”*

North American Commission for Environmental Cooperation⁶ (CEC)

Współpracując w ramach regionu UNECE, Stany Zjednoczone, Kanada i Meksyk podjęły działania na rzecz osiągnięcia większej kompatybilności krajowych systemów PRTR, by móc dokonać oceny emisji i transferu chemikaliów na terenie całej Ameryki Północnej.

Te trzy kraje podpisały dwie rezolucje dotyczące rejestrów PRTR. Pierwsza z nich, przyjęta przez Radę Ministrów Środowiska tych krajów w 1997 roku, zobowiązywała państwa do zwiększenia porównywalności ich systemów PRTR. Kolejna, z 2000 roku, rozwijała postanowienia pierwszej, wzywając do uczynienia tychże rejestrów bardziej całościowymi, niż to miało miejsce do tej pory. Przypomniano za dokumentami OECD podstawowe elementy niezbędne dla prawidłowego funkcjonowania każdego systemu PRTR.

Intergovernmental Forum on Chemical Safety⁷ (IFCS)

Zadaniem Forum jest czuwanie nad osiągnięciem celów określonych przez rozdział 19 Agendy 21 oraz obserwowanie międzynarodowego procesu rozwoju badań nad rejestrami PRTR.

W trakcie pierwszych dwóch spotkań tej organizacji – Forum I i Forum II, wezwano wszystkie kraje do ustanowienia systemów rejestrów PRTR.

W czasie kolejnego, trzeciego Forum, mającego miejsce w dniach 15 – 20 października 2000 roku w Brazylii, zagadnieniu rejestrów PRTR poświęcono odrębną sesję. Wydany jako sprawozdanie i podsumowanie prac dokument podkreślał, że: *“Kraje mają prawo do informacji czy i jakie związki emitowane są do atmosfery, wody lub gleb, bądź transportowane w inne miejsca, jakie są źródła ich pochodzenia i czy zmienia się natężenie tych emisji”*.

Uczestnicy trzeciego Forum, reprezentujący ponad 80 rządów, izby przemysłowe oraz grupy działające w interesie społecznym, podjęli kroki zmierzające do dalszego rozwoju krajowych systemów PRTR. W Raporcie Końcowym, a dokładnie jego części poświęconej określeniu priorytetów dla dalszych działań (wydanej w formie osobnej publikacji *Priorities for Action. Beyond 2000*), przypomniano podstawowe cechy systemu rejestrów PRTR:

“Pomimo, iż rejestry PRTR zaprojektowane zostały odmiennie w różnych krajach, istnieją wszakże podobieństwa między tymi systemami. Ich wspólne cechy to: wyliczenie substancji zanieczyszczających, objęcie rejestrami wszystkich “mediów” i/lub zintegrowane raportowanie uwalniania i transferu tych substancji, przekazywanie danych przez źródło zanieczyszczeń, regularny – okresowy (najczęściej doroczny) obowiązek składania sprawozdań, oraz powszechność dostępu do informacji”.

Spotkanie Ministrów Środowiska państw G8⁸

Już od dwóch lat ministrowie środowiska państw G8 spotykają się, by omawiać kwestie związane z rejestrami PRTR. W roku 2001 spotkanie takie miało miejsce w Trieście we Włoszech. Ministrowie zobowiązali się do poszerzenia istniejącej wiedzy na temat niebezpiecznych związków chemicznych, w tym ich emisji i składowania. Wskazano także na zadanie, jakim jest osiągnięcie porównywalności między różnymi krajowymi rejestrami PRTR. W tym celu przypomniano zawarty w dokumencie *Priorities for Action. Beyond 2000* spis podstawowych cech, które winny

cechować wszystkie rejestry PRTR. Podkreślono, że rejestry PRTR są instrumentem realizacji prawa do informacji, ułatwiając powszechny dostęp do danych o związkach chemicznych w środowisku.

Konwencja z Aarhus i protokół w sprawie PRTR

Podsumowaniem niejako wymienionych wyżej procesów rozwojowych było wprowadzenie zapisów na temat PRTR do Konwencji z Aarhus i podjęcie negocjacji nad stworzeniem wiążącego instrumentu prawa międzynarodowego w postaci protokołu w sprawie PRTR. Jak już wspomniano w rozdziale I, zakończenie negocjacji przewidziane jest na koniec 2002 roku, tak aby protokół gotowy był do podpisania w czasie Spotkania Ministrów Środowiska regionu Europejskiej Komisji Gospodarczej ONZ planowanego na maj 2003 roku w Kijowie.

Rozdział 2

Rejestry PRTR jako instrumenty realizacji polityki ekologicznej

Najczęściej spotykany podział instrumentów realizacji polityki ekologicznej, wzorowany na klasyfikacji przyjętej przez Organizację Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD), rozróżnia następujące rodzaje instrumentów polityki ekologicznej: instrumenty nakazowo-władcze (regulacyjne), instrumenty ekonomiczne (np. podatki ekologiczne, zbywalne pozwolenia na emisję) oraz instrumenty dobrowolne.

Podział ten wydaje się jednak nieco uproszczony. Współczesny zestaw środków prawnych realizacji polityki ekologicznej składa się z co najmniej sześciu rodzajów instrumentów.

Są to instrumenty:

- nakazowo-władcze (regulacyjne),
- planistyczne,
- ekonomiczne,
- odpowiedzialności prawnej,
- dobrowolne porozumienia ekologiczne,
- instrumenty edukacyjno-promocyjne.

Dodać należy, iż wszystkie stojące do dyspozycji organów instrumenty realizacji polityki w dziedzinie zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska mają podstawy prawne. W potocznym ujęciu przez instrumenty prawne rozumie się jednak tylko instrumenty o charakterze regulacyjnym i niekiedy instrumenty odpowiedzialności prawnej, dla odróżnienia ich od instrumentów planistycznych, finansowych oraz instrumentów edukacyjno-promocyjnych czy też dobrowolnych porozumień.

Instrumenty regulacyjne (władczo-nakazowe)

Polskie prawo stosuje cały szereg instrumentów prawnych o charakterze nakazowym i władczym dla osiągnięcia celów ochrony środowiska. Do najważniejszych z nich należą: nakazy i zakazy, standardy środowiskowe oraz , pozwolenia.

Nakazy i zakazy są środkami mało elastycznymi i trudnymi w użyciu, stąd też stosowane są zazwyczaj wspólnie z innym środkami regulacyjnymi.

Najczęściej towarzyszą im standardy środowiskowe.

Standardy środowiskowe mają ogólnie rzecz biorąc charakter albo standardów jakościowych albo standardów emisyjnych. Standardy jakościowe (określane też niekiedy jako immisyjne) ustalają pewien minimalny dopuszczalny poziom jakości środowiska w jakim żyjemy poprzez określenie dopuszczalnych stężeń substancji zanieczyszczających w środowisku. Tak np. w polskim prawie mamy określone: dopuszczalne wartości stężeń substancji zanieczyszczających w powietrzu, mamy klasy czystości wód, mamy też dopuszczalne poziomy hałasu w środowisku czy też dopuszczalne poziomy promieniowania.

Tradycyjnie w Polsce normy emisyjne (czyli określające ile i jakich zanieczyszczeń można wprowadzać do środowiska z konkretnego źródła) ustalane były w sposób indywidualny w pozwoleniach, tak aby zapewniały one dotrzymanie wartości stężeń tych zanieczyszczeń w środowisku określonych przez standardy jakościowe. W chwili obecnej wprowadzamy coraz częściej w Polsce, w ślad za ustawodawstwem Unii Europejskiej, generalnie obowiązujące normy emisyjne. Przykładem tego typu generalnych norm emisji są normy wprowadzania do powietrza substancji zanieczyszczających z procesów technologicznych i operacji technicznych. W przypadku wód mamy np. określone najwyższe dopuszczalne wartości wskaźników zanieczyszczeń w ściekach wprowadzanych do wód i do ziemi.

Pozwolenia najogólniej rzecz biorąc można podzielić na pozwolenia inwestycyjne i pozwolenia ekologiczne. Tak w jednym jak i drugim przypadku są to indywidualne decyzje administracyjne podejmowane w trybie tzw. ogólnego postępowania administracyjnego regulowane w k.p.a. Tak w jednych jak i drugich chodzi o skonkretyzowanie ogólnych zobowiązań prawnych i przełożenie ich na konkretne obowiązki danego podmiotu - np. określenie dopuszczalnej emisji zanieczyszczeń do powietrza z poszczególnych źródeł, ustalenie w jakiej odległości od sąsiednich zabudowań prowadzić można działalność powodującą hałas, czy też ustalenie sposobu utylizacji odpadów.

Odpowiedzialność prawna

Odpowiedzialność prawną wyróżnia przede wszystkim możliwość stosowania środków przymusu państwowego. Wśród wielu możliwych podziałów dla potrzeb ochrony środowiska stosuje się najczęściej odwołujący się do klasycznych gałęzi prawa. Można więc tu wyróżnić przede wszystkim odpowiedzialność administracyjną, karną i cywilną.

Planowanie

Planowanie w ochronie środowiska ma długą tradycję często jednak niesłusznie kojarzoną jedynie z tzw. planowaniem społeczno-gospodarczym zarzuconym pod koniec lat 80-tych. Utrzymano wówczas wszakże w mocy przepisy dotyczące planowania przestrzennego. Instytucja ta uległa gruntownej przebudowie w roku 1994. Okazało się to jednak niewystarczające. Obecnie prawo polskie przewiduje, na wszystkich szczeblach podziału administracyjnego kraju, wykorzystanie rozbudowanego systemu instrumentów planistycznych wytyczających generalne kierunki polityki rozwoju (kraju, regionu itp.) w kontekście ochrony środowiska i zagospodarowania przestrzennego. Istotne zmiany przyniosła tu zwłaszcza nowa ustawa - Prawo ochrony środowiska z 2001r.

Instrumenty ekonomiczne

Wśród instrumentów ekonomicznych wymienić można przede wszystkim instytucję opłat oraz funduszy celowych. W gospodarce odpadami mamy do czynienia ponadto z ulgami podatkowymi. Ostatnio wprowadzono też instytucje tzw. opłat produktowych i depozytowych. Funkcje finansowe spełnia też w pewnym zakresie instytucja kar pieniężnych (choć jest to głównie forma odpowiedzialności administracyjnej)

Opłaty za gospodarcze korzystanie ze środowiska i wprowadzanie w nim zmian pobiera się aktualnie za następujące działania:

- wprowadzanie substancji zanieczyszczających do powietrza,
- usuwanie drzew i krzewów,
- składowanie odpadów (na podstawie ustawy o odpadach),
- szczególne korzystanie z wód (na podstawie prawa wodnego),
- wyłączanie gruntów rolnych i leśnych z produkcji (na podstawie ustawy o ochronie gruntów rolnych i leśnych).

Dodatkowo wspomnieć można, że opłaty o podobnym charakterze pobiera się na podstawie przepisów prawa górniczego i geologicznego za działalność tam koncesjonowaną.

Dobrowolne porozumienia ekologiczne

Dobrowolne porozumienia można najogólniej rzecz biorąc podzielić

na porozumienia zawierane między przedstawicielami przemysłu (“trucicielami”) a organami władzy - zwane *covenants* i porozumienia pomiędzy “trucicielami” a “poszkodowanymi”, czyli między uciążliwymi zakładami sąsiadującymi z nimi społecznościami lokalnymi - zwane *contracts* albo *Good Neighbour Agreements*.⁹

Dla realizacji polityki ekologicznej przydatne są zwłaszcza wywodzące się z Holandii tzw. *covenants* czyli dobrowolne porozumienia władz i reprezentacji całych gałęzi przemysłu zakładające osiąganie pewnych celów ekologicznych¹⁰.

Instrumenty edukacyjno-promocyjne

Instrumenty edukacyjno-promocyjne (takie jak eco-auditing, eco-labeling, listy największych “trucicieli” itp.) bazują na znacznym wzroście świadomości ekologicznej społeczeństwa i jego nacisku na trucicieli w formie bądź opinii publicznej bądź jako konsumentów. **Do instrumentów tych zalicza się publicznie dostępne rejestry emisji, w tym też i rejestry PRTR.**

Wzajemne relacje instrumentów realizacji polityki ekologicznej

Niektóre z rodzajów instrumentów prawnych realizacji polityki ekologicznej niekiedy stosowane mogą być alternatywnie (np. standardy emisyjne, dobrowolne porozumienia lub opłaty ekologiczne), podczas gdy instrumenty planistyczne i edukacyjno-promocyjne mają głównie rolę jedynie pomocniczą w stosunku do pozostałych instrumentów. Generalnie rzecz biorąc, instrumenty realizacji polityki ekologicznej są komplementarne względem siebie i funkcjonują zazwyczaj najlepiej gdy są używane łącznie. Istnienie tak bogatego instrumentarium pozwala na prowadzenie polityki ochrony środowiska efektywnej zarówno ekologicznie jak i ekonomicznie.

Wspomniane wyżej nowe rodzaje instrumentów prawnych ochrony środowiska, takie jak dobrowolne porozumienia lub instrumenty edukacyjno-promocyjne, zyskują sobie ostatnio znaczna popularność w kontekście generalnej tendencji do “deregulacji” i odchodzenia przy realizacji wszelkich zadań publicznych od środków władczych na rzecz środków wykorzystujących siły rynkowe.

Rozdział 3

Zobowiązania do tworzenia PRTR w Polsce

Zobowiązania do tworzenie PRTR w Polsce wynikają zarówno z dokumentów prawa międzynarodowego jak i naszych wewnętrznych przepisów. Wśród tych pierwszych szczególną rolę odgrywa konwencja z Aarhus, będąca aktem wiążącym prawa międzynarodowego. Nie wchodząc tutaj bliżej w omawianie jej postanowień [zob. szerzej na ten temat część III] warto jednak wskazać zakres jej obowiązywanie w tym zakresie w Polsce.

Konwencja o dostępie do informacji, udziale społeczeństwa w podejmowaniu decyzji oraz dostępie do sprawiedliwości w sprawach dotyczących środowiska podpisana w Aarhus w Danii w 1998 roku (tzw. Konwencja z Aarhus) przewiduje w art. 4 ust. 9, iż:

“9. Każda ze Stron podejmie kroki aby sukcesywnie tworzyć, z uwzględnieniem procesów międzynarodowych tam gdzie ma to zastosowanie, spójny, ogólnokrajowy system wykazów lub rejestrów zanieczyszczeń w postaci publicznie dostępnej skomputeryzowanej bazy danych, zestawionych na podstawie ujednoliconych sprawozdań. Taki system może obejmować, w odniesieniu do pewnych rodzajów działalności, wprowadzanie, uwalnianie i przemieszczanie się określonego rodzaju substancji i produktów, wliczając w to wodę, energię i wykorzystywane zasoby, do elementów środowiska i do miejsc ich oczyszczania lub składowania na danym terenie lub poza nim.”

Konwencja z Aarhus została ratyfikowana przez Polskę na podstawie ustawy z dnia 21 czerwca 2001 r. o ratyfikacji Konwencji o dostępie do informacji, udziale społeczeństwa w podejmowaniu decyzji oraz dostępie do sprawiedliwości w sprawach dotyczących środowiska (Dz. U. Nr 89, poz. 970). Konwencja z Aarhus nie została dotąd ogłoszona w Dzienniku Ustaw. W momencie jej ogłoszenie stanie się jednak częścią krajowego porządku prawnego i będzie bezpośrednio stosowana. Zgodnie bowiem z art. 91 Konstytucji RP:

“Art. 91.

1. Ratyfikowana umowa międzynarodowa, po jej ogłoszeniu w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, stanowi część krajowego porządku prawnego i jest bezpośrednio stosowana, chyba że jej stosowanie jest uzależnione od wydania ustawy.

2. Umowa międzynarodowa ratyfikowana za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie ma pierwszeństwo przed ustawą, jeżeli ustawy tej nie da się

pogodzić z umową.”

Powyższe postanowienia Konstytucji mają szczególne znaczenie w odniesieniu do Konwencji z Aarhus. W przeciwieństwie bowiem do zdecydowanej większości ratyfikowanych przez Polskę umów międzynarodowych z dziedziny ochrony środowiska, konwencja z Aarhus praktycznie w całości składa się z konkretnych norm prawnych przyznających społeczeństwu dość jasno określone uprawnienia lub nakładających obowiązki na organy administracji, a tym samym nadających się do bezpośredniego stosowania w krajowym obrocie prawnym.

Zapisane w Konwencji w art. 4.9 zobowiązanie do tworzenia rejestrów PRTR ma charakter bardziej zobowiązania politycznego niż prawnego. Szczegółowe wymagania odnośnie rejestrów PRTR określone zostaną w wyniku negocjacji nad protokołem PRTR w ramach Konwencji z Aarhus, w których Polska bierze aktywny udział. Zakończenie negocjacji przewidziane jest na koniec 2002 roku, tak aby protokół gotowy był do podpisania w czasie Spotkania Ministrów Środowiska regionu Europejskiej Komisji Gospodarczej ONZ planowanego na maj 2003 roku w Kijowie. Biorąc pod uwagę procedurę wchodzenia w życie traktatów międzynarodowych tego typu – wejścia w życie protokołu PRTR spodziewać się można nie wcześniej niż w roku 2007.

Do momentu wejścia w życie protokołu wiążą Polskę pewne zobowiązania wynikające z dokumentów międzynarodowych o charakterze “soft-law”, w tym zwłaszcza zalecenia OECD [zob. część III], której to organizacji Polska jest od kilku lat członkiem. Realizację tych zaleceń rozpatrywać należy w kontekście zobowiązań politycznych.

Odpowiednio do tego problematyka PRTR uwzględniona jest w II Polityce Ekologicznej państwa, przyjętej przez Radę Ministrów w dniu 13 czerwca i uchwalonej przez Sejm w dniu 22 sierpnia 2001 r. Zgodnie z tym dokumentem:

“129. Niezbędne jest podjęcie prac zmierzających do opracowania koncepcji i zbudowania podstaw prawnych dla publicznie dostępnego, w formie elektronicznej bazy danych, rejestru zanieczyszczeń (wg zaleceń OECD), opartego na regularnym sporządzaniu raportów przez przedsiębiorstwa.”

Dalej, w punkcie 161 II Polityki Ekologicznej zapowiada się, iż:

“Dla udrożnienia kanałów obiegu informacji w maksymalnie szerokim zakresie wykorzystywane będą nowoczesne środki komunikowania się.

Rozszerzany będzie zakres informacji dostępny na stronach internetowych organów administracji. Stworzone zostaną publiczne rejestry, w których udostępniane będą do wglądu:

(...)

“wykazy zawierające informacje o uwalnianiu i transferze zanieczyszczeń.”

Znaczenie w kontekście PRTR ma również punkt 162 gdzie zapowiada się, iż

“ Podjęte zostaną kroki by wszystkie publiczne rejestry z dziedziny ochrony środowiska były prowadzone w formie elektronicznej bazy danych i udostępniane również w drodze elektronicznej.”

Postanowienia II Polityki Ekologicznej dość jasno określają kierunek przyszłych prac nad rozwojem instytucji PRTR w Polsce: ma on być zgodny z zaleceniami OECD. Zalecenia te, jak będzie jeszcze wskazywane, są jednocześnie podstawowym dokumentem wytyczającym kierunek negocjacji nad protokołem PRTR w ramach konwencji z Aarhus.

¹ Industrial Reporting of Environmental Pollutants, OECD

² R.Ahrens, The Time is Ripe. A binding Community Emission Register is overdue, European Environmental Bureau, 1994

³ zob. Dobrowolne porozumienie ekologiczne jako instrument realizacji polityki ekologicznej, red. J. Jendroska, Wrocław - Białystok, 2001, ekspertyza opracowana na zlecenie Ministerstwa Środowiska.

⁴ Międzyrządowy Program na rzecz Bezpieczeństwa Chemicznego

⁵ Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju

⁶ Północnoamerykańska Komisja do spraw Współpracy Środowiskowej

⁷ Międzyrządowe Forum na rzecz Bezpieczeństwa Chemicznego, nazywane także “Forum”

⁸ tzn.7 najbardziej rozwiniętych państw świata (USA, Kanada, Niemcy, Wielka Brytania, Japonia, Włochy i Kanada) oraz Rosji

⁹ zob. J.Jendroska, J.Jerzmański, Dobrowolne porozumienia ekologiczne, Ekoprofit nr 10/1997

¹⁰ zob. Environmental Contracts and Covenants: New Instruments for a realistic environmental Policy?, van Dunne (ed) Dunne, van J.M (ed.) Erasmus University Rotterdam, Institute of Environmental Damages, 1992

Część 2

Rejestry PRTR: doświadczenia innych krajów

Rozdział 1

Rejestry PRTR w Ameryce Północnej

1) Rejestr federalny TRI w USA

Zarys systemu TRI

Stany Zjednoczone to pierwsze w świecie państwo, w którym zrealizowano założenia PRTR (rejestrów uwalniania i transferu zanieczyszczeń). W USA instytucję tą określa się jako Rejestr Uwalnianych Toksyn (*Toxic Release Inventory* - TRI). Jest to powszechnie dostępna baza danych zawierająca informacje o toksycznych chemikaliach przedostających się w wyniku działalności przemysłu wytwórczego do środowiska. W miejsce stosowanego powszechnie w państwach europejskich terminu “zanieczyszczenia” w Stanach używa się określenia “chemikalia”.

Instytucja TRI została stworzona przez Kongres na podstawie art. 313 ustawy *Emergency Planning and Community Right-To Know* (EPCRA) z 1986 r, rozwinętego następnie przez ustawę o zapobieganiu zanieczyszczeniom (*Pollution Prevention Act*) z 1990 roku. Uwzględniając przepisy EPCRA, federalna Agencja Ochrony Środowiska (Environmental Protection Agency – EPA) w lutym 1988 r. wydała rozporządzenia, które precyzowały wymagania dotyczące składania raportów do rejestru uwalnianych toksyn. W kolejnych, późniejszych rozporządzeniach (kwiecień 1999 r.) EPA zaktualizowała obowiązki wynikające z rozporządzeń z 1988 r. (na przykład do wykazów dodano lub z nich usunięto niektóre chemikalia, podlegające obowiązkowi raportowania, rozszerzono zakres informacji podlegających raportowaniu, obniżono dopuszczalne progi dla stałych, bioakumulatywnych toksyn (PBTs) itp.)

Pierwszy okres raportowania po uchwaleniu EPCRA to okres od 1 stycznia 1987 r. do 31 grudnia 1987 r. Zakłady przemysłowe miały obowiązek dostarczenia raportów za rok 1987 do 1 lipca 1988 r. Taki system utrzymuje się do 2001 r.; dotychczas w Stanach Zjednoczonych miało więc miejsce 14 okresów raportowania.

Główne cele wprowadzenia programu TRI w USA to:

- podnoszenie świadomości społeczeństwa

- podnoszenie poziomu samokontroli w zakładach przemysłowych
- planowanie (władze administracyjne wszystkich szczebli wykorzystują informacje z rejestrów do określenia chemikaliów, sektorów przemysłowych, regionów geograficznych dla których należy zastosować specjalne rozwiązania i regulacje prawne)
- ustalanie priorytetów (władze wszystkich szczebli porównują dane z pochodzące z rejestrów (TRI) z innymi danymi, na przykład demograficznymi, dotyczącymi zmian pogodowych w celu wyselekcjonowania chemikaliów lub gałęzi przemysłu, które wymagają natychmiastowej ich aktywności, natomiast zakłady przemysłowe wykorzystują dane TRI w celu ustalenia chemikaliów, których uwalnianie do środowiska należy zredukować w pierwszej kolejności)
- zarządzanie ryzykiem (dane z rejestrów pozwalają na podejmowanie efektywnych działań w celu zminimalizowania potencjalnych szkód wyrażanych przez toksyny dla zdrowia ludzkiego lub dla środowiska)
- komunikacja (przemysł wytwórczy powinien wykorzystywać instytucję rejestrów do komunikowania się ze społeczeństwem i informowania go o własnej polityce zmierzającej do chronienia środowiska przed zanieczyszczeniem toksynami)
- edukacja (organizacje ekologiczne, przemysł oraz rząd wykorzystują rejestry do podwyższania świadomości społeczeństwa w kwestii toksyn i potencjalnego wpływu uwalnianych toksyn na środowisko.
- dostęp do danych z rejestrów podnosi zdolność społeczeństwa do równych relacji z zakładami przemysłowymi.

Zakłady uwalniające toksyny mają obowiązek sporządzania rocznych raportów dotyczących ich działalności w dziedzinie emisji toksyn do środowiska. Raporty dostarczane są do EPA oraz do władz administracyjnych stanu, w którym zakład prowadzi działalność związaną z emisją toksyn.

Dla władz federalnych EPA kieruje polityką związaną z rejestrami, zajmuje się zbieraniem raportów, wprowadzaniem danych do rejestrów i rozprzestrzenianiem informacji w całym kraju.

Dodatkowo, niezależnie od EPA władze administracyjne każdego Stanu mogą kształtować politykę TRI (na przykład dla dodatkowych toksyn czy zakładów przemysłowych) na terenie tego stanu. Władze stanowe również przechowują dane, wpisują nowe i zajmują się rozprzestrzenianiem informacji zawartych w rejestrach na terenie danego stanu.

Modyfikacje systemu TRI w USA

Od momentu ustanowienia rejestrów uwalnianych toksyn (1988 r.), prawie co roku ulega zmianie lista chemikaliów podlegających raportowaniu.

Początkowo obowiązkowi raportowania podlegało 320 chemikaliów, w roku 1993 na przykład EPA dodała do tej listy chemikalia wpływające szkodliwie na warstwę ozonową, w roku 1994 dodano blisko 300 chemikaliów. Jednak zmiany na liście chemikaliów wiążą się nie tylko ze zwiększaniem ich liczby, ale także z usuwaniem z niej takich chemikaliów, co do których zakłady przemysłowe udowodniły, że nie ma potrzeby umieszczania ich w raportach. Kryteria, którymi kieruje się EPA w konstruowaniu listy to: ostra toksyczność, chroniczna szkodliwość dla człowieka oraz szkodliwość dla środowiska. Obecnie na liście chemikaliów podlegających raportowaniu znajduje się ok. 650 związków chemicznych.

Proces umieszczania lub usuwania poszczególnych chemikaliów z listy wygląda następująco: niezależnie od tego czy zmiana na liście odbywa się z inicjatywy społecznej czy z inicjatywy EPA, US EPA publikuje informację w Rejestrze Federalnym, która poddana jest opinii publicznej. Następnie EPA publikuje w Rejestrze Federalnym odpowiedź na komentarze. Kolejnym etapem jest opublikowanie ostatecznej wersji w Rejestrze Federalnym.

Zmiany w systemie rejestrów dotyczą także zakładów przemysłowych mających obowiązek sporządzania raportów. Początkowo program TRI odnosił się jedynie do zakładów przemysłu przetwórczego, ale już w roku 1997 EPA rozszerzyła ten program na inne gałęzie przemysłu: przemysł wydobywczy rud metali, górnictwo węglowe, przemysł energetyczny, przemysł wydobywczy ropy naftowej, przedsiębiorstwa wielkotowarowego obrotu substancjami chemicznymi, przemysł przetwórczy odpadów niebezpiecznych, zakłady odzysku rozpuszczalników. W sumie w Stanach Zjednoczonych funkcjonuje ponad 30 tys. zakładów przemysłowych, które zobowiązane są do przedkładania raportów TRI.

W 1990 r. Kongres USA uchwalił ustawę o zapobieganiu zanieczyszczeniom (PPA). Ustawa ta wprowadziła istotne zmiany w zakresie informacji, które muszą znaleźć się w składanych przez zakłady raportach. Podczas gdy ustawa z 1988 r. wymagała jedynie raportowania ilości chemikaliów wysyłanych do innych zakładów w celu ich obróbki, nowa ustawa poszerzyła ten zakres o chemikalia przekazywane do innych zakładów w celu recyklingu i odzysku energii (off-site treatment) oraz o chemikalia poddawane obróbce, recyklingowi oraz odzyskowi energii w danym zakładzie (on-site treatment). Nowa ustawa wprowadziła obowiązek dla zakładów sporządzania prognoz na najbliższe dwa lata jeśli chodzi o ilość chemikaliów, które będą uwolnione przez zakład do środowiska lub inaczej zagospodarowane (on-site oraz off- site treatment).

Większość umieszczonych w rejestrze chemikaliów w ostatnich latach to substancje będące bezpośrednim następstwem produkcji energii w wyniku spalania węgla. Produktem spalania węgla są tzw. "lotne kwasy" takie jak np. chlorowódor, pochodne fluoru oraz kwas siarkowy oraz "metale ciężkie" takie jak arsenik, rtęć, nikiel, cynk.

Amoniak jest emitowany do powietrza jako produkt uboczny zaawansowanej technologii kontroli NO_x , który przyczynia się do powstania smogu.

W roku 1990 Kongres zlecił EPA wieloletnie badania nad toksycznymi emisjami do powietrza powstałymi jako substancje uboczne przemysłu produkującego energię elektryczną. Z przeprowadzonych badań wynikało, że do powietrza przedostaje się niebezpiecznie duża ilość rtęci. Badania te pociągnęły za sobą decyzję EPA o ograniczeniu wielkości dopuszczalnej emisji tej substancji do powietrza.

W 1994 roku ponad 600 producentów i użytkowników szkodliwych substancji zostało wezwanych do przygotowania planów zapobiegania zanieczyszczeniom i ograniczenia zużycia toksycznych chemikaliów. Plany te zaakceptowane muszą zostać przez certyfikowanych planistów. Raport taki obejmuje opis procesów technologicznych, oczekiwany stopień redukcji zużycia chemikaliów oraz techniki zapobiegania zanieczyszczeniom. W specyfikacjach uwzględnione zostały wszystkie substancje, których raportowania wymaga TRI, jednakże wymóg sporządzenia planów dotyczył szerszego kręgu podmiotów, niż objęte przez TRI.

Podmioty zobowiązane do sporządzania raportów

Zakłady przemysłowe realizują swój obowiązek sporządzania raportów do TRI poprzez wypełnienie standardowego formularza zwanego FORM R lub FORM A. Prowadzenie działalności przemysłowej polega na wytwarzaniu, przygotowywaniu do obróbki, łączeniu bądź importowaniu substancji toksycznych. Zakłady mają obowiązek sporządzania rocznych raportów TRI również wtedy, gdy w wyniku przetwarzania, obróbki lub użycia innych substancji chemicznych uwalniają się w sposób niezamierzony substancje toksyczne (jako tzw. produkty uboczne).

Ponadto, aby zaktualizował się obowiązek sporządzania rocznych raportów zakłady muszą spełniać następujące przesłanki:

- a) posiadają 10 lub więcej pracowników zatrudnionych na pełnym etacie (2000 godzin roboczych rocznie, oraz
- b) produkują rocznie 25 tys. funtów (11 365 kilogramów) chemikaliów lub więcej albo zużywają rocznie 10 tys. funtów (4545 kilogramów) chemikaliów lub więcej określonych w wykazie.

Informacje, podlegające raportowaniu przez zakłady

1. Ilościowe określenie wszystkich zawartych w wykazie chemikaliów, które przedostają się do środowiska w wyniku działalności przemysłowej:

- Uwalnianie do środowiska toksycznych substancji chemicznych co oznacza uwalnianie tych substancji do powietrza, wód powierzchniowych, wód podziemnych a także na powierzchnię ziemi – w sposób stały lub krótkotrwały,
- Uwalnianie do powietrza w sposób stały czyli emitowanie toksyn skoncentrowanym strumieniem za pośrednictwem specjalnych otworów, rur, kominów. Krótkotrwałe uwalnianie do powietrza to na przykład parowanie, wycieki oraz toksyny wytwarzane w wyniku działalności systemów wentylacyjnych w budynkach,
- Uwalnianie do wód powierzchniowych co oznacza emisję toksyn do strumieni, jezior, rzek, mórz i innych powierzchniowych zbiorników wodnych. Obejmuje ono zarówno uwalnianie skoncentrowane za pomocą rurociągów jak i uwalnianie otwarte (rowami kanalizacyjnymi).
- Uwalnianie do wód podziemnych to skoncentrowane uwalnianie substancji płynnych pod powierzchnię ziemi w ramach gospodarowania odpadami. Największa ilość raportowanych emisji pod powierzchnię ziemi czyli uwalnianie odpadów studniami klasy I oraz uwalnianie odpadów studniami klasy V. Studnie klasy I są używane do wstrzykiwania ciekłych odpadów niebezpiecznych lub odpadów przemysłowych lub odpadów komunalnych - odprowadzane pod najniższy poziom źródeł wody pitnej. Studnie klasy V są generalnie używane do wstrzykiwania odpadów innych niż niebezpieczne i proces ten odbywa się w pobliżu źródeł wody pitnej. Dla obowiązku raportowania nie ma znaczenia powyższe rozróżnienie na rodzaje wtryskiwania odpadów, ma to jednak znaczenie dla stanu i kondycji środowiska,
- Uwalnianie na powierzchnię ziemi obejmujące m.in. toksyny powstałe w wyniku spalania odpadów, składowania odpadów i innych sposobów gospodarowania odpadami.

2. Ilościowe określenie wszelkich chemikaliów wysyłanych do innych zakładów przemysłowych w celu ich recyklingu, odzysku energii, obróbki lub usunięcia;

3. Ilościowe określenie chemikaliów poddanych recyklingowi, spalaniu w celu odzysku energii lub poddanych obróbce w danym zakładzie;

4. Maksymalna ilość chemikaliów obecnych w miejscu prowadzenia działalności przemysłowej rocznie;

5. Rodzaje działalności prowadzone na terenie zakładu przemysłowego, w które zaangażowane są toksyczne substancje chemiczne;

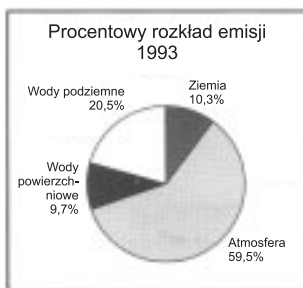
6. Określenie redukcyjnych działań podejmowanych w celu zapobiegania zanieczyszczeniom i ograniczania generacji odpadów;

7. Pozwolenia z zakresu ochrony środowiska otrzymane przez zakład nazwisko i numer telefonu pracownika zakładu, z którym można się skontaktować w celu otrzymania szerszych lub szczegółowych informacji.

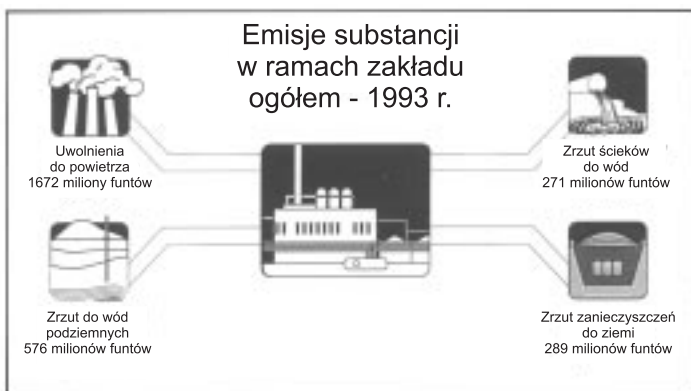
Przykładowe formularze używane przy raportowaniu na potrzeby TRI zamieszczono w załączniku 1.

Dzięki danym zebranych w TRI, można uzyskać i zestawić między innymi takie informacje:

a. dotyczące łącznych emisji w całych Stanach Zjednoczonych, z uwzględnieniem ilości uwalnianej do każdego z mediów osobno

Rys. 1 Procentowy rozkład emisji. Źródło: 1993 Toxics Release Inventory. Public Data Release. Executive Summary, EPA, Washington, 1995

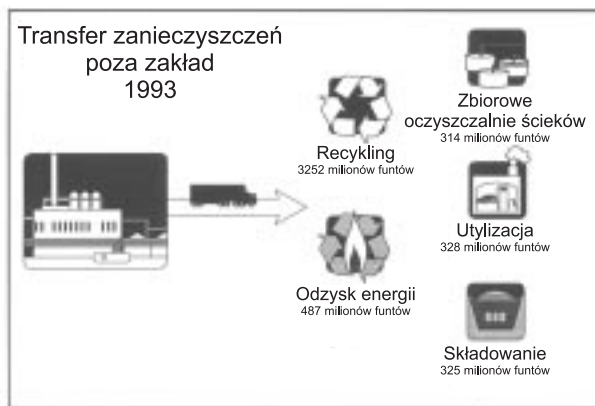

Rys. 2 Emisje substancji w ramach zakładu. Źródło: 1993 Toxics Release Inventory. Public Data Release. Executive Summary, EPA, Washington, 1995

b. dotyczące transferów poza teren zakładu w całych Stanach Zjednoczonych, z uwzględnieniem ich różnego charakteru

Rys. 3 Procentowy rozkład transferów. Źródło: 1993 Toxics Release Inventory. Public Data Release. Executive Summary, EPA, Washington, 1995

Rys. 4 Transfer zanieczyszczeń poza zakład. Źródło: 1993 Toxics Release Inventory. Public Data Release. Executive Summary, EPA, Washington, 1995

Sposoby podawania do publicznej wiadomości danych z rejestrów

Publiczne Zbiory Danych: każdego roku EPA publikuje roczny raport, zatytułowany „*Public Data Release*”. W raporcie tym przeprowadzona jest analiza najbardziej aktualnych danych dzieląc je na informacje dotyczące głównych grup chemikaliów, informacje dotyczące poszczególnych gałęzi przemysłu oraz informacje dotyczące poszczególnych stanów. Raport zawiera także najbardziej aktualne dane o zanieczyszczeniach w zestawieniu z danymi z lat poprzednich w celu zilustrowania zmian w zakresie uwalniania toksyn do środowiska. Tę publikację można zamówić telefonicznie lub skopiować w formie

elektronicznej z witryny TRI (<http://www.epa.gov/opptintr/tri>)

State Fact Sheets: wraz z raportem “Public Data Release” EPA wydaje dokument, który zawiera dane TRI w formie zdjęcia dla każdego stanu. Każdy “fact sheet” przedstawia mapkę danego stanu, na której zaznaczone są obszary najbardziej intensywnego uwalniania chemikaliów do środowiska. Fact sheets również zawierają wskazując chemikalia, które są uwalniane w największych ilościach do środowiska oraz zakłady, które emitują największą ilość zanieczyszczeń.

Dostęp do danych w Internecie: strona US PRTR (www.epa.gov/opptintr/tri) zawiera pełen wybór informacji o rejestrach. Najważniejszymi informacjami, które zawiera strona PRTR jest zbiór danych. Korzystając z Internetu każdy może znaleźć odpowiedź na stawiane przez siebie pytania w uproszczony sposób kierując się odsyłaczami. Internetowa strona PRTR zawiera również Publiczne Zbiory Danych i inne publikacje PRTR w wersji elektronicznej. Z zasobów zebranych w bazach danych TRI można również skorzystać poprzez stronę www.epa.gov/enviro oraz <http://rtk.net>. Na stronie US PRTR znajdują się również odnośniki z innymi stronami internetowymi związanymi tematycznie z uwalnianiem chemikaliów.

Dane z rejestrów są również powszechnie dostępne na nośnikach elektronicznych - każdy może nabyć je na CD-ROM-ie lub na dyskietkach.

Każde przedsiębiorstwo czy instalacja objęta obowiązkiem składania raportów na rzecz TRI winna wyznaczyć osobę odpowiedzialną za udzielanie wszelkich informacji związanych z emisją zanieczyszczeń. Nazwisko i numer telefonu tej osoby umieszczone są na formularzu (*Form R*), wypełnianym przez przedsiębiorstwo.

Planowane zmiany w systemie TRI w USA

US EPA planuje podjęcie następujących działań w celu rozwinięcia publicznego dostępu do informacji o substancjach toksycznych:

- rozszerzenie ilości zakładów mających obowiązek raportowania: US EPA rozważa propozycje pochodzące z różnych organizacji ekologicznych dotyczące nałożenia na lotniska obowiązku składania rocznych raportów,
- rozszerzenie liczby raportowanych chemikaliów: US EPA zaproponowała umieszczenie na liście PRTR dodatkowych substancji

chemicznych, które zostały uznane jako trwałe, bioakumulatywne i toksyczne; dołączenie tych substancji poszerzy liczbę chemikaliów klasyfikowanych jako PBTs,

- Przyszłe zwiększenie liczby chemikaliów będzie dotyczyło blokerów endokryny, a także chemikaliów, które były proponowane do włączenia w 1995 r., ale zostały odłożone do rozważenia w późniejszym terminie,
- obniżenie progów: US EPA zaproponowała niższe progi, jeżeli chodzi o raportowanie chemikaliów z grupy PBTs. Dla dioksyn i dioksynopodobnych substancji progi miałyby być zmniejszone do 0,1 grama. Dla chemikaliów, które są uważane za wyjątkowo trwałe, bioakumulatywne i toksyczne progi mają wynosić 10 funtów (4,5 kilograma), dla innych zaś chemikaliów PBT – 100 funtów (45,5 kilograma),
- system prewencyjnej informacji o zanieczyszczeniach: US EPA robi przegląd typów danych dotyczących zapobieganiu zanieczyszczeniom, a dostarczanych w raportach PRTR. Celem tych działań jest wyklarowanie typów informacji, dla których zakłady powinny raportować o podejmowanych prewencyjnych działaniach, przez co podniesiony zostanie poziom publicznego dostępu do informacji o zanieczyszczeniach.

Przykładowe informacje zawarte w Publicznych Zbiorach Danych

Lista 10 chemikaliów emitowanych do powietrza w największej ilości w roku 1993:

TOKSYNY	ILOŚĆ FUNTÓW
Toulen	177 301,671
Metanol	172 292,981
Amoniak	138 057,165
Aceton	125 152,462
Ksylen	111 189,613
Dwusiarczan węgla	93 307,339
Metylo-etylo-keton	84 814,923
Chlorowodór	79 073,655
Chlorki	75 410,108
Dwuchlorometan	64 313,211
W SUMIE	1 120 913,128
SUMA WSZYSTKICH CHEMIKALIÓW EMITOWANYCH DO POWIETRZA	1 672 127,735

Lista 10 chemikaliów wykorzystanych w 1993 r. celu odzysku energii w największych ilościach:

CHEMIKALIA	ILOŚĆ FUNTÓW
Propylen	491 329,899
Etylen	419 022,752
Metanol	348 009,065
Toluen	341 738,331
Ksylen	259 727,488
Aceton	173 643,561
Mieszanki	171 436,688
Metylo-etylo-keton	146 085,339
Amoniak	86 567,296
Alkohol tert-butyloowy	67 079,131
W SUMIE	2 504 639,550
SUMA WSZYSTKICH CHEMIKALIÓW WYKORZYSTANYCH DO ODZYSKU ENERGII	3 350 119,881

Podsumowując, powiedzieć można, iż powołanie do życia TRI okazało się bardzo udanym posunięciem na rzecz ochrony środowiska. Podkreśla się, że spełnia on rolę nie tylko informacyjną, ale i prewencyjną, przyczyniając się do stopniowego ograniczenia ilości wykorzystywanych i emitowanych do środowiska związków chemicznych. Efekt ten zostaje osiągnięty poprzez upowszechnianie informacji zawartych w publicznie dostępnych bazach danych. Zakłady obawiają się, że uznane zostaną za szkodliwe ekologicznie, co skutkować może obniżeniem ich zdolności konkurencyjnej, jak i niechęcią opinii publicznej. Co więcej, EPA, właśnie w oparciu o dane zgromadzone poprzez system rejestrów TRI, inicjuje programy mające na celu poprawę stanu środowiska. Rejestr uwalnianych toksyn TRI, wraz ze swoimi cechami konstytutywnymi, stał się wzorem dla programów rejestrów emisji i transferu zanieczyszczeń (PRTR), rozwijanych przez liczne organizacje międzynarodowe (na przykład OECD, UNITAR) i wdrażanych przez szereg państw wielu regionów świata.

2) Rejestry stanowe w USA – przykład stanu New Jersey

Obok rejestru federalnego TRI w USA istnieje cały szereg podobnych rejestrów tworzonych przez poszczególne stany. Za najbardziej rozwinięty uważa się rejestr w stanie New Jersey.

Już od 1979 roku stan New Jersey zbierał dane dotyczące zużycia substancji chemicznych i odpadów chemicznych. Początkowo rejestr – *Industrial Survey* – obejmował 154 substancje i kategorie chemiczne. Część

z nich stała się podstawą dla stworzonego później TRI. Wraz z postęпами legislacji tworzącej ogólnokrajowy obowiązek raportowania na rzecz TRI (1987 rok), Departament stanu New Jersey do spraw Ochrony Środowiska i Energii zapoczątkował zbieranie informacji o emisjach i transferach na potrzeby TRI, które to dane objęły 161 substancjach chemicznych. W 1989 roku rozszerzono zakres wymagań raportów, obejmując nimi działania zmierzające do redukcji źródeł emisji, zaś w 1991 roku postanowiono objąć raportowaniem wszystkie chemikalia wskazane przez TRI.

Ustawa stanu New Jersey dotycząca zapobiegania zanieczyszczeniom (*Pollution Prevention Act*) z 1991 roku wezwała wszystkie przedsiębiorstwa objęte obowiązkiem raportowania na rzecz TRI do przygotowania pięcioletnich planów zapobiegania zanieczyszczeniom. Plany te uwzględnić muszą opis procesów technologicznych, oczekiwany stopień redukcji zużycia chemikaliów oraz techniki zapobiegania zanieczyszczeniom. Obowiązkiem przygotowania takich planów do lipca 1994 roku objęto sektory: papierniczy, chemiczny, metalurgiczny oraz wytwórców plastyku i gumy. Do 1996 roku wypracować je muszą wszystkie inne przedsiębiorstwa objęte wzmiankowaną ustawą.

Ustawa o zapobieganiu zanieczyszczeniom nałożyła także na instalacje także obowiązek dostarczania spisu i analizy wykorzystanych, uwolnionych do środowiska i wyemitowanych w postaci innej niż produkt (*nonproduct output*) niebezpiecznych substancji. Streszczenia planów i dorocznych raportów są publicznie dostępne.

3) Rejestr PRTR w Kanadzie

System publicznie dostępnych rejestrów rozwinął się także w Kanadzie w latach 90-tych i bazuje on głównie na doświadczeniach Stanów Zjednoczonych w tej dziedzinie. Kanadyjski rejestr nosi nazwę Państwowy Rejestr Uwalniania Zanieczyszczeń (National Pollutant Release Inventory -NPRI)

W celu stworzenia i ulepszenia systemu NPRI w Kanadzie zostały powołane Multi-Stakeholders Advisory Committee (MSAC) oraz grupa robocza d.s. substancji. Kanadyjski Państwowy Rejestr Uwalniania Zanieczyszczeń (NPRI) od 1993 r. funkcjonuje jako obowiązkowy, tzn. pierwszym okresem raportowania był 1993 rok, a termin składania raportów upłynął w czerwcu 1994 r. (podobny system składania raportów obowiązuje do dzisiaj). Podczas dotychczasowych 8 okresów raportowania lista substancji podlegających raportowaniu systematycznie się zwiększa (np. w roku 1993 było to 178 substancji, a w roku 2000 – 268). Kryteria

wyznaczające obowiązek raportowania to 20 000 godzin roboczych, 10 ton chemikaliów produkowanych, przetwarzanych lub używanych w inny sposób w 1% stężeniu, chyba że wytwarzane są jako produkt uboczny (wtedy muszą być raportowane w każdym stężeniu). Dla niektórych chemikaliów z grupy PTB limity te zostały znacząco zastrzone w 2000 r.

Podmiotami zobowiązanymi do raportowania są zarówno zakłady publiczne, jak i prywatne. Informacje o wypadkach, podejmowanym recyklingu i czynnościach zapobiegających zanieczyszczeniom również muszą być raportowane. Inne rodzaje informacji, jak np. wskaźniki produkcji, dostarczane są na zasadzie dobrowolnej.

Informacje zawarte w raportach są w Kanadzie szeroko rozpowszechniane w formie zestawień, na płytach CD, udostępniane są na życzenie a także zamieszczane w Internecie.

Rozdział 2

Rejestry PRTR w Europie Zachodniej

1. Przegląd sytuacji

W ustawodawstwie wspólnotowym obejmującym 15 państw Unii Europejskiej nie istnieje jeszcze uniwersalny system rejestrów uwalniania i transferu zanieczyszczeń (PRTR). Cały czas trwają przygotowania do ustanowienia takiego systemu na poziomie prawa wspólnotowego. Wydanie decyzji dotyczącej *European Pollutant Emission Registers* (EPER) realizuje tylko część założeń systemu PRTR, gdyż np. zasięg EPER ograniczony jest jedynie do takich mediów jak woda i powietrze, nie uwzględnia zaś na razie gleb i nie dotyczy odpadów [patrz rozdział III.3].

Jednak w prawie wewnętrznym niektórych państw Unii podjęto już akty tworzące systemy bardzo zbliżone do założeń PRTR. Państwa te wzorowały się na regulacjach Stanów Zjednoczonych, gdzie powstał pierwszy w świecie system PRTR. Należą do nich Holandia i Wielka Brytania. Ponadto systemy rejestrów emisji istnieją też w innych krajach Unii, jak Irlandia czy Francja – nie są jednak tak rozwinięte. Z państw europejskich nie należących do Unii Europejskiej na uwagę natomiast zasługuje system PRTR w Norwegii.

2. Holandia

Geneza

Ministerstwo Budownictwa, Planowania przestrzennego i Środowiska już w 1974 r. ustanowiło dobrowolny system PRTR w Holandii. Przez lata system ten rozwijał się jako narzędzie bezpośredniego wspierania polityki państwowej i kontroli realizacji dobrowolnych porozumień ekologicznych z przemysłem i innymi sektorami gospodarki (*covenants*). Porozumienia te polegały na wspólnym, korzystnym dla obu stron ustaleniu programu docelowego zmniejszenia poziomu emisji. W 1989 r. Plan Państwowej Polityki Środowiskowej wniósł znaczący wkład do rozwoju systemu PRTR poprzez zdefiniowanie podstawowych grup źródeł emisji oraz określenie celów i zadań stojących przed państwem w dziedzinie emisji dla każdej z tych grup. W planie znalazło się również określenie zbioru zagadnień środowiskowych, będących wyrazem priorytetów polityki państwa oraz wskazówki dotyczące tych zagadnień.

Od roku 2000 składanie rocznych raportów jest w Holandii obowiązkowe.

Na liście substancji podlegających raportowaniu figuruje ok. 120 substancji. Dyskutowany jest problem włączenia w zakres raportowania kwestii przewozu odpadów. Na system rejestrowania emisji w Holandii składa się ich rejestracja, analiza, zlokalizowanie i udostępnianie informacji z obu: przemysłowych i nieprzemysłowych źródeł emisji. Główne zadania systemu PRTR w Holandii to:

- coroczne monitorowanie emisji z wszystkich źródeł zanieczyszczenia powietrza, wody i gleby
- ocenianie poziomu rozwoju polityki w dziedzinie ochrony środowiska
- dostarczanie danych na temat emisji do państwowych i międzynarodowych organów
- powszechne udostępnianie danych dotyczących emisji

Formy gromadzenia informacji

Rejestry emisji zawierają w Holandii to dwa powiązane ze sobą systemy informacji, które obecnie różnią się sposobem zbierania danych pochodzących z punktowych źródeł (IEI) oraz z rozproszonych źródeł (CEI). Generalnie można powiedzieć, że źródła punktowe mają bardziej sprecyzowane wskazówki dotyczące lokalizacji i dane o emisji pochodzą bezpośrednio z przeprowadzanych przez zakład pomiarów. Dla źródeł niepunktowych wykorzystuje się różne rodzaje informacji do ustalenia emisji, które zależne są od poszczególnych typów źródeł.

a) System indywidualny (IEI)

System indywidualny (IEI), zawierający emisje do powietrza i wody oraz dane o odpadach, pochodzące z dużych, znaczących przemysłowo źródeł. Obecnie jest to ok. 300 zakładów przemysłowych. Dane dotyczące źródła emisji, jej składu chemicznego oraz lokalizacji przechowywane są wraz z informacjami dotyczącymi szczegółowego pochodzenia emisji z poszczególnych urządzeń znajdujących się wewnątrz danego zakładu.

System indywidualnych rejestrów emisyjnych opiera się na danych dostarczonych przez same zakłady. Jeśli chodzi o dane dotyczące emisji do wód, obok danych dostarczanych przez zakłady dodaje się informacje na temat emisji pochodzące od organów zarządzającymi wodami powierzchniowymi. Są one załączane do danych pochodzących z zakładu – źródła zanieczyszczenia. Często okazuje się, że informacje zebrane w wyniku pomiarów przeprowadzanych przez poszczególne zakłady są

niewystarczające i te dodatkowe informacje okazują się bardzo użyteczne.

Do roku 2000 zakłady dostarczały informacje dobrowolnie, obecnie funkcjonuje w Holandii obligatoryjny system rejestrów.

Udostępnianie danych z systemu indywidualnego IEI

Informacje pochodzące z zakładów początkowo traktowane były jako poufne i administrowane przez Departament ds. Rejestrów Emisyjnych i Zarządzania Informacją Generalnego Inspektoratu Ochrony Środowiska. Tylko ściśle określone osoby lub organy miały prawo wglądu do tych informacji. Powszechnie dostępne były jedynie informacje na poziomie bardziej ogólnym, tzn. na żądanie każdy mógł otrzymać zbiorczą informację dotyczącą rocznej emisji danego zakładu przemysłowego, jednak nie było dostępu do bardziej szczegółowych danych, dotyczących poszczególnych punktów emisyjnych i urządzeń w zakładzie. Obecnie wszelkie informacje dostarczane przez zakłady są jawne, w związku z czym zatarła się jedna z podstawowych różnic pomiędzy systemem indywidualnym i zbiorowym.

Szczególnie emisje pochodzące z dużych spalarni stanowią jedno z poważniejszych źródeł emisji. Dlatego dane dotyczące tego rodzaju emisji rejestrowane są co roku i dostarczane w formie raportu do Komisji Europejskiej.

Dane dotyczące zakładów, które nie znajdują się w bazie największych źródeł emisji i nie są ujmowane w indywidualnych rejestrach, umieszcza się w rejestrach zbiorowych.

Zbiorowy system informacji rejestrowania emisji (CEI), zawiera rozłożone przestrzennie dane emisyjne. Ten system obejmuje informacje emisyjne ze wszystkich źródeł – przemysłowych i nieprzemysłowych. Od roku 1992 Zbiorowy System Rejestru Emisji jest uaktualniany cyklicznie, raz w roku.

b) Zbiorowy system rejestrowania emisji (CEI)

System indywidualnych rejestrów emisyjnych obejmuje tylko część zakładów przemysłowych, w liczbie ok. 300, natomiast całkowita liczba wszystkich zakładów w Holandii wynosi ok. 250 tysięcy, w tym ok. 40 tysięcy zakładów przemysłowych. Pozostałe zaś to głównie przedsiębiorstwa handlowe lub usługowe. Zbiorowy system rejestrowania emisji zwiiera zatem dane dotyczące emisji z wszystkich pozostałych źródeł, nie zaliczanych do rejestru indywidualnego. Dotyczy to nie tylko zakładów przemysłowych

włączonych do systemu indywidualnych rejestrów, ale także danych dotyczących rozprzestrzeniania emisji pochodzących z ruchu samochodów, urządzeń domowych, emisji będących produktem ubocznym rolnictwa i korzystania z zasobów przyrody. Emisje te są obliczane na podstawie takich danych statystycznych jak liczba mieszkańców, domów, samochodów, miejsc pracy, a także poprzez wykorzystanie współczynników emisji.

Ponadto System Zbiorowych Rejestrów Emisji zawiera wszystkie rodzaje podstawowych informacji dotyczących infrastruktury Holandii, takich jak informacje geograficzne dotyczące domów, ruchu ulicznego, ruchu pociągów, statków, lotów oraz mniejszych firm czy zakładów. Do rejestrów włączone zostały także ogólne informacje na temat np. rodzajów gleb, systemu odprowadzania ścieków i systemu oczyszczania ścieków. Umieszczenie tego typu informacji w rejestrach umożliwia szerokie rozpowszechnianie całkowitej emisji w Holandii dotyczących jednostek administracyjnych o wymiarach 500x500 m.

Struktura bazy danych rejestrów zbiorowych

Wszystkie dane zawarte w rejestrze uaktualniane są co roku. Baza danych podzielona jest na 3 części, które umożliwiają przedstawienie danych emisyjnych na różnych poziomach ogólności:

1. zanieczyszczenia,
2. źródła,
3. lokalizacja.

Ad. 1. Kryterium zanieczyszczenia

Baza danych zawiera niezbędne informacje dotyczące emisji wszystkich istotnych substancji lub związków, które są przedmiotem polityki środowiskowej. Obejmuje ona ok.170 substancji. Informacje dotyczące poszczególnych substancji mogą być sprowadzone do zagadnień wyróżnionych w Planie Państwowej Polityki Środowiskowej. Zagadnienia te są następujące:

- Zmiany klimatu (biorąc pod uwagę CO₂, CH₄, N₂O, CFCs)
- Ubytek ozonu (biorąc pod uwagę CFCs)
- Kwaśność (biorąc pod uwagę SO₂, NO_x, NH₃)
- Eutrofizację (eutrofizacja jezior i rzek przez pochodne fosforu i nitrogenu jest szczególnie ważnym problemem dla Holandii.

Przyczyną jest istnienie wielu raczej płytkich jezior, które są bardzo podatne na ten rodzaj zanieczyszczeń. Odkąd umieszczanie fosforu w środkach czyszczących zostało zabronione, głównym źródłem zanieczyszczeń stało się rolnictwo oraz pozostałości wcześniejszych zrzutów).

- Dyspersja (chodzi o rozproszenie - biorąc pod uwagę zastosowanie pestycydów i emisję innych toksycznych substancji)

Ad.2.Kryterium źródła

Baza danych zawiera dane dotyczące określonych emisji w zakładach ze wszystkich dużych pojedynczych źródeł emisyjnych takie jak stopień aktywności i wskaźniki emisji dla wszystkich małych przedsiębiorstw i innych źródeł rozprzestrzeniania się toksyn. Dotyczy zarówno źródeł przemysłowych, jak i nieprzemysłowych. Informacje o źródłach zanieczyszczeń mogą zostać sprowadzone do poziomu kategorii źródeł zanieczyszczeń, tj.:

- rafinerie
- sektor energetyczny
- przemysł
- gospodarowanie odpadami
- rolnictwo
- ruch uliczny i transport
- konsumenci
- różnorodne, włączając przyrodę

Ad.3.Kryterium lokalizacji

Baza danych jest powiązana z Systemem Informacji Geograficznej (GIS), który łączy dwa ogniwa: dane emisyjne oraz lokalizację źródła. Zarówno duże punkty emisyjne, jak i małe przedstawione są na mapkach, gdzie jednostką jest m^2 o wymiarach 500mx500m. Baza ta umożliwia pokazanie zagęszczenia emisji na określonych przestrzeniach. Ogólniejszym jej poziomem są miasta, następnie prowincje (jest ich w Holandii 20) oraz najbardziej globalnie patrząc – państwo.

Pierwsze trzy cykle Indywidualnych Systemów Emisji zostały zrealizowane w Holandii pomiędzy 1974 a 1990 r. Pierwszy cykl przedstawiany był dla każdej prowincji indywidualnie. Począwszy od drugiego cyklu raportowanie zaczęło być realizowane na terenie całego państwa jako całości. W międzyczasie zmieniła się także metodologia

rejestrowania: cykle skrócono (początkowo wynosiły 5, 4 lata) oraz zmniejszono ilość zakładów przemysłowych objętych rejestrem indywidualnym. W roku 1973 było to ok. 6 300 zakładów, obecnie ok. 300 (początkowo wymagano, aby każdy zakład liczący więcej niż 10 pracowników zatrudnionych na pełnym etacie zaliczał się do indywidualnego systemu raportowania – to wymaganie stosowano przez pierwsze 3 cykle raportowania w latach 1973-1978, 1981-1984, 1985-1987).

Proces gromadzenia i uaktualniania danych

Proces corocznego aktualizowania danych w rejestrach przebiega następująco:

1. Gromadzenie danych

Etap ten polega na opisaniu informacji wymaganych przez kompetentne władze od zakładów. Opis zawiera szczegóły dotyczące rodzaju danych. Następnie zakłady dostarczają żądane informacje.

2. Zatwierdzanie danych

Jakość dostarczonych danych jest weryfikowana. Proces weryfikacji polega na zapewnieniu o jakości danych przez dostarczający je zakład, a także kontroli ich jakości przez upoważnione organy.

3. Przechowywanie danych.

Inspektorat Ochrony Środowiska organizuje spotkania z przedstawicielami wszystkich zakładów dostarczających dane w celu zebrania wymaganych informacji. Dane te włączane są do centralnej bazy danych Zbiorowego Systemu Rejestrowania Emisji.

4. Zarządzanie informacjami.

W ścisłej współpracy z właściwymi organami władzy Inspektorat Ochrony Środowiska w taki sposób obsługuje dane, aby możliwe było ich przedstawienie na różnych poziomach ogólności według różnych kryteriów grupowania, biorąc pod uwagę potrzeby organów wykorzystujących te dane.

5. Rozpowszechnianie danych.

Informacje zawarte w centralnej bazie danych są powszechnie udostępniane i raportowane w roczniku pt. Narodowe Raporty Emisyjne. Roczniki te wydawane są przez Inspektorat Ochrony Środowiska. Upublicznienie danych powinno mieć miejsce przed 1 lipca każdego roku.

Przykładowy raport z roku 1994 dotyczący całkowitej emisji w Holandii powstałej w wyniku działalności różnych emitentów:

EMITENT	SO ₂	NO _x	NMVOC	CO ₂	NH ₃	N ₂ O	CO	CH ₄
Rafinerie	58,9	16,7	11,4	11400	0,00832	0,068	2,27	0,460
Sektor energetyczny	16,6	59,4	23,9	42200	-	0,367	18,9	169
Przemysł	32,3	63,6	80,6	45500	4,52	18,0468	215,1	7,77
Dysponowanie odpadami	1,57	3,48	1,37	3280	0,0297	0,00081	4,39	374
Rolnictwo	0,375	25,4	2,33	8830	160	26,4	18,6	536
Ruch uliczny i transport	31,1	341	158	31400	0	7,26	551	6,23
Konsumenci	0,922	22,2	41,3	21200	6,74	0,0784	97,5	17,1
Przyroda	0	1,13	3,23	600	0	6,20	9,68	75,0
Inne	4,13	7,36	61,0	8354	0,45	0,99	3,38	6,06
Szacunek na rok 1995	147	535	370	176000	156	60,5	899	1180
Całkowite w roku 1994	146	540	383	173000	172	59,4	921	1190
Całkowite w roku 1993	158	554	409	172000	197	48,7	958	1210
Planowane na rok 2000	75-90	238-243	193	168000	82,0	63,0	540	970

Podsumowując, powiedzieć można, iż holenderski system rejestrów PRTR jest bardzo zbliżony do pierwowzoru PRTR, którym jest amerykański TRI, jak i do modelu określonego przez OECD. Zawiera w zasadzie wszystkie istotne dla rejestrów PRTR cechy: dokładne zlokalizowanie źródła emisji, określenie emitowanego związku chemicznego, objęcie systemem raportowania wszystkich "mediów": powietrza, wody i ziemi, regularną sprawozdawczość i powszechny dostęp do zgromadzonych w bazach danych systemu rejestrów PRTR informacji. Planowane jest, stosownie do wypracowanego przez OECD wzoru, uzupełnienie obowiązku raportowania o transport odpadów.

3. Wielka Brytania

W Wielkiej Brytanii w wyniku działalności Agencji Środowiskowej dla Anglii i Walii utworzony został rejestr zanieczyszczeń w celu zintegrowania* procesów kontroli dużego przemysłu (ICP), obecnie zaś rozważane jest objęcie kontrolą również mniejszego przemysłu, dużych oczyszczalni ścieków oraz wysypisk śmieci. System jest obowiązkowy. Rejestr Zanieczyszczeń stworzy podstawy do raportowania zgodnie z art. 15 Dyrektywy IPPC. Regulacje prawne dotyczące raportów środowiskowych dla wielkich przedsiębiorstw opierały się w Wielkiej Brytanii na ustawie o ochronie środowiska z 1990 r. Nowe regulacje mogły być wydane na podstawie obowiązującego prawa lub na podstawie ustawy o zapobieganiu zanieczyszczeniom i kontroli z 1999 r. Pierwszy okres

raportowania miał miejsce od roku 1998 do 1999.

Od 1999 roku funkcjonuje kompleksowy Inventory of Sources and Releases (ISR) powszechnie określany jako Rejestr Zanieczyszczeń (Pollution Inventory). Historycznie rzecz biorąc rozwinął się on z poprzednio funkcjonującego Rejestru Uwalnianych Chemikaliów (*Chemical Release Inventory*), gromadzącego w siedmiu regionalnych bazach danych informacje z ponad 5000 instalacji. ISR zawiera informacje z terenu Anglii i Walii. Nowość tego rejestru polega na wprowadzeniu standardowej listy substancji odnoszących się do powietrza, wód kontrolowanych oraz ścieków, które podlegają obowiązkowi raportowania przez zakłady przemysłowe. Na liście tej znajduje się ponad 150 substancji, zaś wartości progowe zostały określone tak, że w raportach uwzględnione zostało 90 – 95% wszystkich emisji pochodzenia przemysłowego. Dane dostępne są w Internecie. Poza tym Agencja Środowiskowa poprowadziła kampanię informacyjną, której elementem było opublikowanie ulotek zawierających informacje dotyczące emisji. Dla tych, którzy nie mają dostępu do Internetu Agencja uruchomiła darmowy telefoniczny serwis informacyjny.

Funkcjonujące w Wielkiej Brytanii rozwiązania, nie tylko że w większości odpowiadają wprowadzonym przez Unię Europejską regulacjom dotyczącym EPER, ale i uważane są za jeden z najnowocześniejszych systemów PRTR na świecie,

4. Irlandia

W Irlandii Ustawa o ochronie środowiska z 1992 roku nałożyła na niektóre instalacje przemysłowe obowiązek uzyskania licencji zintegrowanego zapobiegania zanieczyszczeniom z Agencji do spraw Ochrony Środowiska (EPA). Lista takich instalacji odpowiada ich spisowi zawartemu w Aneksie I Dyrektywy IPPC. Od roku 1995, kiedy to obowiązek uzyskania licencji wszedł w życie, Agencja wydała ich 371. Agencja nie posługuje się spisem substancji, zamiast tego wykorzystuje listę 32 grup związków chemicznych, określonych w regulacjach UE na temat niebezpiecznych i szkodliwych substancji. Informacje o emisji są przedstawione w taki sposób, by wykazać wszystkie surowce wykorzystywane w procesach chemicznych.

5. Francja

Już w 1976 na niektóre instalacje nałożono ustawowy obowiązek ubiegania się o licencje. W tym procesie władze regionalne uzyskują informacje, które następnie wykorzystuje francuskie ministerstwo środowiska do przygotowywania corocznego raportu o emisjach. Raporty takie powstają od

1984 roku i obejmują poważniejsze emisje do atmosfery i wód. Ministerstwo zamierza w najbliższym czasie poszerzyć system o dane dotyczące odpadów.

Operatorzy instalacji wytwarzających lub wykorzystujących ponad 10 ton przynajmniej jednej z substancji umieszczonych na liście ministerstwa muszą przygotowywać każdego roku kierowany do władz lokalnych raport na temat emisji. Operatorzy innych instalacji wymagających w myśl postanowień ustawy z 1976 roku, uzyskania licencji, zobowiązani są składać taki raport co 4 lata.

Pomimo, iż rozwiązania zastosowane we Francji nie są rejestrem typu PRTR, stanowią jednak już istniejący system, który z powodzeniem może zostać zmodyfikowany, tak by odpowiadać wymaganiom stawianym przez PRTR.

6. Norwegia

W Norwegii już w 1978 roku wprowadzono obowiązkowy, podobny do PRTR, system raportowania o nazwie INKOSYS (*Industry Kontroll System*). Wpływ na jego kształt miały prace OECD: stosując się do zaleceń tej organizacji w 1992 roku wprowadzono do niego istotne zmiany. Dużą wagę przyłożono do stopniowego ujednolicania metod i nazewnictwa, dzięki czemu możliwa staje się szersza współpraca międzynarodowa.

Dane zawarte w rejestrach są publicznie dostępne, lecz nie są one rozpowszechniane aktywnie. Warunki składania raportów określone są w pozwoleniu wydanym zgodnie § 11 ustawy z 1981 r. o kontroli zanieczyszczeń. Pierwszy okres raportowania był to okres od 1 stycznia do 31 grudnia 1992 r., a termin składania raportów przez zakłady upłynął 1 marca 1993 r. Ze względu na potrzebę standaryzacji i podnoszenia wydajności raportów emisyjnych dostarczanych przez zakłady przemysłowe utworzono wewnętrzny system kontroli Norweskiego Urzędu ds. Zanieczyszczeń. Tylko te przedsiębiorstwa, które posiadają aktualne pozwolenie na emisję do środowiska otrzymane od Norweskiego Urzędu ds. Zanieczyszczeń mają obowiązek sporządzania raportów do PRTR. Do września 2000 roku wydano 690 takich pozwoleń. Wszystkie zakłady przemysłowe, których emisja ma znaczenie dla środowiska mają obowiązek przedstawienia raportu dotyczącego tej emisji do Norweskiego Urzędu ds. Zanieczyszczeń (ok. 500 zakładów) lub Władz Okręgu Administracyjnego (ok. 200 zakładów) w celu otrzymania pozwolenia. W roku 1999 odbyły się konsultacje z udziałem przemysłowców, organizacji ekologicznych i mediów dotyczące rozwoju i modyfikacji systemu PRTR w Norwegii. Od 1992 wraz z rozwojem wiedzy o zanieczyszczeniach przemysłowych poszerza się lista raportowanych chemikaliów.

Rozdział 3

Rejestry PRTR w Europie Środkowej

1) Przegląd sytuacji

Od połowy lat 90-tych realizowano w Europie Środkowej szereg projektów pilotażowych przeprowadzanych przez UNITAR w bliskiej współpracy z OECD. W Czechach i Słowacji projekty te miały również na celu rozwijanie systemów PRTR w tych krajach.

Od września 1999 r. do grudnia 2000 Regionalne Centrum Ekologiczne w Szentendre (Regional Environmental Center – REC) realizowało wspierany przez amerykańską Agencję Ochrony środowiska (US Environmental Protection Agency – EPA) projekt “Wspierania Rozwoju Systemów PRTR w Europie Centralnej i Wschodniej”. Głównymi jego celami było:

- Promowanie szerszego publicznego dostępu do informacji o środowisku poprzez przepływ informacji dotyczących doświadczeń w rozwijaniu i wprowadzaniu systemów PRTR oraz systemów podobnych do PRTR (PRTR-like systems) w państwach Europy Środkowo-Wschodniej oraz państwach Europy Zachodniej.
- Pomoc w zastosowaniu Konwencji z Aarhus w dziedzinie rejestrów uwalniania zanieczyszczeń i rozwijania dalszej aktywności, określonej przez Konwencję z Aarhus (art. 5.9)
- Wspieranie konstruowania projektów ustaw dotyczących PRTRs w państwach Europy Środkowo-Wschodniej.

Projekt ten wykazał, iż w żadnym z krajów regionu nie ma jeszcze w pełni wykształconego systemu PRTR, w kilku krajach podjęto jednak dalece zaawansowane próby jego stworzenia.

2. Republika Czeska

Od jesieni 1999 r. Ministerstwo Środowiska przygotowuje system informacji PRTR łącznie z systemem zintegrowanego zapobiegania zanieczyszczeniom i kontroli (określonym przez dyrektywę IPPC). Według propozycji Ministerstwa zakres sporządzanych raportów, lista substancji i funkcje PRTR będą miały szerszy zasięg niż wynikający z dyrektywy IPPC-EPER. Projekty pilotażowe dotyczące wykonania projektu PRTR miały

miejsce w latach 1994-1996.

Przygotowania do wprowadzenia systemu PRTR w Czechach

1. Projekty pilotażowe dotyczące PRTR:

- projekt dotyczący rejestrów uwalnianych toksyn, realizowany przez Ministerstwo Środowiska oraz US EPA Project (PPZP) w latach 85-94, Stowarzyszenie na Rzecz Zrównoważonych Warunków Życia STUZ w roku 1994 (w projekt zaangażowane były 3 fabryki chemiczne)
- projekt dotyczący gospodarowania chemikaliami realizowany w 1995 r. Przez Instytut Technologii Chemicznej z Pragi
- projekt dotyczący pojęcia i podstaw prawnych gospodarowania chemikaliami realizowany w 1996 r. przez Instytut Technologii Chemicznej z Pragi
- projekt dotyczący podstawowych dokumentów prawnych związanych z gospodarowaniem chemikaliami realizowany przez Instytut Technologii Chemicznej z Pragi

Projekty pilotażowe miały na celu sprawdzenie zdolności raportowania w około 700 czeskich zakładach przemysłowych, ich rezultatem było sporządzenie listy substancji (w oparciu o doświadczenia USA i Kanady) i opracowanie formularza, który miałby być corocznie wypełniany przez zakłady przemysłowe. Wszystkie projekty koordynowane były przez Ministerstwo Środowiska, w większości prac zaangażowany był Instytut Technologii Chemicznej z Pragi, udział brały również organizacje pozarządowe. Rezultaty projektów pilotażowych opublikowane zostały w specjalistycznym czasopiśmie pt. "Przemysł Chemiczny".

2. Inicjatywy ustanowienia systemu PRTR.

Oprócz Państwowej Polityki Środowiskowej (SEP) oraz przepisów prawa regulujących inne systemy raportowania w Republice Czeskiej podejmowane są także inne inicjatywy organizacji pozarządowych zmierzające do ustanowienia PRTR, są to m. in. NGO PRTR FORUM, którego członkiem jest m. in. z Stowarzyszenie dla Zrównoważonego Rozwoju, Dzieci Ziemi, Pilzneńska Fundacja Ekologiczna, Instytut Ekologiczny "Veronica", Ekologiczny Serwis Prawny, Partnerstwo Środowiskowe – Fundacja dla Europy Centralnej oraz inne, które angażują się w zorganizowanie systemu raportowania na poziomie lokalnym, znaczący udział miały one w

sporządzaniu protokołów Task Force dotyczących implementacji konwencji z Aarhus w kontekście PRTR. PRTR NGO FORUM lub jego poszczególni członkowie – indywidualnie wydali dotychczas znaczną liczbę artykułów informacyjnych oraz broszurek jako dodatek do projektu ustawy o PRTR. FORUM zmierza do tego, aby zostać oficjalnym partnerem Ministerstwa Środowiska w pracach nad tworzeniem systemu rejestrów (szczególnie w płaszczyźnie międzynarodowej). Organizacje pozarządowe pełnią rolę doradcą dla Ministerstwa Środowiska w części, w której system PRTR powiązany jest z dyrektywą IPPC. NGO PRTR FORUM jest główną siłą w rozwoju PRTR w odniesieniu do Konwencji z Aarhus, jest odpowiedzialne za ok. 80-90% prac w tej dziedzinie.

W 1997 r. została utworzona międzysektorowa komisja ministerialna PRTR, której zadaniem było przygotowanie projektu ustawy o rejestrach zanieczyszczeń. W obrębie Komisji Międzysektorowej dla Bezpieczeństwa Chemicznego utworzono w październiku 1997 r. Subkomisję dla PRTR. Subkomisja koordynowała działania podejmowane w celu rozwoju PRTR do kwietnia 2000, kiedy to została rozwiązana.

Ustawa o rejestrach zanieczyszczeń jest w stadium przygotowawczym, jeszcze nie została uchwalona jej wersja ostateczna. Według planów Ministerstwa Środowiska Republiki Czeskiej pierwszy rok raportowania przypadłby na okres od 1.01.2003 – 31.12.2003 r. W Czechach funkcjonują różne systemy raportowania w dziedzinie środowiska, jednym z zadań wprowadzenia PRTR byłoby ujednoczenie, unowocześnienie i rozszerzenie tych systemów.

Obecnie dostęp do informacji o środowisku w Czechach jest usankcjonowany głównie ustawą z 1998 r. o prawie do informacji o środowisku (Nr 123/1998). Ustawa ta weszła w życie 1 lipca 1998 r. i jest w pełni zgodna z Dyrektywą Unijną 313/90/EEC. Kwestie związane ze sporządzaniem raportów niezbędnych do prowadzenia statystyki i realizacji programu PRTR reguluje ustawa Nr 89/1995 o Państwowym Urzędzie Statystycznym. Rozdział I ust. 1 ustawy stanowi: *“Państwowy Urząd Statystyczny gromadzi statystyczne informacje z zakresu socjalnego, ekonomicznego i ekologicznego rozwoju Republiki Czeskiej (...) dostarcza statystyczne dane dla potrzeb organów państwowych (...) poprzez uczynienie danych statystycznych jawnymi gwarantuje obywatelom prawo do informacji (...) wymaga się, aby przedsiębiorstwa dostarczały pewne informacje w formie prostych formularzy, które zostaną włączone w przyszłości w system PRTR (na przykład dotyczące produkcji i wykorzystania niektórych substancji niebezpiecznych oraz produkcji odpadów*

niebezpiecznych)”. Obszerne tabele zebranych danych o emisji publikowane są corocznie w “Statystycznym Roczniku Środowiskowym Republiki Czeskiej” publikowanym przez Ministerstwo Środowiska oraz Państwowy Urząd Statystyczny oraz w “Raporcie o Stanie Środowiska w Republice Czeskiej”.

Ponadto duża część większych przedsiębiorstw prowadzi roczne raporty dotyczące ich wpływu na środowisko, jest to jednak dobrowolne, nie wymagane przez przepisy prawa.

Projekt ustawy ustanawiającej system PRTR w Czechach jest dopiero w przygotowaniu, wymaga poprawek i przedyskutowania. Wersja ze stycznia 2000 r. zawiera postanowienia o konieczności transponowania do Czeskiego systemu prawnego dyrektywy IPPC w części, w której nawiązuje ona do PRTR w kontekście Konwencji z Aarhus. Spodziewana data wejścia w życie aktu ustanawiającego system PRTR to 01.01.2002 r. W kolejnej z wersji z maja 2000 część odnosząca się do PRTR w kontekście Konwencji z Aarhus została usunięta z tekstu. Czeskie ustawodawstwo w zakresie ochrony powietrza, wody, gospodarowania odpadami zmierza do ustanowienia obowiązku dla przedsiębiorców, których zakłady produkują zanieczyszczenia, raportowania liczby określonych chemikaliów emitowanych i uwalnianych do powietrza, a także przekazywanych innym zakładom oraz zagospodarowywanych. Podobny obowiązek został nałożony na producentów i importerów toksyn i substancji niebezpiecznych, klasyfikowanych według kryterium składu chemicznego lub substancjonalnego. Te ustanowione prawnie obowiązki są obecnie wprowadzane w życie pod kontrolą Ministerstwa Środowiska i jego organów.

Akty prawne odnoszące się bezpośrednio do zorganizowania systemu PRTR w Czechach:

1. Projekt ustawy o rejestrach zanieczyszczeń, której wersji są jeszcze dyskutowane, oczekiwana data wejścia w życie to 01.01.2003 r.
2. Państwowa Polityka Środowiskowa (SEP) zatwierdzona Decyzją Rządu Nr 323/1999 z 14 kwietnia 1999 r.

Istotną częścią SEP-u jest wyznaczenie istotnej roli włączeniu społeczeństwa w sprawę z zakresu ochrony środowiska: “(...) *Edukacja w zakresie ochrony środowiska, powszechna świadomość i wgląd jest pierwszoplanową kwestią na drodze realizacji prawa do informacji o środowisku i prawa do edukacji środowiskowej.*”

Cele krótkoterminowych przedsięwzięć wyraźnie określonych w SEP:

- Określenie i wprowadzenie w życie Narodowego Programu Edukacji Środowiskowej, Publicznej Świadomości oraz kontroli w sferze instruowania i edukowania; promowanie instruowania i edukowania szczególnie w szkołach podstawowych i w prasie.
- Skompletowanie zintegrowanego systemu danych o środowisku biorąc pod uwagę standardy Europejskiej Agencji Środowiskowej
- Przekształcenie i dostosowanie rejestru zanieczyszczeń powietrza (REZZO) do wymagań Unii Europejskiej
- Utworzenie Rejestru Uwalniania i Przemieszczania Zanieczyszczeń (PRTR)
- Wspieranie rozwoju systemu oznaczania produktów przyjaznych dla środowiska i zapewnienie ich zgodności z podobnymi systemami w państwach Unii Europejskiej
- Popieranie dostępności informacji dla pracowników biznesu w sferze zdrowego zarządzania środowiskiem i wykorzystywania "czystszych" technologii
- Udoskonalenie systemu statystyk środowiskowych i księgowania w kontekście planowanej harmonizacji z Unią Europejską i OECD
- Zunifikowanie systemu zarządzania ryzykiem w dziedzinie ochrony środowiska

Państwowa Polityka Środowiskowa (SEP) jest traktowana jako dokument wiążący w Republice Czeskiej.

3. Państwowa Polityka Informacyjna (SIP) zatwierdzona Decyzją Rządu Nr 525/1999 z 31 maja 1999 r.

SIP zawiera następujące stwierdzenie: *"Podstawowym celem SIP jest rozwijanie społeczeństwa informacyjnego i tworzenie w ten sposób warunków do poprawy jakości życia poszczególnych obywateli oraz funkcjonowania administracji państwowej (...). Sposoby wprowadzania w życie SIP muszą koncentrować się na sferze środowiska. Pomiar i aktualne informacje o środowisku będą miały duże znaczenie dla jednostek, rządów, przedsiębiorstw i instytucji"*.

Charakterystyka systemu PRTR na podstawie projektu ustawy

Projekt ustawy o Rejestrach uwalniania i przemieszczania zanieczyszczeń (PRTR) został opracowany w oparciu o analizy dotychczas

obowiązującego ustawodawstwa w Czechach związanego z kwestią raportowania i dostępu do informacji o środowisku, wymagań prawa Unii Europejskiej oraz zaleceń Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD).

Projekt ustawy określa szczegóły dotyczące rejestrowania, zbierania i publikowania informacji dotyczących wybranych zanieczyszczeń pochodzących z określonych uwalnianych w wyniku określonych działań do środowiska oraz przemieszczania tych zanieczyszczeń w formie odpadów.

Ostateczny kształt regulacji i definicji zawartych w ustawie, podstawowe wymagania z niego wynikające będą w pełni zgodne, jeśli nie identyczne z dyrektywami Unii Europejskiej. Reguluje ona uwalnianie (emisję, wypuszczanie, uwalnianie krótkotrwałe) oraz przemieszczanie chemikaliów.

Projekt ustawy określa również listę obowiązkowych substancji i informacji dotyczących chemikaliów i substancji. Lista ta została ustalona na podstawie projektów pilotażowych i opublikowana m. in. w Dzienniku Urzędowym Ministerstwa Środowiska w aneksie do wydania Nr 10 z października 1998 r. Pod tytułem “Zintegrowane Rejestry Zanieczyszczeń”. Za jej skompilowanie dla Ministerstwa Środowiska odpowiedzialny był Instytut Technologii Chemicznej w Pradze, który kierował się analogią do modeli obowiązujących w USA, Kanadzie, Wielkiej Brytanii i Holandii. Czeskie MOŚ jest odpowiedzialne za przedłożenie projektu ustawy PRTR w Parlamencie i za skompilowanie listy substancji mających podlegać raportowaniu. Na liście proponowanych substancji znajduje się ok. 130 związków chemicznych.

Proces wprowadzania zmian w systemie raportowania jest następujący: każdy ma prawo przedstawić własne propozycje dotyczące zmiany (dotyczące obowiązkowych substancji, terminów, sankcji, sposobu publikacji itd.) do przeszłego “Centrum PRTR”, Ministra Ochrony Środowiska lub Ministerstwa Ochrony Środowiska. Metoda opisana poniżej, odnosi się do wprowadzania zmian na liście dotyczących substancji (włączania lub wyłączenia substancji z listy), należy ją analogicznie stosować przy innych zmianach:

- muszą zostać zastosowane obiektywne technologiczne kryteria (trwałość, bioakumulacja, toksyczność, itp.) lub też
- muszą zostać zastosowane inne kryteria ilustrujące niebezpieczeństwo dla zdrowia ludzkiego lub równowagi ekologicznej (na przykład powodowanie efektu cieplarnianego, niszczenie warstwy ozonowej, zakwaszanie, eutrofizacja, zmiany w troposferycznej warstwie ozonowej, przekroczenie krytycznych

wartości progowych, itp.

Założenie jest takie, że zmiany na liście będą uaktualniane w miarę potrzeby, jednak zgodnie z ustawą Ministerstwo Ochrony Środowiska co najmniej raz do roku ma obowiązek rozpatrzenia wniosków dotyczących zmiany, które wpłynęły.

Media środowiskowe, których dotyczy PRTR:

- powietrze
- woda
- gleba.

Inne niż PRTR rozwijające się systemy raportowania dotyczą ponadto np. przekraczania krytycznych progów, jakości powietrza, jakości wody pitnej i jedzenia, stan zdrowia publicznego w odniesieniu do zanieczyszczenia wody i powietrza.

Podmioty mające obowiązek składania raportów oraz forma raportowania

Takie same wymagania, jeśli chodzi o składanie raportów, dotyczą przedsiębiorstw prywatnych oraz przedsiębiorstw państwowych. Duże zakłady przemysłowe mają obowiązek corocznego raportowania w formie ujednoczonego formularza, który został zaprojektowany zgodnie z Rozporządzeniem Rady 1836/93.

Dostęp do danych PRTR

Dane zawarte w raportach będą powszechnie dostępne w Internecie. "Papierowa" wersja raportów będzie udostępniana na wniosek. Dostęp do odpowiedniej strony internetowej, na której będą znajdowały się pełne informacje będzie bezpłatny, w przypadku wersji papierowych, udzielania bardziej szczegółowych informacji poprzez odpowiednie centra pobierana będzie opłata, w zależności od czasu poświęconego na tę formę informowania.

Ponadto informacje dotyczące PRTR będą publikowane w dziennikach, specjalnych biuletynach informacyjnych, broszurach i na stronach internetowych odpowiednich agencji, organizacji pozarządowych i innych instytucji. Dla zainteresowanych organizowane są odpowiednie szkolenia, seminaria i wykłady, dotyczące ogólnych zagadnień związanych z PRTR: Konwencji z Aarhus, Agendy 21, transponowania prawa Unii Europejskiej w różnych dziedzinach.

Jeszcze nie została opracowane usystematyzowane archiwum danych

ani bibliografia publikacji dotyczących PRTR. Informacje na temat PRTR będzie można znaleźć również w Komentarzach i podręcznikach, które są opracowywane dla każdego znaczącego aktu prawnego.

Problemy wiążące się z implementacją systemu PRTR w Czechach

Problemy prawne: niski poziom elastyczności obowiązującego w Czechach systemu prawnego, który ciężko przystosować do ustawodawstwa Unii Europejskiej w krótkim czasie, brak przepisów regulujących wspieranie współpracy międzyresortowej, fragmentaryczne regulacje dotyczące raportowania emisji do poszczególnych mediów.

realizacyjne: słaba infrastruktura komunikacji międzyresortowej i przepływu informacji pomiędzy sektorami rządowymi

Problemy praktyczne:

- brak specjalistów wykwalifikowanych w zakresie obsługi komputerów, niski poziom wiedzy na temat ochrony środowiska, technologii informacyjnych, przetwarzania danych wśród pracowników administracji rządowej, biurokracja stwarzająca problemy dla obywateli w kwestii dostępu do informacji
- tendencja wśród polityków zajmujących najwyższe stanowiska do niedoceniań potrzeby wspierania systematycznego rozwoju, przedsięwzięć i prawidłowego wykorzystania systemów raportowania w rodzaju PRTR, dotychczas infrastruktura takich systemów jest w Czechach słabo rozwinięta i zwykle uzależniona od kilku wyznaczonych osób, które posiadają odpowiednie kompetencje i pracują wydajnie, jednak brakuje im wsparcia w postaci przepisów prawnych oraz rozwiniętej współpracy międzysektorowej.

Podsumowując, powiedzieć można, iż system rejestrów PRTR, który próbuje się konstruować w Czechach, w zamierzeniu autorów ma być zgodny z wymaganiami zawartymi w Dyrektywach Unii Europejskiej, wytycznymi OECD, oraz szeroko uwzględniać postanowienia Konwencji z Aarhus. Rokuje to nadzieje, że ostateczny efekt będzie w pełni realizował założenia modelowego rejestru emisji i transportu zanieczyszczeń PRTR. Pewne elementy tego systemu już istnieją, m.in. toczą się prace nad projektem stosownej ustawy, niemniej jednak wiele kwestii wymaga dopracowania. Szczególnie istotnym zagadnieniem jest zintegrowanie już istniejących systemów raportowania, stworzenie bazy danych na potrzeby rejestru PRTR oraz zapewnienie powszechnego dostępu do zawartych w niej informacji.

3) Węgry

Na Węgrzech system PRTR jest w trakcie rozwoju. W 2000 r. opracowano projekt ustawy o PRTR, który powinien zostać uchwalony do końca 2001 r. Za rozwój PRTR na Węgrzech odpowiedzialne jest Ministerstwo Środowiska. Przepisy odnoszące się do PRTR znajdują się także w aktach prawnych regulujących szczegółowe zagadnienia z zakresu ochrony środowiska, jak Dekret z 1986 r. o ochronie powietrza, Dekret z 1993 r. o ochronie warstwy ozonowej oraz Dekret z 1984 r. o opłatach za uwalnianie substancji do wód powierzchniowych. Sporządzono już projekt listy chemikaliów podlegających raportowaniu. System PRTR zostanie zintegrowany z istniejącymi systemami rejestrów dla powietrza, zanieczyszczeń wody i odpadów niebezpiecznych. W przyszłości planowane są regulacje zgodne z zaleceniami Dyrektywy IPPC. Roczne raporty PRTR będą dostępne w formie papierowej i elektronicznej.

4) Bułgaria

System PRTR w Bułgarii rozwija się nie tyle jako narzędzie publicznego dostępu do informacji, ale raczej jako część systemu monitorowania. Obecnie nie ma w Bułgarii osobnej regulacji odnoszącej się do PRTR, przepisy regulujące kwestie raportowania emisji znajdują się w poszczególnych aktach prawnych, odnoszących się do powietrza, wody, odpadów i substancji chemicznych. Różne władze, takie jak Ministerstwo Wody i Środowiska, Zdrowia i Rolnictwa, Państwowy Instytut Statystyczny oraz samorządy, są odpowiedzialne za wprowadzanie w życie systemu rejestrowania i ich zgodność z wymaganiami monitoringu. Wysuwane są propozycje, aby przyszły system PRTR był obowiązkowy, opierał się na samomonitorowaniu i obejmował kilkaset substancji chemicznych. Istnieje obowiązek datowania źródeł rozproszonych (transport, rolnictwo), a także opisywanie wyników pomiarów, zużycie paliwa i energii. W związku ze swoim kompleksowym i międzysektorowym charakterem, system rejestrowania emisji w Bułgarii będzie stopniowo się rozwijał.

5) Słowacja

System PRTR w Słowacji rozwija się obecnie również w Słowacji, jednak nie we wszystkich kwestiach odpowiada on regulacjom prawa międzynarodowego w tej dziedzinie, dlatego określany jest jako system podobny do PRTR (PRTR-like system)

Nie opiera się on na prawie stanowionym, ale jest on raczej projektem

zainicjowanym decyzją Międzyministerialnej Komisji ds. Bezpieczeństwa Chemicznego i sponsorowany przez agencje rozwoju międzynarodowego. Projekt jest realizowany przez Centrum Bezpieczeństwa Chemicznego, które działa przy Instytucie Prewencji i Medycyny Klinicznej, który nie ma żadnych statutowych prawa do zbierania danych dotyczących uwalniania chemikaliów do środowiska od zakładów przemysłowych. System ten polega na kompilowaniu danych pochodzących istniejących systemów raportowania. Ich zasięg i powszechna dostępność jest znacznie ograniczona, w związku z tym system rejestrowy w Słowacji nie spełnia przyjętej w prawie międzynarodowym definicji PRTR.

Międzyministerialna Komisja ds. Bezpieczeństwa Chemicznego utworzona została decyzją Rządu Słowackiego w 1997 r. Podstawą do tej decyzji stały się zalecenia Międzyrządowego Forum ds. Bezpieczeństwa Chemicznego (IFCS). Przewodniczącym Komisji jest Główny Szef Higieny Republiki Słowackiej, a jej członkami przedstawiciele Ministerstwa Zdrowia, Ministerstwa Środowiska, Ministerstwa Rolnictwa, Ministerstwa Ekonomii, Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Ministerstwa Pracy oraz wyznaczeni specjaliści. Zadaniem Komisji jest przyczynianie się do harmonizacji procedur gospodarowania bezpieczeństwem chemicznym w państwie, co również zawiera w sobie uwzględnianie i przestrzeganie międzynarodowych norm dotyczących PRTR. Dotychczasowa działalność Komisji była głównie skupiona na podejmowaniu czynności formalno-administracyjnych, ale nie wiązała się z podejmowaniem inicjatywy ustawodawczej.

W Słowacji systemy raportowania inne niż PRTR funkcjonują już od lat 70-tych, w obecnym czasie obejmują one następujące sektory środowiskowe: jakość powietrza, jakość wody, gospodarowanie odpadami, jakość gleby i substancje szkodliwe. Każda z wymienionych dziedzin regulowana jest osobnym aktem prawnym o randze ustawy, a forma i szczegółowe obowiązki związane z raportowaniem określone są w rozporządzeniach wykonawczych do tych ustaw.

Dalszy rozwój systemów raportowania i zbierania ich w obszerny system informacji o środowisku jest skoordynowany z celami Państwowego Monitoringu Środowiskowego i Systemami Zintegrowanej Informacji o Środowisku.

Nie istnieją prawne regulacje w zakresie tworzenia w Słowacji systemu PRTR, plany rządu na najbliższy rok nie przewidują opracowania aktu prawnego regulującego PRTR w krótkim terminie. Do tworzenia systemów raportowania w Słowacji można więc szukać podstaw jedynie w aktach prawnych natury ogólnej:

- Konstytucja Republiki Słowackiej z 1993 r. stanowi w art. 45, że “każdy ma prawo do otrzymywania aktualnych i obszernych informacji na temat stanu środowiska, jak i jego konsekwencji”
- Ustawa Nr 171/1998 o dostępie do informacji o środowisku zawiera gwarancję, że każdy ma prawo wolnego dostępu do istniejących informacji o stanie środowiska. Informacje mają być udostępniane za pośrednictwem agencji rządowych i władz lokalnych. Istnieją jednak przepisy ograniczające dostęp do informacji o środowisku ze względów komercyjnych i innych.

Nie ma również w Słowacji żadnych innych niewiązujących źródeł informacji na temat rejestrów: przewodników, podręczników praktycznych, itp. Wydawanych przez instytucje rządowe.

Istnieje porozumienie dobrowolne Związku Zakładów Chemicznych i Farmaceutycznych o nazwie “Odpowiedzialność i troska” (“The Responsible Care”) Ponad 30 zakładów chemicznych zrzeszyło się m. in. w celu zbierania i przekazywania informacji o uwalnianiu do środowiska i przemieszczaniu substancji chemicznych. Pomimo iż porozumienie tych zakładów nie można określić jako system PRTR, gdyż nie spełnia założeń tego systemu w sposób kompletny, jednak wniosło ono znaczący wkład w kształtowanie “PRTR-like system” w Słowacji, polegającemu na kompleksowym gromadzeniu danych dotyczących uwalniania związków chemicznych do środowiska.

Dostęp do informacji zawartych w rejestrach jest możliwy w Biurze *Public Relations* Ministerstwa Środowiska oraz w publikacjach Ministerstwa Środowiska, od 2000 r. aktualne dane systemu rejestrów w Słowacji dostępne są także w Internecie.

Podsumowując, powiedzieć można, iż system rejestrów emisji i zanieczyszczeń na Słowacji jest systemem jedynie zbliżonym do pełnego PRTR. Jego działanie, koordynowane przez organizację nieuprawnioną do samodzielnego zbierania danych dotyczących uwalniania chemikaliów, nie opiera się w dodatku na precyzyjnych uregulowaniach prawnych. Zasadą jego funkcjonowania jest przetwarzanie informacji pochodzących z innych, niezależnych od siebie systemów raportowania. Różni się więc od modelowego systemu PRTR również brakiem istnienia jednego, zintegrowanego systemu pozyskiwania danych. Zgromadzone dane nie są w pełni powszechnie dostępne, brakuje też systemu rozpowszechniania informacji wśród społeczeństwa.

Część 3

Rejestry PRTR

w świetle dokumentów międzynarodowych

Rozdział 1

Wytyczne OECD

Prace OECD nad PRTR rozpoczęły się pod wpływem Programu Agenda 21, opracowanego podczas Konferencji Narodów Zjednoczonych na temat Środowiska i Rozwoju (UNCED) w Rio de Janeiro w 1992 r. Agenda wyznaczał szczególne cele i zadania, które państwa powinny starać się zrealizować do momentu wkroczenia w 21 wiek.

Rozdział 19 Agendy 21 stanowi, iż władze powinny mieć możliwość zbierania wyczerpujących danych dotyczących różnych mediów środowiskowych w procesie dostarczania publicznego dostępu do informacji. Władze we współpracy z przemysłem i społecznością powinny tworzyć i udoskonalać bazy danych o chemikaliach, włącznie z rejestrami emisji. W dalszej części Rozdział 19 stanowi, że podstawowym prawem społeczeństwa i pracowników jest wiedzieć o ponoszonym ryzyku, jednakże prawo to musi pozostawać w równowadze do prawa przemysłu do ochrony jego tajnych informacji biznesowych. Przemysł powinien dostarczać informacje o wytwarzanych substancjach, szczególnie o tych, które stanowią potencjalne zagrożenie dla zdrowia ludzkiego i dla środowiska. Te dane powinny być dostępne dla władz państwowych, międzynarodowych, innych zainteresowanych stron narażonych lub poddanych ryzyku, a także jak najszerszemu gronu społecznemu, biorąc pod uwagę uzasadnione roszczenia i poufność.

W Agendzie 21 wyrażona została potrzeba dostępu do informacji o zanieczyszczeniach nie tylko dla państw, ale dla całej społeczności, zasada 10 brzmi: *“każda jednostka będzie miała odpowiedni dostęp do informacji dotyczącej środowiska, która jest w posiadaniu administracji publicznej, oraz możliwość uczestniczenia w podejmowaniu decyzji, dlatego państwa będą wspierać świadomość publiczną i udział poprzez uczynienie informacji powszechnie dostępną”*. Z połączenia potrzeby dostępu do danych dotyczących emisji i przemieszczania substancji z prawem publicznego prawa do informacji narodził się pomysł utworzenia publicznie dostępnych rejestrów uwalniania i transferu zanieczyszczeń.

W 1993 r. rządy państw, organizacje międzynarodowe, przedstawiciele przemysłu i grupy interesu publicznego spotkali się w celu przedyskutowania sposobów realizacji Rozdziału 19 Agendy 21. Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD), jako jeden z uczestników spotkania w sprawie Międzynarodowego Programu dla Bezpieczeństwa Chemicznego, zgodziła się opracować podręcznik przewodnik dla rządów, dotyczący rejestrów uwalniania i transferu zanieczyszczeń (PRTR). Rządy, przedstawiciele przemysłu oraz grupy interesu publicznego z państw będących członkami OECD w przeciagu 2 lat odbyły 5 spotkań w Europie i Ameryce Północnej w celu przedyskutowania treści pięciu rozdziałów podręcznika. W rezultacie tych spotkań w 1996 r. zostały wydane 2 ściśle związane ze sobą dokumenty, potwierdzające rolę rejestrów PRTR w dostarczaniu rządów obszernej informacji umożliwiającej właściwe prowadzenie polityki w zakresie gospodarowania chemikaliami.

Podręcznik OECD (Guidance Manual For Governments)

Podręcznik OECD był pierwszym międzynarodowym dokumentem opisującym podstawowe elementy i strukturę PRTR. We wstępie stanowi, że: *“Rejestr uwalniania i transferu zanieczyszczeń (PRTR) jest katalogiem lub rejestrem potencjalnych zagrożeń spowodowanych uwalnianiem zanieczyszczeń lub ich transferu do środowiska z różnych źródeł. PRTR zawiera informacje dotyczące uwalniania i transferu do powietrza, wody i gleby, jak również odpadów przeznaczonych do zagospodarowania lub umieszczenia na wysypisku. Rejestr ten zawiera również raporty dotyczące specyficznych substancji, takich jak benzen, metan czy rtęć kontrastujące z szerszymi kategoriami zanieczyszczeń takimi jak lotne organiczne związki, gazy cieplarniane i metale ciężkie”*. W dalszej części dokumentu czytamy: *“PRTRs są systemami śledzącymi zużycie chemikaliów, ich transfer i uwalnianie, które dokumentują standardowe dane dotyczące emisji substancji toksycznych to powietrza, wody i na powierzchnię ziemi z zanieczyszczających zakładów przemysłowych (prywatnych, samorządowych lub państwowych). Raportowane informacje przeznaczone są do aktywnego i regularnego ich udostępniania. Rzetelna, obszerna, standardowa i multimedialna informacja dotycząca uwalniania toksyn i ich transferu do środowiska – jasno określająca źródła swego pochodzenia – jest konieczna, jeśli chce się osiągnąć cele, polegające na zredukowaniu zanieczyszczeń. Dane PRTR stanowią podstawę do ustalenia ilości i rodzajów zanieczyszczeń, w stosunku do których należy podjąć działania zmierzające do redukcji ich poziomu w środowisku. Prowadząc do redukcji emisji i transferu, systemy PRTR mogą stymulować*

czystsza produkcję i produkty.”

Podręcznik jest zorganizowany wokół 5 głównych tematów:

- Główne kwestie w procesie podejmowania decyzji o ustanowieniu PRTR (Rozdział I)

Pierwszy rozdział podręcznika poświęcony jest zagadnieniu użyteczności i celowości ustanowienia systemu PRTR, wyjaśnia czym w ogóle jest PRTR i jakie są korzyści dla państw z jego wprowadzenia

- Formułowanie celów, zadań i list substancji dla PRTR (Rozdział II)
- Drugi rozdział zawiera dodatkowo Tabele i Aneksy, w celu wyraźniejszego zilustrowania poruszanych w nim problemów – na przykład przykładową listę ogólnych kategorii dla list PRTR (Tabela 2A) lub wykaz różnych rodzajów działań podejmowanych w ramach danej gałęzi przemysłu, które prowadzą do emisji zanieczyszczeń i powinny stać się przedmiotem zainteresowania PRTRs (Tabela 2B)

- Przechowywanie danych i zarządzanie nimi (Rozdział III)

Obok omówienia tytułowych zagadnień w rozdziale tym zawarta została przykładowa tabela 21 uwalnianych substancji w Kanadzie w roku 1993 (substancje wybrane zostały spośród 178 chemikaliów raportowanych w Kanadzie w 1993 r. wytwarzanych przez pojazdy ruchome i dystrybutorów paliw, a także 1466 zakłady przemysłowe). W rozdziale III podano także przykładowy formularz, który miałby być wypełniany przez zakłady przemysłowe w celu złożenia raportu.

- Czynienie wyników PRTR publicznie dostępnymi (Rozdział IV).
- Rozdział ten zawiera omówienie podstawowych czynności, jakie powinny podjąć poszczególne rządy w celu opracowania systemu udostępniania informacji (określenie zakresu odbiorców, jakie są cele tego udostępniania i jak mają się one do zadań stojących przed PRTRs, określenie rozmiaru bazy danych, uwzględnienie potrzeb ogólnokrajowych oraz lokalnych w tej dziedzinie, itp.). Opisane też są możliwości wykorzystywania tych danych (np. wyznaczanie kierunków zmian w działalności zakładów przemysłowych ze względu na emisję, analizy epidemiologiczne, przygotowywanie projektów aktów prawnych w tej dziedzinie, edukacja społeczna, itp.) Tabela 2 dołączona do omawianego rozdziału przedstawia na przykładzie konkretnych zakładów cele, jakie wyznaczyły one sobie na okresy kilkuletnie, zmierzające do redukcji uwalniania toksyn,

i tak na przykład:

FIRMA	CEL	LATA	MEDIA	CHEMIKALIA, KTÓRYCH DOTYCZY CEL
AT&T	50%	1987-1993	POWIETRZE	WSZYSTKIE PODLEGAJĄCE RAPORTOWANIU
AT&T	95%	1987-1995	POWIETRZE	WSZYSTKIE PODLEGAJĄCE RAPORTOWANIU
MERC&CO.	90%	1987-1991	POWIETRZE	RAKOTWÓRCZE
OCCIDENTAL CHEM	10%	KAŻDEGO ROKU	POWIETRZE	WSZYSTKIE PODLEGAJĄCE RAPORTOWANIU

- Implementacja pełnego systemu PRTR (Rozdział V)
Rozdział stanowi podsumowanie poprzednich; określa podstawowe zadania w procesie ustanawiania PRTR, wymienia główne zalety systemów rejestrowania, zawiera praktyczne porady; w załącznikach podano szczegółowy przykład rozwijania PRTR w Meksyku.

Wytyczne Rady OECD

Rada OECD, pod przewodnictwem Sekretarza Generalnego OECD jest centralnym organem, umożliwiającym rządów państw – członków wpływania na prace OECD. Rada wydaje dwa rodzaje aktów: decyzje i zalecenia. Decyzje są prawnie wiążące dla wszystkich państw – członków OECD, zalecenia zaś nie są prawnie wiążące, są one wyrazem politycznej woli Wspólnoty. Oznacza to, że państwa powinny się do nich zastosować, ale nie muszą. W praktyce jednak państwa postępują według rekomendacji (zaleceń) wydawanych przez Radę, co znalazło swój wyraz również w przypadku wytycznych z 1996 r.

W akcie OECD z 1996 r. zawarte zostały następujące zalecenia:

- Państwa Członkowskie podejmują kroki w celu ustanowienia, stosownie do własnych warunków, implementacji i uczynienia publicznie dostępnymi systemu Rejestrów Uwalniania i Transferu Zanieczyszczeń (PRTR) opierając się na zasadach i informacjach zawartych w Przewodniku OECD (OECD Guidance to Governments Manual for PRTRs)
- Państwa Członkowskie w procesie ustanawiania systemu PRTR powinny świadomie wziąć pod uwagę zasady zawarte w Aneksie do

Zaleceń, który stanowi ich integralną część

- Państwa Członkowskie powinny rozważyć periodyczne dzielenie się swoimi doświadczeniami w implementacji systemu PRTR między sobą oraz z państwami nie będącymi członkami OECD ze szczególnym położeniem nacisku na dzielenie się informacjami dotyczącymi terenów granicznych z państwami bezpośrednio z nimi sąsiadującymi

W akcie OECD z 1996 r. ustanowiono Komitet Polityki Środowiskowej w celu rewizji działań podejmowanych przez Państwa Członkowskie i w celu sporządzenia raportu dla Rady w ciągu 3 lat od przyjęcia poniższych zaleceń, i następnie okresowego przeglądu postępu tych działań oraz w celu rozważenia, jak OECD może wspomóc inne międzynarodowe organizacje i organy, na ich prośbę, w pomaganiu Państwom nie będącym członkami OECD, które zamierzają ustanowić system PRTR na swoich terytoriach.

Aneks do zaleceń Rady dotyczy zasad ustanawiania systemów PRTR w państwach członkowskich OECD:

- System PRTR powinien dostarczać danych pomagających w scharakteryzowaniu i oszacowaniu możliwego ryzyka dla ludzi i środowiska poprzez zidentyfikowanie źródeł i określenie ilości emisji potencjalnie niebezpiecznych chemikaliów i ich transferu do wszystkich mediów środowiskowych.
- Dane PRTR powinny przyczyniać się do zapobiegania zanieczyszczeniom u źródeł, na przykład poprzez wspieranie wprowadzania tzw. "czystszych technologii". Rządy Państw mogłyby wykorzystywać dane z rejestrów do oszacowania postępu polityki środowiskowej i ocenienia, jakie cele polityki środowiskowej zostały już osiągnięte, a jakie są możliwe do osiągnięcia.
- Określając przyszły kształt systemu PRTR, rządy Państw powinny współpracować z zainteresowanymi, bądź dotkniętymi skutkami emisji stronami w celu rozwijania zakresu celów i zadań oraz określania potencjalnych zysków i kosztów ponoszonych przez raportujące zakłady, rząd i społeczeństwo jako całość.
- Systemy PRTR powinny określać zakres oddziaływania właściwych substancji, które mogą być potencjalnie niebezpieczne dla człowieka i/lub dla środowiska, które są uwalniane lub transferowane.
- PRTR powinny angażować zarówno sektor publiczny, jak i prywatny i dotyczyć tych zakładów, które uwalniają lub transferują substancje niebezpieczne, łącznie ze źródłami rozproszonymi, jeśli jest to

wskazane.

- W celu uniknięcia powtarzania informacji w raportach lub kilkakrotnego raportowania tych samych informacji, system PRTR powinien być zintegrowany na poziomie praktycznym z istniejącymi źródłami informacji takimi jak licencje lub pozwolenia
- W kontekście osiągnięcia celów i spełnienia zadań PRTR, powinny być rozważone zarówno obligatoryjne, jak i fakultatywne mechanizmy raportowania.
- Powinno się wziąć pod uwagę zasięg PRTR w kontekście realizowania celów polityki środowiskowej, np. czy włączać do raportów dane o emisji ze źródeł rozproszonych
- Rezultaty PRTR powinny być dostępne dla wszystkich, których dotyczą oraz dla wszystkich zainteresowanych w regularnych odstępach czasu
- System PRTR powinien podlegać ocenie i być na tyle elastyczny, żeby mógł ulegać zmianom w odpowiedzi na uzasadnione potrzeby zainteresowanych stron
- Sposób przechowywania danych oraz możliwości zarządzania nimi powinny umożliwiać weryfikację wpływających i wypływających danych oraz zlokalizowanie miejsc uwalniania i transferu
- PRTR powinien być tak zorganizowany, aby możliwe było porównywanie go z innymi systemami tego typu, a także kooperacja z systemami PRTR w innych krajach, z którymi powinno dążyć się do harmonizacji w dziedzinie baz danych
- Na uzgodniony mechanizm pozwalający jak najlepiej zrealizować cele i zadania powinny wyrazić zgodę wszystkie strony, które są w jakikolwiek zaangażowane lub zainteresowane tym zagadnieniem
- Cały proces ustanawiania PRTR oraz jego implementacji powinien być przejrzysty i obiektywny.

Wytyczne OECD z roku 1996 zaowocowały organizowaniem wielu seminariów i konferencji poświęconych problemowi PRTR. Kluczowym wydarzeniem w tej dziedzinie była Konferencja w Tokio, która odbyła się w 1998 r. jako podsumowanie dotychczasowych osiągnięć w dziedzinie PRTR, ponadto przedstawiciele państw postanowili poszerzyć działalność OECD w dziedzinie PRTR o nowe dziedziny. Uwaga uczestników konferencji była głównie skoncentrowana na PRTRs w roli narzędzia służącego wspieraniu zrównoważonego rozwoju w dziedzinie ochrony środowiska, przyszłych kierunkach aktywności i zmianach dotyczących PRTRs na poziomie

państwowym i międzynarodowym, oraz wymianie informacji między państwami w dziedzinie ustanawiania i funkcjonowania systemów PRTR.

Sprawozdanie z tej konferencji zostało następnie opublikowane przez OECD (Proceedings of the OECD International Conference on Pollutant Release and Transfer Registers (PRTRs) National and Global Responsibility ENV/JM/MONO (99)16 PART 1 & PART 2).

Techniki szacowania uwalnianych substancji (Release Estimation Techniques)

Jednym z dwóch głównych kierunków aktywności, sprecyzowanych na konferencji w Tokio stało się stosowanie technik szacowania uwalnianych substancji (RET PROJECT). Zakłady, od których wymagano sporządzania raportów, zwykle szacowały ilość uwalnianych substancji zamiast kalkulowania średniej masy uwalnianych związków podczas danego procesu lub zbierania i dołączania do raportu zebranych danych. Techniki szacowania dla PRTR mogą zawierać w sobie te metody stosowane do obliczania emisji specyficznych substancji do powietrza, wody i gleby dla różnych procesów przemysłowych (takich jak np. wskaźniki emisji). Tak jak różne procesy przemysłowe wymagają użycia różnych przepustowości, sprzętu oraz technik operowania, wymagają one także różnych metod szacowania uwalnianych substancji. Rządy państw wprowadzających PRTR doszły do wniosku, że rozwijanie nowych technik szacowania będzie niesamowicie korzystne i w procesie tym należy kierować się doświadczeniami różnych krajów.

OECD opracowała więc program polegający na:

- zbieraniu i porównywaniu technik szacowania uwalnianych substancji, które są obecnie akceptowane w krajach członkowskich OECD dla procesów przemysłowych lub gałęzi przemysłu generalnie podlegających raportowaniu, a także dla źródeł rozproszonych (np. rolnictwo, transport, małe i średnie przedsiębiorstwa, itp.) włączonych w system raportowania,
- rozpoznawanie takich procesów przemysłowych lub źródeł rozproszonych, które podlegają systemowi PRTR, ale przyjęte powszechnie techniki szacowania nie mają dla nich zastosowania

Ponadto OECD opublikowała różne informatory dotyczące technik szacowania uwalnianych substancji. Grupa robocza programu spotyka się regularnie w celu przedyskutowania nowych kierunków rozwoju oraz potrzeb i technologiach stosowanych lub wprowadzanych w poszczególnych krajach

Program został podzielony na dwie części:

1. Zbieranie informacji (na podstawie przeprowadzanych pomiarów i specjalistycznego omówienia) na temat istniejących technik (dla źródeł punktowych i rozproszonych), które zostały zaakceptowane przez państwa członkowskie lub używanych w przemyśle dla obliczania uwalniania zanieczyszczeń do różnych mediów: powietrza, wody, gleby i powierzchni ziemi. Omawiane są również wszelkie działania podjęte przez poszczególne rządy, instytucje naukowe lub zakłady przemysłowe, zmierzające do zaktualizowania istniejących technik lub rozwijania nowych. Zebrane dane są następnie kompilowane w uporządkowanym zbiorze i tak zorganizowane, by były łatwe w użyciu.

2. Analiza technik zgromadzonych w części pierwszej. Polega ona między innymi na:

- określeniu różnicy pomiędzy różnymi typami metod, które używane są do szacowania uwalnianych substancji dla tych samych lub podobnych źródeł
- określeniu, jakie statystyki i inne dodatkowe informacje używane są do szacowania uwalnianych substancji oraz określania różnic między metodami
- określeniu metod służących do określenia dokładności i wiarygodności technik szacowania oraz sprawdzenie możliwości realizacji, ograniczeń oraz niepewności, jakie pociągają za sobą poszczególne techniki
- przygotowaniu kryteriów dla określenia, które techniki wydają się funkcjonować najlepiej i w jakich sytuacjach i jak poszczególne techniki mogą być ulepszone oraz wskazanie istniejących technik, które powinny zostać zaktualizowane albo zastąpione przez nowe.

Prezentowanie i publiczne udostępnianie danych PRTR (Dissemination and Presentation of PRTR Data)

Drugim istotnym elementem systemu PRTR jest prezentowanie i publiczne udostępnianie danych oraz umożliwianie społecznego udziału w procesie decyzyjnym – problem ten został więc również programowo objęty aktywnością OECD. Korzystanie z doświadczeń oraz zapoznawanie się z efektywnymi metodami stosowanymi w różnych krajach, mogą pomóc ulepszeniu istniejących systemów PRTR i dostarczają wskazówek, jak

powinno się kształtować nowe systemy.

Główne zagadnienia, będące przedmiotem dyskusji w procesie realizacji tego programu to:

- jak rządy i przemysł udostępniają dane (np. przez Internet, konferencje prasowe, publikowanie raportów itp.)
- jakie informacje dodatkowe dotyczące chemikaliów są lub powinny być dostarczane, aby pomóc społeczności zrozumieć możliwy wpływ tych chemikaliów na zdrowie ludzkie i na środowisko (np. toksyczność)
- czy takie informacje powinny być udostępniane w tym samym czasie co dane PRTR czy później i czy tylko w odpowiedzi na pytania kierowane przez poszczególne osoby lub grupy osób
- jak organizacje pozarządowe lub inne organizacje ekologiczne, przedstawiciele doktryny oraz organizacje międzynarodowe publicznie udostępniają i prezentują podobne dane
- jak rządy podejmują decyzje, w jakiej formie/za pomocą jakich technik można najlepiej przekazać informacje społeczeństwu (np. czy rządy zapraszają do publicznego dialogu w celu sugerowania form udostępniania informacji)
- jak dane emisyjne są kompilowane i publicznie prezentowane (np. czy sektorowo, czy też w kolejności alfabetycznej według nazw zakładów lub nazw zanieczyszczeń, itp.)

W roku 2001 OECD opracowała praktyczny przewodnik pt. "Presentation and dissemination of PRTR data: Practices and Experiences, Getting the Words and Numbers Out". Zawiera on przykłady metod udostępniania informacji stosowanych przez rządy przemysł oraz Organizacje Ekologiczne pomagające rządowi określić efektywne i wystarczające metody udostępniania danych PRTR.

Przewodnik jest obszernym, 115 - stronicowym dokumentem, składa się z dwóch rozdziałów:

- Rozdział I zajmuje się problemami, które powinny być wzięte pod uwagę w procesie organizowania publicznej użyteczności danych PRTR. Dyskutowany w nim jest poziom udostępniania informacji oraz środki temu służące, metodologia i strategie upubliczniania. Rozdział ten podkreśla związek pomiędzy mediami, za pomocą których udostępniane są informacje, ich dostępnością i ważnością a zasięgiem odbiorców, do których docierają dane PRTR i którzy mogą z nich korzystać – sygnalizuje, jak istotny jest dobór środków, za

- pomocą których informacja jest rozpowszechniana.
- Rozdział II określa podmioty, które zajmują się upublicznianiem danych. Wiodącymi wśród nich są rządy poszczególnych krajów, wspierane przez organizacje pozarządowe. Ponadto w proces udostępniania zaangażowane są również inne podmioty; na przykład w coraz więcej systemów raportowania informacji o środowisku włączane są dane PRTR w postaci wyników pomiarów, państwowe lub terenowe organy administracji często udostępniają dane w danych regionach w postaci broszurek, informatorów, lub też tworzą strony internetowe w tym celu. Środowiska naukowe regularnie dostarczają dodatkowe analizy danych PRTR oraz zestawiają je z innymi danymi dotyczącymi opisywanych zagadnień, a w ostatnim czasie regionalne międzyrządowe organizacje włączyły się w działalność związaną z rozpowszechnianiem danych PRTR. Narzędzia wspomagające udostępnianie danych również zostały opisane w rozdziale II. Mają one znaczenie w tym sensie, że informują opinię publiczną o tym, gdzie można znaleźć dane o emisji, w jakiej formie są one udostępniane i publikowane. Rozważa się różne techniki, szkolenia, inne inicjatywy edukacyjne. Doświadczenia różnych krajów w tej dziedzinie zostały zawarte w Aneksach do przewodnika

W ciągu ostatnich 5 lat OECD wydała więc szereg dokumentów dotyczących tworzenia, rozwijania i unowocześniania systemów uwalniania i transferu zanieczyszczeń. Jej prace nad tym zagadnieniem zaowocowały w państwach członkowskich OECD, gdyż od 1996 r. liczba krajów rozwijających systemy PRTR więcej niż się podwoiła; obecnie systemy PRTR wprowadziło w życie 10 krajów, a kolejne siedem jest w trakcie ich rozwijania.

Rozdział 2

Wytuczne UNITAR i IFCS

1) UNITAR

UNITAR – *The United Nations Institute for Training and Research* (Instytut ds. Szkoleń i Badań Organizacji Narodów Zjednoczonych) został powołany do życia w 1965 roku jako niezależny organ w ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych. Celem UNITARu było zwiększenie skuteczności działań ONZ poprzez zapewnienie odpowiednich szkoleń i badań. Działaniami UNITARu, kontrolowanego przez Radę Nadzorczą, kieruje Dyrektor Wykonawczy. Instytut utrzymuje się z dobrowolnych wpłat rządów, organizacji międzynarodowych, fundacji i innych źródeł pozarządowych. Siedziba UNITARu mieści się w Genewie.

UNITAR wykonuje następujące zadania:

- zapewnia kontakt organizacji i agencji ONZ ze stałymi misjami akredytowanymi w Genewie, Nowym Jorku i innych miastach, gdzie takie misje się znajdują, a także nawiązuje i utrzymuje współpracę z uczelniami i organizacjami uczelnianymi,
- przeprowadza szkolenia w dziedzinie wielostronnej dyplomacji i współpracy międzynarodowej dla dyplomatów akredytowanych w Genewie i członków władz państwowych, zaangażowanych w działalność związaną z dziedzinami aktywności ONZ,
- przeprowadza wielorakie szkolenia w dziedzinie rozwoju społecznego i ekonomicznego, w tym:
 - szkolenia w dziedzinie dyplomacji wielostronnej, negocjacji i rozwiązywania konfliktów
 - szkolenia w dziedzinie zarządzania środowiskiem naturalnym i zasobami naturalnymi
 - szkolenia w dziedzinie zarządzania długami i finansami, ze szczególnym uwzględnieniem aspektów prawnych
 - szkolenia dotyczące kontroli katastrof
 - szkolenia w dziedzinie utrzymywania pokoju, zapewniania pokoju i budowania pokoju

Na skutek mającej miejsce w 1992 roku konferencji Narodów Zjednoczonych do spraw Ochrony Środowiska i Rozwoju (UNCED) i przyjęcia Agendy 21,

społeczność międzynarodowa, jak i poszczególne rządy zainteresowały się Rejestrami Uwalniania i Transferu Zanieczyszczeń (PRTRs), jako skutecznym narzędziem poprawy zarządzania środowiskiem na poziomie państwowym. W 1994 roku OECD rozpoczęła przygotowywanie poradnika, który wspierać miał rządy w procesie ustanawiania Rejestrów Uwalniania i Transferu Zanieczyszczeń.

Równolegle, UNITAR razem z OECD, Światową Organizacją Zdrowia (WHO), Programem Środowiskowym NZ (UNEP) i Organizacją Rozwoju Przemysłowego NZ (UNIDO) rozpoczął studia nad wykonalnością i przydatnością Rejestrów PRTR w rozwijających się/uprzemysławiających się krajach. W tym celu UNITAR zainicjował studia pilotażowe nad procesem wdrażania krajowych Rejestrów PRTR w Czechach, Egipcie i Meksyku, które pozwoliły na poznanie wyzwań i zagrożeń związanych z tworzeniem systemów PRTR. Współpraca przy tworzeniu rejestrów PRTR nawiązana została także z Argentyną.

Prace UNITARu opierają się w dużej mierze na dokumencie - poradniku *Guidance Manual for Governments*, traktującym o przygotowywaniu krajowych Rejestrów PRTR, a wydanym przez OECD. Dokument ten dostarcza ramowe wytyczne, o które UNITAR opiera swój kompleksowy program szkoleń i budowania potencjału. Został on specjalnie przygotowany, by w pełni odpowiadać na potrzeby krajów rozwijających się/uprzemysławiających się, w czym pomogły również zdobyte w czasie studiów pilotażowych doświadczenia. Podstawowe elementy tego programu nakierowane są na bezpośrednią pracę z zainteresowanymi krajami poprzez proces projektowania i wdrażania systemu rejestrów PRTR. Równolegle, UNITAR przygotowuje uzupełniające materiały szkoleniowe i informacyjne, dotyczące technicznych aspektów tworzenia i wdrażania rejestrów PRTR, na przykład oceny danych czy zarządzania informacjami rejestrów PRTR.

Studia pilotażowe, mające miejsce w Czechach, Egipcie i Meksyku, rozpoczęły się w 1994 roku. Ich głównym celem było wsparcie tych krajów w stworzeniu propozycji krajowego systemu rejestrów PRTR. W procesie tym konieczne było zaangażowanie zarówno zainteresowanych ministerstw, przemysłu, jak i organizacji pozarządowych. Dzięki tym studiom możliwe stało się lepsze zrozumienie trudności i wyzwań, pojawiających się w procesie wdrażania rejestrów PRTR w rozwijających się/uprzemysławiających się krajach.

W roku 2000 zakończono tworzenie projektu rejestru PRTR w Meksyku oraz nawiązano formalną współpracę ze Słowacją, mającą na celu wdrożenie rejestru PRTR w tym kraju. Pomoc finansowa dla tego ostatniego projektu pochodzi z funduszu USAID oraz USEPA.

Wstępne rezultaty uzyskane w toku studiów pilotażowych UNITARu wskazywały na to, że krajowe rejestry PRTR są obiecującym narzędziem środowiskowym dla tego typu krajów. Konkretnie korzyści, na które wskazywały kraje biorące udział w studiach pilotażowych nad wdrażaniem tych rejestrów, to:

1. stworzenie źródła informacji o środowisku, dostępnego zarówno dla władz państwowych, jak i dla ludności, zawierającego w szczególności dane o uwalnianiu zanieczyszczeń do krajowego i lokalnego środowiska z uwzględnieniem ich pochodzenia
2. rejestry PRTR pomagają w połączeniu dotychczasowych obowiązków raportowania emisji zanieczyszczeń do powietrza, wody i ziemi w jednym, "multimedialnym" (czyli obejmującym wszystkie wymienione "media") rejestrze
3. powstanie rejestrów PRTR wprowadza zachęty dla zapobiegania powstawaniu zanieczyszczeń już u ich źródła
4. krajowe rejestry pomagają odpowiedzieć na narastające międzynarodowe zapotrzebowanie na informacje związane z emisjami (np. dotyczącymi gazów cieplarnianych, czy CFCs), potrzebne przy różnych typach umowach międzynarodowych

Tworzenie struktury krajowego systemu rejestrów PRTR: Sugerowany 6-etapowy model

Na podstawie dotychczas utworzonych projektów krajowych rejestrów PRTR i doświadczeń zdobytych w toku studiów pilotażowych, UNITAR stworzył 6-etapowy model procesu projektowania systemu PRTR. Ma on w założeniu służyć jako wzór, który może zostać zaadaptowany przez zainteresowane kraje stosownie do własnych potrzeb i priorytetów. Podstawową cechą zaproponowanego podejścia jest nacisk położony na zapewnienie szerokiej partycypacji wszystkich zainteresowanych stron w trakcie całego procesu tworzenia rejestru PRTR. W tabeli poniżej przedstawiono wszystkie sześć etapów, wraz z celami każdego z nich.

Etap	Działania	Cel
Etap 1	Określenie celów krajowego systemu rejestrów PRTR	Określenie krajowych celów środowiskowych systemu PRTR i osiągnięcie co do nich konsensusu, zwłaszcza poprzez szerokie konsultacje ze wszystkimi zainteresowanymi stronami
Etap 2	Ocena istniejącej struktury istotnej dla krajowego systemu PRTR	Przeprowadzenie wszechstronnej oceny istniejącej prawnej, instytucjonalnej, administracyjnej i technicznej infrastruktury, jak i dotychczasowych doświadczeń pomocnych w projektowaniu i wdrożeniu krajowego systemu rejestrów PRTR
Etap 3	Określenie podstawowych cech przyszłego krajowego systemu PRTR	Podjęcie decyzji co do podstawowych cech i właściwości systemu PRTR, uwzględniając wskazane uprzednio cele systemu PRTR
Etap 4	Przeprowadzenie testu systemu PRTR	Przetestowanie systemu rejestrów w niewielkiej skali w celu zebrania praktycznych informacji o trudnościach operacyjnych, co stanowić ma wkład do ostatecznego kształtu projektu krajowego systemu PRTR
Etap 5	Ukończenie projektu krajowego systemu rejestrów PRTR	Przygotowanie końcowego dokumentu określającego pełną specyfikację krajowego systemu rejestrów PRTR i uzyskanie aprobaty władz państwowych
Etap 6	Zorganizowanie warsztatów na temat wdrożenia krajowego systemu rejestrów PRTR	Przygotowanie krajowych warsztatów w celu zbudowania poparcia dla systemu rejestrów PRTR i wypracowania planu działania dla jego wdrożenia

Projekty pilotażowe w Meksyku, Egipcie i Czechach. Przykłady działań.

Meksyk

UNITAR współpracował z Meksykiem w ciągu całego procesu projektowania PRTR, służąc pomocą i wsparciem, w tym: prezentując system PRTR i jego potencjalne korzyści kołom przemysłowym, rządowym i społeczeństwu, zapewniając stałą łączność pomiędzy studiami pilotażowymi w Meksyku, a pracami OECD nad rejestrami PRTR, zapewniając konsultantów technicznych, wspierających krajowy Zespół Koordynujący (*National PRTR Coordinating Team*) w podejmowaniu decyzji dotyczących szczegółowych aspektów PRTR, wspierając uczestnictwo przedstawicieli organizacji pozarządowych w comiesięcznych spotkaniach Zespołu Koordynującego projekt, ułatwiając wymianę informacji z toczącymi się równoległe międzynarodowymi badaniami nad oprogramowaniem dla potrzeb rejestrów PRTR.

Egipt

Od początku 1996 roku, UNITAR wspomagał EEAA (*Egyptian Environmental Affairs Agency* – Egipska Agencja Spraw Środowiskowych), jak i inne zainteresowane strony w przygotowaniu krajowych warsztatów PRTR, które odbyły się w maju 1996 roku. Ich głównym celem było określenie podstawowych wyzwań związanych ze stworzeniem projektu

i implementacją krajowego systemu rejestrów PRTR w Egipcie, oraz uświadomienie odnośnym agencjom rządowym, sektorom przemysłu, a także organizacjom uniwersyteckim i pozarządowym potencjalnych zastosowań i korzyści płynących z powstania rejestru PRTR. Dzięki warsztatom tym ukonstytuował się Zespół Koordynujący. Zespół ten nadzorować będzie cały proces projektowania i wdrażania systemu rejestrów PRTR.

Czechy

Test krajowego systemu rejestrów PRTR miał miejsce w zachodnich Czechach w pierwszej połowie 1997 roku. Region ten został wybrany ze względu na jego geograficzne zróżnicowanie, odpowiedni rozmiar, jak i wystarczającą liczbę potencjalnych dostawców raportów z wielu sektorów przemysłu. Do udziału w przygotowaniu projektu testu zaproszono przedstawicieli największych producentów chemicznych, rozpoczęto także dialog z władzami lokalnymi. Test systemu PRTR, oparty na już zebranych doświadczeniach innych krajów, w tym Meksyku i Szwecji, był w pełni zgodny z sugestiami UNITARu.

Oprócz wspierania wdrażania systemów PRTR w wymienionych krajach, UNITAR pragnie odpowiedzieć na zwiększające się zainteresowanie kwestiami PRTR w innych krajach.

Dalszy rozwój materiałów źródłowych dotyczących PRTR

Dzięki doświadczeniu zdobytemu podczas trzech studiów pilotażowych, UNITAR we współpracy z wieloma organizacjami międzynarodowymi rozwija materiały źródłowe i szkoleniowe, wspomagające kraje w projektowaniu i wdrażaniu rejestrów PRTR. Doskonałym przykładem jest pełen zestaw materiałów podręcznikowych i szkoleniowych, uzupełniających w stosunku do publikacji OECD *Guidance Manual for Governments*.

W odpowiedzi na szczegółowe pytania z krajów wprowadzających studia pilotażowe wprowadzające krajowe rejestry PRTR, UNITAR stworzył dodatkowe materiały, mające nieść pomoc w szczegółowych problemach, pojawiających się w trakcie projektowania i wdrażania projektów PRTR. Informacje zawarte w tych dokumentach oparte zostały na doświadczeniach z wybranych krajów rozwiniętych oraz trzech krajów, realizujących pilotażowe projekty we współpracy z UNITARem.

UNITAR opublikował serię poradników dotyczących tworzenia projektów krajowych rejestrów PRTR.

Ta seria wydawnicza, oparta o doświadczenia zdobyte w czasie projektów pilotażowych w Meksyku, Czechach i Egipcie, uzupełniać ma wskazówki zawarte w dokumencie OECD *Guidance Manual for Governments*.

W jej skład wchodzi następujące publikacje:

1. *Implementing a National PRTR Design Project: A Guidance Document*
2. *Supplement 1: Preparing a national PRTR Infrastructure assessment*
3. *Supplement 2: Designing the Key Features of a National PRTR System*
4. *Supplement 3: Implementing a PRTR Pilot Reporting Trial*
5. *Supplement 4: Structuring a National PRTR Proposal*

Ad.1

Jest to podstawowa publikacja w tej serii, na którą składają się dodatkowo 4 suplementy (krótki opis poniżej). Rozwija ona informacje zawarte w pracy opublikowanej przez OECD, przedstawiając sugerowany model przygotowywania projektu krajowego systemu rejestrów PRTR. Model ten zakłada 6-etapowy proces, zaś dokument *Implementing...* wskazuje założenia, działania, które należy podjąć i podstawowe pytania, pojawiające się podczas realizacji każdego z nich. Publikacja składa się z 3 części, oznaczonych A – C. Część A wprowadza w zagadnienia PRTR, przedstawiając także potencjalne korzyści z wdrożenia rejestrów PRTR dla rządów, przemysłu i społeczeństwa. Znajduje się tu także opis polityki międzynarodowej w tej dziedzinie, organizacji międzynarodowych zajmujących się rejestrami PRTR oraz krótki opis już wdrożonych, bądź będących aktualnie w fazie projektu krajowych programów PRTR. Część B dostarcza wskazówek niezbędnych do przygotowania procesu projektowania krajowego systemu PRTR. Niezwykle istotnym zagadnieniem jest zaangażowanie wszystkich zainteresowanych stron, w tym rządu, jak i szerokiej reprezentacji społeczeństwa. Zapewni to prawidłowe wyznaczenie celów rejestru, uwzględniających potrzeby kraju oraz oczekiwania społeczne. W części C zawarto porady dotyczące poszczególnych etapów procesu tworzenia rejestrów PRTR. Dla każdego z nich określono czynności, jakie należy podjąć, główne cele do osiągnięcia i pytania naprowadzające.

W części C znajdują się także odniesienia do suplementów, które omawiają w pogłębiony sposób poszczególne etapy projektowania krajowego systemu rejestrów PRTR.

Ad. 2

Dokument ten omawia szczegółowo 2 etap proponowanego modelu tworzenia projektu rejestru PRTR – udokumentowanie i ocena istniejących unormowań prawnych, infrastruktury administracyjnej i technicznej powiązanej z mającym powstać systemem. Ocena Infrastruktury (Stage 2 – Infrastructure Assessment) łączy dostępne informacje mające związek z projektem w jednym dokumencie o zasięgu ogólnokrajowym, stanowiąc podstawę do dalszego postępowania. Przedstawiony został proces oceny oraz zawartość, cel, jak i samo przygotowanie raportu.

Ad. 3

Ten dokument skupia się na 3 etapie procesu przygotowywania krajowego systemu PRTR. Wskazuje na najważniejsze decyzje, które należy podjąć w celu określenia podstawowych cech systemu (jego charakterystyki). W dokumencie znajduje się obszerna bibliografia, zawierająca publikacje traktujące o wielu technicznych aspektach tego etapu.

Ad. 4

Publikacja ta dotyczy 4 etapu przygotowania krajowego systemu rejestrów PRTR, czyli próbnego “uruchomienia” systemu na ograniczoną skalę w celu jego przetestowania i dopracowania przed wdrożeniem na terytorium całego kraju. Przedstawiono sugerowany zasięg testu, kwestie, które należy zbadać, jak i sprawy organizacyjne.

Ad.5

Kolejny suplement dotyczy 5 etapu przygotowań. Zawiera wskazówki poruszające kwestie konstruowania i usystematyzowania ostatecznej wersji propozycji krajowego systemu rejestrów PRTR. Celem tej publikacji jest doprowadzenie do tego, by wszystkie istotne aspekty implementacji rejestrów PRTR, w tym zarówno unormowania techniczne, jak i rozwiązania instytucjonalne, znalazły swe miejsce w projekcie końcowym.

Publikacje UNITARu, poruszające kwestie techniczne związane z rejestrami PRTR oraz pewne zagadnienia ogólne:

1. *Adressing Industry Concerns Related to PRTRs*
2. *Estimating Environmental Releases for Facility PRTR Reporting: A Guidance Dokument*
3. *Guidance on Estimating Non-point Source Emissions*
4. *Use of PRTR Information in Developing Countries: Opportunities and Challenges*
5. *Resource Guide to PRTR Literature*
6. *Guidance for Facilities on PRTR Data Estimation and Reporting*

Ad. 1

Dokument ten traktuje o podstawowych problemach, z którymi musi się zmierzyć przemysł po wprowadzeniu obowiązku składania raportów na potrzeby rejestrów PRTR. Przedstawione zostały przykłady typowych działań przedsiębiorstw i rządów, zmierzających do rozwiązania problemów spełnienia wymogów raportowania, wskazując tym samym, że nie są one niewykonalne, a na dłuższą metę służą samym zainteresowanym, m.in. pomagając zidentyfikować nieefektywne procesy przemysłowe.

Ad. 2

Dokument ten zawiera wskazówki dla przemysłu, dotyczące metod szacowania wielkości emisji z instalacji. Oparty został o doświadczenia zebrane w różnych krajach i dostarcza przykłady sprawdzonych oraz efektywnych finansowo metod monitoringu i sprawozdawczych.

Ad. 3

Ta publikacja o charakterze technicznym zawiera wskazówki dla rządów, służące usprawnieniu metod oceny emisji ze źródeł rozproszonych, w szczególności pochodzących z rolnictwa, transportu, małych i średnich przedsiębiorstw, jak i źródeł naturalnych. Zawarto tu spis możliwych źródeł emisji, danych potrzebnych do przeprowadzenia szacunków, jak i samych metod szacunkowych. Część A wprowadza w zagadnienia szacunków emisji ze źródeł rozproszonych. Część B określa metody używane do tego celu oraz podaje przykładowe obliczenia. Część C wskazuje na sposoby włączenia danych dotyczących emisji ze źródeł rozproszonych do krajowych rejestrów PRTR, posługując się przykładem Holandii. W aneksie znajduje się bibliografia literatury rozszerzającej zagadnienie.

Ad. 4

Publikacja ta służyć ma przedstawieniu potencjalnych korzyści płynących z rejestrów PRTR dla rządów, przemysłu, organizacji pozarządowych i wspólnot

lokalnych. Ponadto, wskazana została rola informacji środowiskowych dla ochrony środowiska i ograniczania ryzyka. Uwzględniono tu również rolę sektora pozarządowego w upowszechnianiu tego typu danych.

Ad. 5

Dokument jest obszerną bibliografią dokumentów dotyczących rejestrów PRTR i metod ich wdrożenia. Każda pozycja uzupełniona została streszczeniem, oceną potencjalnej przydatności dla korzystającego oraz informacją, jak do niej dotrzeć. Dokumenty pochodzą ze źródeł rządowych, organizacji międzynarodowych, przemysłu oraz organizacji pozarządowych.

Ad. 6

Dokument składa się z trzech sekcji. Część A ma za zadanie pomóc kierownikom zakładów zrozumieć wymagania systemu PRTR, rodzaje informacji niezbędne dla oceny danych, oraz źródła takich informacji. W części tej zawarto także sugestie, jak zorganizować gromadzenie danych i raportowanie na poziomie zakładu. W kolejnej części znaleźć można rady kierowane do obsługi technicznej systemu identyfikacji emisji i oceny zgromadzonych danych. Ostatnia, trzecia część zawiera przegląd dostępnych metod oceny emisji. Dla każdej z nich określono okoliczności, w jakich najlepiej ją zastosować, podstawowe wskazówki związane z jej użyciem oraz przykłady jej wykorzystania.

Inauguracja krajowych projektów PRTR w 1997 roku

Szereg państw wyraziło wolę współpracy z UNITARem w celu ustanowienia krajowych systemów rejestrów PRTR: Kuba, Republika Południowej Afryki, Trynidad, Tobago i Wietnam. UNITAR jest gotowy służyć wsparciem i poradnictwem wszystkim krajom zainteresowanym tworzeniem krajowych projektów PRTR, we współpracy z innymi organizacjami międzynarodowymi, zainteresowanymi fundacjami i potencjalnymi źródłami pozabudżetowego finansowania.

Regionalne warsztaty dotyczące rejestrów PRTR

UNITAR i OECD, w kooperacji z innymi zainteresowanymi organizacjami międzynarodowymi, organizują regionalne warsztaty w celu podniesienia stanu świadomości o rejestrach PRTR i potencjalnych korzyściach płynących z opracowania krajowego systemu zarządzania substancjami chemicznymi oraz krajowej polityki środowiskowej. Co

więcej, oprócz dostarczenia wiadomości na temat rejestrów PRTR, regionalne warsztaty są okazją do przedyskutowania i wprowadzenia zmian do dokumentu zawierającego wytyczne OECD *Guidance Manual*, jak i do zastanowienia się nad szansami ustanowienia krajowych rejestrów PRTR. Warsztaty takie miały miejsce w 1996 roku (dla Azji i rejonu Pacyfiku, ze wsparciem ze strony rządu Australii) i w 1997 roku (dla państw Europy Centralnej i Środkowej, odbyły się w Czechach, a wsparł je rząd Szwajcarii).

Działania międzynarodowe

Na poziomie międzynarodowym, UNITAR we współpracy z członkami Grupy Koordynującej IOMC (*Inter-Organization Programme for the Sound Management of Chemicals*) PRTR zainicjował powstanie sieci ekspertów zajmujących się rejestrami PRTR. Dzięki niej zainteresowane kraje będą mogły zapoznać się z doświadczeniami innych krajów i organizacji w dziedzinie PRTR. W 1998 roku UNITAR wraz z Programem Środowiskowym NZ (UNEP), OECD i rządem Japonii przygotował konferencję międzynarodową, której tematyka koncentrowała się na rejestrach PRTR. W jej trakcie zaprezentowano najnowsze rozwiązania w tej dziedzinie, jak i różny sposób wykorzystania tego narzędzia przez rządy, społeczeństwa i przemysł. Wielokrotnie podkreślano, że rejestry PRTR są źródłem uprzednio niedostępnych informacji, które pozwalają w efekcie skuteczniej rozwiązywać problemy środowiskowe, w tym lepiej zarządzać chemikaliami.

2) IFCS

IFCS (*Intergovernmental Forum on Chemical Safety* – Międzynarodowe Forum na rzecz Bezpieczeństwa Chemicznego, nazywane także “Forum”) to organizacja służąca zapewnieniu forum wymiany poglądów i doświadczeń na polu bezpieczeństwa chemicznego. Została powołana do życia w 1994 roku, zgodnie z zaleceniem Konferencji Narodów Zjednoczonych do spraw Środowiska i Rozwoju. Forum promuje partnerstwo i pogłębioną współpracę wszystkich uczestników życia społecznego, w celu efektywniejszego rozwiązywania problemów związanych z bezpieczeństwem chemicznym i zarządzaniem substancjami chemicznymi. Jego zadaniem jest także czuwanie nad osiągnięciem celów określonych przez rozdział 19 Agendy 21 oraz obserwowanie międzynarodowego procesu rozwoju badań nad rejestrami PRTR.

W trakcie pierwszych dwóch spotkań tej organizacji – Forum I i Forum II, wezwano wszystkie kraje do ustanowienia systemów rejestrów PRTR.

W czasie kolejnego, trzeciego Forum, mającego miejsce w dniach 15 – 20 października 2000 roku w Brazylii, zagadnieniu rejestrów PRTR poświęcono odrębną sesję. Wydany jako sprawozdanie i podsumowanie prac dokument podkreślał, że: *“Kraje mają prawo do informacji czy i jakie związki emitowane są do atmosfery, wody lub gleb, bądź transportowane w inne miejsca, jakie są źródła ich pochodzenia i czy zmienia się natężenie tych emisji”*.

Uczestnicy trzeciego Forum, reprezentujący ponad 80 rządów, izby przemysłowe oraz stowarzyszenia społeczne, podjęli kroki zmierzające do dalszego rozwoju krajowych systemów PRTR. W Raporcie Końcowym, a dokładnie jego części poświęconej określeniu priorytetów dla dalszych działań (wydanej w formie osobnej publikacji *Priorities for Action. Beyond 2000*), przypomniano podstawowe cechy systemu rejestrów PRTR. *“Pomimo, iż rejestry PRTR zaprojektowane zostały odmiennie w różnych krajach, istnieją wszakże podobieństwa między tymi systemami. Ich wspólne cechy to: wyliczenie substancji zanieczyszczających, objęcie rejestrami wszystkich “mediów” i/lub zintegrowane raportowanie uwalniania i transferu tych substancji, przekazywanie danych przez źródło zanieczyszczeń, regularny – okresowy (najczęściej doroczny) obowiązek składania sprawozdań, oraz powszechność dostępu do informacji”*. Wysoko oceniając skuteczność rejestrów PRTR w ostrzeganiu opinii publicznej przed potencjalnymi zagrożeniami chemicznymi oraz promowaniu działań redukujących takie ryzyko, stwierdzono, iż do roku 2004 przynajmniej dwa dodatkowe kraje z każdego regionu działalności IFCS powinny ustanowić rejestry emisji/PRTR, zaś te, które ich jeszcze nie posiadają, powinny rozważyć możliwość rozpoczęcia procesu projektowania krajowego systemu rejestrów emisji/PRTR. W proces ten włączyć należy wszystkie zainteresowane strony, i to w sposób, który zapewni im możliwość skutecznego wpływu na ostateczny kształt projektu. Mające powstać rejestry emisji winny także uwzględniać krajowe uwarunkowania i potrzeby.

Dokument ten jest częścią Planu Działania w dziedzinie Rejestrów Emisji/PRTR (*PRTR/Emission Inventory Action Plan*) dołączonego do Raportu Końcowego trzeciego Forum w formie aneksu.

Plan Działania w dziedzinie Rejestrów Emisji/PRTR

W Planie Działania, zamieszczonym jako *Annex 7* w raporcie końcowym, oprócz wspomnianych już wyżej postulatów dotyczących wprowadzenia rejestrów PRTR w kolejnych krajach, wezwano także do włączenia istniejących zobowiązań składania sprawozdań związanych z umowami

międzynarodowymi do krajowych rejestrów emisji/PRTR. Zwrócono się także z apelem do organizacji mogących służyć techniczną i finansową pomocą przy działaniach ukierunkowanych na krajowe rejestry PRTR, by w szerszej mierze niż dotychczas włączały się w tę dziedzinę. Zwrócono także uwagę na konieczność zintensyfikowania pomocy technicznej i finansowej UNEPu i UNITARu, adresowanej do krajów rozwijających się, jak i tych, które modernizują swoją gospodarkę. Dopomóc ma to w stworzeniu potencjału niezbędnego, aby opracować, a następnie wdrożyć krajowe rejestry PRTR. Postanowiono też, że na kolejne, czwarte Forum, opracowany zostanie raport dotyczący postępu we wdrażaniu systemu rejestrów PRTR na świecie, stopnia osiągnięcia celów określonych w Planie Działania oraz sugerowanego dalszego rozwoju.

Rozdział 3

Europejski Rejestr Emisji Zanieczyszczeń (EPER)

EPER jest rejestrem funkcjonującym na poziomie Unii Europejskiej, utworzonym na podstawie art. 15 ust. 3 dyrektywy 96/61/WE z dnia 24 września 1996 r. w sprawie zintegrowanego zapobiegania zanieczyszczeniom i kontroli (IPPC) oraz na podstawie decyzji Komisji 2000/479/WE z dnia 17 lipca 2000 r. w sprawie wprowadzenia Europejskiego Rejestru Emisji Zanieczyszczeń (EPER).

Przed utworzeniem EPER-u w Unii Europejskiej istniały już pewne regulacje związane z prowadzeniem przez zakłady pomiarów wielkości emisji i raportowaniem o ich wynikach; z udostępnianiem przez organy administracji informacji o środowisku oraz z włączaniem społeczeństwa w działania związane z ochroną środowiska. Można tu wymienić następujące akty prawne:

- dyrektywę 82/501/EWG w sprawie zapobiegania poważnym awariom będącym skutkiem stosowania niebezpiecznych substancji zwaną “Post-Seveso” (zastąpioną następnie przez dyrektywę 96/42/WE zwaną Seveso II),
- dyrektywę 85/337/EWG w sprawie oceny skutków niektórych publicznych i prywatnych przedsięwzięć dla środowiska (znowelizowana dyrektywą 97/11),
- dyrektywę 90/313/EWG w sprawie swobodnego dostępu do informacji o środowisku,
- rozporządzenie 1836/93/EWG w sprawie dobrowolnego uczestnictwa firm przemysłowych w systemie zarządzania ochroną środowiska i przeglądów ekologicznych we Wspólnocie (rozporządzenie o EMAS).

Akty te przyznawały co prawda społeczeństwu pewne możliwości wpływu i kontroli działań mających wpływ na środowisko (dyrektywy Seveso, dyrektywa 85/337); prawo dostępu do informacji o środowisku i jego ochronie (dyrektywa 90/313) albo regulowały kwestie związane z prowadzeniem przez zakłady pomiarów wielkości emisji i raportowaniem o ich wynikach (rozporządzenie 1836/93), ale żaden z nich nie mógł być podstawą funkcjonowania rejestru zanieczyszczeń posiadającego cechy PRTR.

“Wadą” rozporządzenia 1836/93 (jedyne go aktu dotyczącego wówczas raportowania o emisjach) jest przede wszystkim to, że uczestnictwo zakładów w systemie zarządzania EMAS jest dobrowolne, a więc dobrowolne jest również przyjęcie obowiązków związanych z prowadzeniem pomiarów i raportowaniem (najbardziej szkodliwe zakłady przeważnie nie są tym zainteresowane). Ponadto raporty o emisjach składane w związku z EMAS nie stają się automatycznie publicznie dostępne - publikowane są mianowicie niejako “na życzenie zakładu”, a więc tylko wtedy, gdy jest to dla zakładu korzystne (tzn. gdy wyniki wykazują osiągnięcie dobrych rezultatów w zakresie redukcji zanieczyszczeń - robi się to więc raczej w celu budowania pozytywnego wizerunku firmy niż dla faktycznego informowania społeczeństwa o emisjach)¹.

Pierwsze projekty wprowadzenia na poziomie Wspólnoty publicznie dostępnego rejestru zanieczyszczeń (Polluting Emmissions Register - PER) wzorowanego na amerykańskim TRI pojawiły się już na początku lat '90-tych - pewne próby w tym zakresie podejmowano w Komisji Europejskiej - Dyrekcji Generalnej XI (DG XI). Idea ta nie znalazła jednak poparcia wśród państw członkowskich, w związku z czym ambitne plany utworzenia rejestru nie zostały dotąd w pełni zrealizowane - pewne częściowe rozwiązania zawarte jednak zostały we wspomnianym wyżej art. 15 ust. 3 dyrektywy IPPC oraz w wydanej na jego podstawie decyzji 2000/479/WE w sprawie EPER².

Art. 15 ust. 3 dyrektywy IPPC stanowi mianowicie, że Komisja Europejska raz na trzy lata będzie publikować rejestr podstawowych rodzajów emisji oraz źródeł, z których one pochodzą. Rejestr ma być prowadzony na podstawie danych dostarczanych przez kraje członkowskie, co oznacza nałożenie na nie obowiązku dostarczania danych.

Szczegółowe zasady i forma, w jakiej dane mają być przekazywane, określa wspomniana wyżej decyzja 2000/479/WE (wydana na podstawie art. 15 ust. 3 i art. 19 dyrektywy IPPC).

Funkcjonowanie EPER-u oparte jest na następujących zasadach:

1. Ma on zawierać wykaz określonych rodzajów emisji oraz źródeł, z których one pochodzą;
2. Państwa członkowskie mają obowiązek dostarczania danych do Komisji Europejskiej;

3. Raportowanie dotyczy emisji tylko z tych rodzajów źródeł (zakładów), które zostały wymienione w aneksie I do dyrektywy IPPC (związanych z wymaganiem posiadania pozwolenia zintegrowanego);

4. Raportowanie dotyczy emisji tylko do dwóch mediów środowiska: powietrza i wody - EPER nie obejmuje wprowadzania emisji do gleby i ziemi;

5. EPER nie obejmuje wytwarzania i gospodarki odpadami;

6. Raportowanie dotyczy emisji konkretnych substancji wymienionych w aneksie A1 do decyzji 2000/479/WE - w sumie jest ich 50; w odniesieniu do powietrza należy raportować o 37 spośród nich, w odniesieniu do wody - o 26 (raportowanie o niektórych substancjach dotyczy tylko powietrza, o innych - tylko wody, o jeszcze innych - obu mediów);

7. Raporty państw członkowskich mają być składane Komisji raz na trzy lata;

8. Obowiązek przekazania do Komisji informacji powstaje w momencie, gdy emisja danej substancji pochodząca z konkretnego źródła przekroczy przewidziane dla niej wartości progowe;

9. Wartości progowe określone są w aneksie A1 do decyzji 2000/479/WE - są one odrębnie określone dla wody i dla powietrza (wartość progowa tej samej substancji jest inna dla powietrza a inna dla wody).

Opracowując założenia funkcjonowania EPER-u Komisja Europejska kierowała się m.in. zaleceniami opracowanymi przez Szwedzką Agencję Ochrony Środowiska (SEPA), która po przeprowadzonych badaniach stwierdziła m.in. że wartości progowe powinny być ustalone na takim poziomie, aby zapewnić, iż obowiązkiem raportowania objętych będzie co najmniej 90% emisji poszczególnych substancji pochodzących z instalacji wymagających (zgodnie z dyrektywą IPPC) pozwolenia zintegrowanego³.

Informacje przekazywane Komisji przez poszczególne kraje obejmować mają m.in.:

- nazwę i rodzaj źródła (zakładu), z którego pochodzi emisja (z użyciem kodów określonych w aneksie A3 do decyzji 2000/479/WE),
- nazwę i ilość wyemitowanej substancji,
- zaznaczenie, czy substancja trafiła do wody czy do powietrza.

Dokładny wzór tabeli służącej do przekazywania danych zawiera aneks A2 do decyzji 2000/479/WE.

Głównym celem utworzenia EPER-u jest zebranie porównywalnych danych o indywidualnych źródłach zanieczyszczeń oraz publiczne udostępnienie tych danych.

Mówiąc dokładniej - funkcjonowanie tego rejestru nakierowane jest na osiągnięcie dwóch głównych celów związanych z dwoma grupami korzystających z niego podmiotów:

Po pierwsze ma on być źródłem informacji dla rządów państw członkowskich oraz dla Komisji Europejskiej.

Rządom pozwoli on na ocenę postępów w osiąganiu celów ekologicznych określonych w prawie wewnętrznym oraz wymaganych przez wiążące państwo umowy międzynarodowe.

Komisja natomiast będzie mogła na jego podstawie zidentyfikować główne źródła emisji zanieczyszczeń na terenie Wspólnoty, ocenić jak państwa członkowskie wywiązują się ze zobowiązań międzynarodowych oraz podawać otrzymane dane do publicznej wiadomości.

Po drugie - EPER przyczyni się do podniesienia świadomości ekologicznej społeczeństwa przez dostarczanie danych o zanieczyszczeniach pochodzących z konkretnych zakładów oraz z określonych gałęzi przemysłu. Przez społeczeństwo należy tu rozumieć wszystkie zainteresowane osoby, grupy społeczne, organizacje pozarządowe, instytucje badawcze itd.⁴.

Częściowo więc EPER posiada takie same cechy jak PRTR:

- Dotyczy konkretnych, określonych substancji;
- Dotyczy emisji z indywidualnych zakładów określonych typów;
- Jest cyklicznie aktualizowany - dane na jego potrzeby dostarczane są co trzy lata;
- Jest publicznie dostępny i prowadzony w formie elektronicznej.

Mimo tego, nie można uznać, iż EPER w obecnym kształcie mógłby spełniać funkcje przewidziane dla PRTR (zastąpić PRTR). Główną przeszkodą jest tu fakt, że EPER nie obejmuje wszystkich mediów środowiska - dotyczy tylko powietrza i wody z wykluczeniem ziemi, gleby oraz wytwarzania i gospodarowania odpadami. Uniemożliwia to prawidłowe monitorowanie uwolnień i transferu konkretnej substancji w środowisku - a bez tego nie można mówić o PRTR.

Rejestrowi EPER zarzuca się też, że nie obejmuje wszystkich źródeł

emisji, a dotyczy jedynie tych zakładów (instalacji), które na podstawie dyrektywy IPPC wymagają pozwolenia zintegrowanego (prowadzących jeden z rodzajów działalności wymienionych w aneksie I dyrektywy)⁵.

EPER związany jest wszak z IPPC, niejako wywodzi się z tej dyrektywy, tak więc siłą rzeczy musi dotyczyć tych samych zakładów. Rozszerzenie listy objętych tym rejestrem (w jego obecnym kształcie) zakładów wymagałoby najpierw rozszerzenia aneksu I do dyrektywy IPPC, a więc *de facto* objęcia większej liczby instalacji obowiązkiem uzyskania pozwolenia zintegrowanego - co z punktu widzenia tworzenia rejestru emisji nie jest potrzebne, a powodowałoby nałożenie na włączone do aneksu I zakłady dodatkowych poważnych obowiązków. Inaczej mówiąc - nie można przyjąć, iż środkiem do zapewnienia, by rejestr taki obejmował jak największą liczbę zakładów (lub wszystkie) jest żądanie od nich pozwolenia zintegrowanego.

Kolejny zarzut pod adresem EPER-u dotyczy częstotliwości raportowania - obecnie istnieje obowiązek składania raportów raz na 3 lata, gdy tymczasem dla zapewnienia wiarygodności i aktualności danych pożądane byłoby raportowanie coroczne⁶.

Poza tym w opinii Komisji Europejskiej EPER ma raczej służyć jako narzędzie monitorowania postępów w osiąganiu celów ekologicznych (w redukcji emisji) niż jako środek umożliwiający realizację prawa do informacji oraz stymulujący obniżanie wielkości emisji (motywuujący zakłady do podejmowania odpowiednich działań) - co jest z kolei charakterystyczne dla PRTR⁷.

Opisane wyżej zastrzeżenia do EPER można znaleźć też w dokumencie wydanym przez EEB w maju 1995 r., a więc jeszcze przed uchwaleniem dyrektywy IPPC - uwagi te dotyczyły istniejącego już wówczas projektu tej dyrektywy (OJ 93/C 311); niektóre z nich pozostały jednak aktualne również po wydaniu decyzji o EPER. W dokumencie tym czytamy, że EEB obawia się, iż odniesienie rejestru zanieczyszczeń do zakładów objętych regulacją IPPC powoduje, że nie spełnia on funkcji narzędzia realizacji prawa społeczeństwa do informacji o środowisku. Wątpliwości budzi zwłaszcza konstrukcja łączenia prawa do informacji z zadaniami organów wydających pozwolenia. Dodatkowo dyrektywa IPPC nie obejmuje wszystkich zanieczyszczających zakładów, a tylko tych, które wymagają pozwolenia zintegrowanego⁸.

Rozdział 4

Rejestry PRTR w Konwencji z Aarhus

Status Konwencji

W dniu 25 czerwca 1998 roku w Aarhus w Danii w czasie IV Paneuropejskiej Konferencji Ministrów Ochrony Środowiska podpisano Konwencję o Dostępie do Informacji, Udziale Społeczeństwa w Podejmowaniu Decyzji oraz Dostępie do Sprawiedliwości w Sprawach Dotyczących Środowiska - którą już w tej chwili zaczęto określać jako Konwencja z Aarhus. Celem Konwencji jest sprecyzowanie i przełożenie na język wiążących postanowień traktatowych deklaracji politycznych zawartych w przyjętych w 1995 roku przez Ministrów na III Paneuropejskiej Konferencji w Sofii Wytycznych w Sprawie Dostępu do Informacji Dotyczących Środowiska i Udziału Społeczeństwa w Podejmowaniu Decyzji Dotyczących Środowiska.

Konwencję, powstałą w ramach Europejskiej Komisji Gospodarczej ONZ, podpisało w Aarhus 35 krajów (w tym Polska) oraz Wspólnota Europejska, zaś cztery inne (Węgry, Białoruś, Malta i Niemcy), które nie uczyniły tego w Aarhus, podpisały Konwencję przed upływającym 21 grudnia 1998 r. terminem wyłożenia jej do podpisu w Nowym Jorku.

W chwili obecnej dokumenty ratyfikacyjne złożyło 17 państw: Mołdawia, Gruzja, Ukraina, Rumunia, Białoruś, Dania, Azerbejdżan, Macedonia, Turkmenistan, Kirgistan, Kazachstan, Włochy, Albania, Armenia, Estonia, Tadżykistan, Węgry (stan na 5 listopada 2001 W ten sposób wymóg ratyfikacji Konwencji przez 16 państw został spełniony, w związku z czym weszła ona w życie dnia 30 października 2001 r. [informacje na temat statusu konwencji znaleźć można na stronie Konwencji <http://www.unece.org/env/pp>] .

Treść Konwencji

Szczegółowe omówienie przepisów konwencji i jej genezy w tym miejscu nie jest ani możliwe ani nie wydaje się konieczne⁹. Warto jednak ogólnie przedstawić problemy, jakie reguluje konwencja oraz zasygnalizować pewne kierunki rozwiązań. Konwencja, najogólniej rzecz biorąc, reguluje trzy podstawowe dla uspołeczniania kwestie:

- dostęp do informacji,
- udział w procesach decyzyjnych
- dostęp do wymiaru sprawiedliwości, czyli możliwość egzekwowania przez społeczeństwo przepisów.

Wspólne dla tych trzech grup zagadnień (określanych niekiedy jako trzy „filary” konwencji są definicje oraz pewne zasady ogólne. Na szczególną uwagę zasługują tutaj kilka rozwiązań. Przede wszystkim jest to sposób ujęcia definicji „władzy publicznej” - pojęcia kluczowego dla zdefiniowania podmiotu odpowiedzialnego za realizację większości postanowień konwencji w praktyce. Definicja ta wzorowana jest wprawdzie na takiej definicji zawartej w Dyrektywie 90/313/EWG o dostępie do informacji, nieco ją jednak rozszerza. Dotyczy to zwłaszcza precedensowego objęcia taką definicją (a więc i obowiązkami wynikającymi z Konwencji) również i samej Komisji Europejskiej, która dotychczas nakazywała w dyrektywach organom administracji państw członkowskich np. udostępnianie informacji lub umożliwianie udziału społeczeństwa, ale sama nie podlegała tym nakazom. Konwencja rozszerza też, w stosunku do Dyrektywy 90/313/EWG definicje informacji dotyczącej środowiska m.in. o kwestie genetycznie zmodyfikowanych organizmów.

W postanowieniach ogólnych Konwencja nakazuje Stronom m.in. zapewnienie niezbędnej spójności między poszczególnymi regulacjami wydanymi dla jej realizacji (dotyczy to np. potrzeby zgodności terminów w jakich można uzyskać informacje z terminem przedstawienie swoich uwag lub zastrzeżeń w jakiejś sprawie). Konwencja precyzuje też pojęcia „społeczeństwa” oraz „zainteresowanej społeczności”. Przez społeczeństwo, zgodnie z art.2. ust.4. rozumieć należy *„jedną lub więcej osób fizycznych lub prawnych oraz, zgodnie z krajowym ustawodawstwem lub praktyką ich stowarzyszenia, organizacje lub grupy”*. Przez zainteresowaną społeczność natomiast, zgodnie z art.2 ust.5 Konwencji, rozumieć należy *„część społeczeństwa która jest lub może być dotknięta skutkami lub ma interes w podejmowanej decyzji dotyczącej środowiska; dla potrzeb niniejszej definicji organizacje pozarządowe wspierające ochronę środowiska i spełniające wymagania przewidziane w prawie krajowym uważa się za posiadające interes w tym zakresie”*. Konwencja zakazuje też w postanowieniach ogólnych jakiegokolwiek dyskryminacji ze względu na narodowość, obywatelstwo lub miejsce zamieszkania (innymi słowy: np. prawo do informacji przysługiwać musi „każdemu” a nie tylko „obywatelom”). Co więcej, dotyczy to też organizacji, które nie mogą być dyskryminowane ze względu na swoją siedzibę.

Kwestie jawności informacji Konwencja reguluje w dwóch odrębnych artykułach. Artykuł 4 mówi o dostępie do informacji i formułuje prawa społeczeństwa i obowiązki organów w sytuacji, gdy ktoś żąda dostępu do informacji (tzn. „bierne upowszechnianie informacji”). Konwencja zabrania tutaj wymagania od zadającego informacji wykazania się jakimś interesem w sprawie, określa terminy na udostępnienie informacji (bez zwłoki, najdalej miesiąc lub wyjątkowo dwa miesiące jeśli informacja wyjątkowo skomplikowana) oraz sytuacje, w których można odmówić udostępnienia informacji (względy obronności, bezpieczeństwa publicznego, ochrona prywatności, względy ochrony środowiska - np. miejsca lęgowe ptaków). Dopuszcza się też odmowę udzielenia informacji z uwagi na potrzebę ochrony tajemnicy handlowej - z tym, iż nie można na tej podstawie odmówić informacji na temat emisji do powietrza, wody itp. danych o wprowadzanych do środowiska zanieczyszczeniach). Konwencja zezwala też na pobieranie opłat za udostępnianie informacji.

Bardzo obszerny art. 5 Konwencji z Aarhus nakłada na państwa - Strony szczegółowe obowiązki odnoszące się do gromadzenia, uaktualniania, opracowywania i udostępniania różnego rodzaju informacji obejmujących:

- informacje o zagrożeniach,
- informacje o planowanych i prowadzonych przedsięwzięciach mających wpływ na środowisko,
- raporty o stanie środowiska,
- teksty aktów prawnych,
- wytyczne polityki, plany i programy,
- międzynarodowe konwencje, traktaty i porozumienia.

Szczegółowe omówienie wszystkich postanowień nie wydaje się tutaj konieczne, warto jednak zwrócić uwagę na kilka z nich.

Zobowiązania zawarte w ustępie 1c) dotyczące udostępniania informacji w warunkach zagrożenia motywowane było znanymi problemami z dostępem do informacji, jakie w związku z katastrofą elektrowni atomowej w Czernobylu miały społeczeństwa zarówno na Wschodzie jak i Zachodzie Europy. Postanowiono, nie bez wpływu postulatów zgłaszanych w trakcie negocjacji przez ofiary katastrofy, stworzyć pewne gwarancje nadzwyczajnego dostępu do informacji w sytuacji zagrożenia. Konwencja wymaga tutaj udostępniania informacji bezzwłocznie i bez opóźnień, co pomyślane jest jako szczególny rygor w stosunku do terminów na udostępnienie informacji określonych w art. 4 ust. 2.

Warto zwrócić uwagę na postanowienia ustępu 2 b) i c) dotyczące obowiązku tworzenia publicznych rejestrów, w ramach których informacje udostępniane są do wglądu bezpłatnie. Wprowadzając ten obowiązek bazowano na doświadczeniach państw, dla których jawność administracji była rzeczą relatywnie nową w momencie wprowadzania regulacji prawnej służącej realizacji Dyrektywy 313. Pełny dostęp do informacji poprzedzono stopniowym rozszerzaniem zakresu dostępności informacji i akt poprzez tworzenie całego szeregu publicznie dostępnych rejestrów (np. w Wielkiej Brytanii są to rejestry pozwoleń na emisje do powietrza, pozwoleń na gospodarkę odpadami, pozwoleń wodnoprawnych, rejestry decyzji lokalizacyjnych itp. - wszystkie te rejestry zawierają w odniesieniu do każdego indywidualnego zakładu wnioski o wydania odpowiednich decyzji, decyzje oraz ewentualne dokumenty dotyczące kontroli wykonywania tych decyzji oraz nałożonych sankcji). Przy negocjowaniu Konwencji uznano, iż zastosowanie tego typu podejścia również w przypadku realizacji Konwencji może okazać się pomocne.

Szczególny nacisk został położony na dostępność informacji w elektronicznych bazach danych łatwo osiągalnych przez publiczne sieci telekomunikacyjne. W trakcie negocjacji wokół tego zobowiązania istniało wiele kontrowersji. Sporo państw obawiało się podjęcia wiążących zobowiązań w tym zakresie z uwagi na spodziewane koszty z tym związane oraz braki infrastruktury technicznej. Z drugiej strony wskazywano na coraz powszechniejsze wykorzystanie Internetu (gdyż to o Internet chodzi głównie - choć ukryty pod generalną nazwą) oraz jego przydatność dla obiegu informacji. Niezmiernie pozytywne doświadczenia wielu krajów, w tym zwłaszcza Hiszpanii i Austrii, przedstawione na spotkaniu sygnatariuszy w Kiszyniowie, potwierdzają słuszność tych ostatnich poglądów. Dowodzą one też ponad wszelką wątpliwość, iż korzystanie z Internetu to najskuteczniejszy i najtańszy sposób upowszechniania informacji.

Warte podkreślenia jest zobowiązanie urzędników do wspierania społeczeństwa w urzeczywistnianiu dostępu do informacji.

Wprawdzie obowiązek dostarczania informacji spoczywa na władzach publicznych, ale Konwencja nakazuje zachęcanie podmiotów gospodarczych prowadzących działalność mającą znaczący wpływ na środowisko do regularnego informowania społeczeństwa o wpływie ich działalności i produktów na środowisko, także w ramach znakowania ekologicznego i przeglądów ekologicznych.

Zapisy dotyczące PRTR w Konwencji

Jednym z kluczowych, a jednocześnie jednym z najbardziej kontrowersyjnych zagadnień w całej Konwencji jest zawarte w art.5 ust. 9 zobowiązanie dotyczące rejestrów zanieczyszczeń. W Aarhus nie ustalono formuły prawnej dla kwestii związanych z rejestrami, m.in. ze względu na fakt, że UE nie miała w owym czasie (czerwiec 1998) przyjętego systemu rejestrów EPER. W efekcie kwestie PRTR uregulowano w sposób dość enigmatyczny w art. 5 ust. 9, nie wspominając przy tym nazwy PRTR. Tym niemniej przez odwołanie do procesów międzynarodowych zasygnalizowano konieczność nawiązania do prac w ramach OECD dotyczących rejestrów uwalniania i transferu zanieczyszczeń (tzn. PRTR). Ostrożne sformułowanie tego przepisu wzmocnione jest postanowieniami art. 10 ust. 2 pkt i), który wymaga, aby na pierwszym spotkaniu Stron dokonano przeglądu wykonania tego zobowiązania i zastanowiono się nad sposobem jego rozwinięcia.

Art. 4 ust. 9 konwencji stanowi:

“9. Każda ze Stron podejmie kroki aby sukcesywnie tworzyć, z uwzględnieniem procesów międzynarodowych tam gdzie ma to zastosowanie, spójny, ogólnokrajowy system wykazów lub rejestrów zanieczyszczeń w postaci publicznie dostępnej skomputeryzowanej bazy danych, zestawionych na podstawie ujednoliconych sprawozdań. Taki system może obejmować, w odniesieniu do pewnych rodzajów działalności, wprowadzanie, uwalnianie i przemieszczanie się określonego rodzaju substancji i produktów, wliczając w to wodę, energię i wykorzystywane zasoby, do elementów środowiska i do miejsc ich oczyszczania lub składowania na danym terenie lub poza nim.”

Art.10 ust. 2 Konwencji stanowi:

“2. Na swych konferencjach Strony będą dokonywać ciągłego przeglądu wykonywania niniejszej Konwencji, opierając się na okresowych sprawozdaniach przekazywanych przez Strony i mając to na uwadze będą:

1. Na pierwszej konferencji dokonają przeglądu wykonania postanowień artykułu 5 ustęp 9 i rozważą jakie kroki są niezbędne dla dalszego rozwoju systemu, o którym mowa w tym ustępie, biorąc pod uwagę rozwój międzynarodowych procesów, w tym rozważą wypracowanie odpowiedniego instrumentu międzynarodowego dotyczącego rejestrów lub wykazów powstawania i przemieszczania zanieczyszczeń, który by mógł

być załączony do niniejszej Konwencji”.

Na pierwszym spotkaniu sygnatariuszy Konwencji, które odbyło się 19 - 21 kwietnia 1999 r. w Kiszyniowie w Mołdawii, zdecydowano o utworzeniu grupy zadaniowej (tzw. Task Force) powołanej dla bliższego rozpatrzenia kwestii rejestrów zanieczyszczeń (tzw. Pollutant Release and Transfer Registers – PRTR), o których mowa w art. 5 § 9 w świetle zobowiązania zawartego w art. 10 § 2 (i).

Koordinację prac Grupy zadaniowej ds. PRTR (*UNECE Aarhus PRTR Task Force*) powierzono Republice Czeskiej <http://www.ecn.cz/prtr-tf/>.

Mandat Grupy zadaniowej ds. PRTR obejmował możliwość rekomendacji co do celowości rozpoczęcia prac zmierzających do rozwinięcia postanowień Konwencji w odniesieniu do tych zagadnień. Podczas Drugiego Spotkania Sygnatariuszy w Dubrowniku, Chorwacja w lipcu 2000 zaakceptowano rekomendację Grupy zadaniowej rozszerzeniu jej mandatu do przygotowania wiążącego instrumentu prawnomiędzynarodowego w postaci **protokołu dotyczącego rejestrów zanieczyszczeń do Konwencji z Aarhus**, który mógłby zostać przyjęty podczas Piątej Konferencji Ministerialnej “Środowisko dla Europy” w Kijowie w 2002 roku.

Rozdział 5

Przebieg i rezultaty prac nad protokołem PRTR

Ponieważ Konwencja z Arhus weszła w życie dopiero w październiku 2001 roku, zaś decyzje podjęciu negocjacji należało podjąć na tyle wcześnie, by zdążyć je zakończyć przed spotkaniem w Kijowie – formalną podstawą wszczęcia negocjacji nad protokołem PRTR do konwencji z Aarhus była decyzja Komitetu Polityki Ekologicznej EKG ONZ podjęta we wrześniu 2001 roku o powołaniu Grupy Roboczej (tzw. Working Group) ds. PRTR. Zadaniem tej grupy, otwartej dla wszystkich państw regionu EKG ONZ, jest przeprowadzenie negocjacji w sprawie protokołu PRTR i przygotowanie go do podpisu w czasie konferencji ministrów w Kijowie w maju 2003 roku.

Podstawą do negocjacji jest wstępny tekst przygotowany przez Sekretariat Konwencji. (Elements for a draft instrument on PRTR) oraz nieformalna nota objaśniająca założenia projektu. W przygotowaniu tego tekstu pomagała kilkunastoosobowa grupa ekspertów. Tekst ten umieszczono na stronie internetowej Konwencji <http://www.unece.org/env/pp>, tak aby umożliwić zapoznanie się z nim wszystkim zainteresowanym. Stworzono wraz z tym stroną dyskusyjną umożliwiającą wymianę poglądów na temat planowanych rozwiązań.

Pierwsze spotkanie grupy roboczej odbyło się na przełomie lutego i marca 2001.

W spotkaniu uczestniczyli:

- przedstawiciele rządów 28 państw regionu ONZ EKG (na uwagę zasługuje udział USA, które nie są stroną Konwencji) oraz Komisji Europejskiej,
- przedstawiciele kilkunastu organizacji międzynarodowych i pozarządowych (w tym organizacje przemysłowców, związków zawodowych i organizacje ekologiczne)

Na przewodniczącego grupy roboczej wybrano Karela Blahe z Czech, na wice-przewodniczącego – G. van Grootvelda z Holandii.

Na spotkanie Sekretariat przygotował projekt roboczy tekstu. Ponadto w trakcie spotkania swoje stanowisko na piśmie przedstawiła Komisja Europejska oraz Koalicja organizacji ekologicznych ECO Forum.

W trakcie pierwszego spotkania uznano za przedwczesne szczegółowe rozważanie tekstu poszczególnych postanowień i zdecydowano się przeprowadzić jedynie generalną dyskusję nad kluczowymi kwestiami.

Jako kluczowe kwestie warte generalnej dyskusji uznano:

1. formę prawną negocjowanego instrumentu,
2. stopniowe podejście (step by step approach)
3. podstawowe elementy PRTR

Ad 1.

Dość powszechnie popierano protokół do Konwencji jako formę instrumentu, uznając przy tym iż powinien on być otwarty na państwa nie będące stronami Konwencji oraz państwa spoza regionu EKG ONZ.

Ad 2.

Sekretariat objaśnił zastosowane w projekcie roboczym stopniowe podejście składające się z 4 etapów. Dość powszechnie uznano, iż punktem wyjścia dla negocjacji powinny być obowiązki wynikające z przyjętego w 2000 roku w Unii Europejskiej tzw. Europejskiego Rejestru Zanieczyszczeń (EPER) oraz innych międzynarodowych instrumentów przewidujących systemy raportowania. Postulowano też by na początek skupić się w negocjacjach nad wiążącymi obowiązkami związanymi z pierwszym stopniem (tzn. obowiązującymi w momencie wejścia w życie instrumentu) zaś zostawić na razie kwestie zobowiązań związanych z pozostałymi stopniami.

Ad 3.

Zidentyfikowano następujące podstawowe elementy PRTR, które muszą być rozstrzygnięte w ramach negocjacji:

- elementy środowiska do których zrzut zanieczyszczeń wymagać ma raportowania
- rodzaje zrzutów i transferu zanieczyszczeń wymagające raportowania,
- częstotliwość i okresy raportowania
- zakres podmiotów objętych obowiązkiem raportowania
- zakres substancji objętych obowiązkiem raportowania
- rozpowszechnianie danych zawartych w rejestrach

Rezultaty spotkania:

W trakcie spotkania uznano za przedwczesne podjęcie jakichkolwiek

wiązących decyzji co do charakteru i zakresu przyszłych rozwiązań. Zobowiązano Sekretariat do podjęcia kroków do ustalenia ewentualnych kosztów prowadzenia rejestrów oraz zestawienia obowiązków raportowania związanych z różnymi instrumentami międzynarodowymi.

Postanowiono powołać specjalną grupę technicznych ekspertów otwartą dla ekspertów z wszystkich uczestniczących państw i organizacji, dla przedyskutowania jakie substancje i rodzaje aktywności powinny być objęte wymogiem raportowania,

Drugie spotkanie grupy roboczej odbyło się w dniach 2-6 lipca 2001., przy czym w dniach 2-4 lipca formalnie nie prowadzono negocjacji a dyskusja toczyła się w ramach wspomnianej wcześniej tzw. Grupy Technicznej Ekspertów.

W spotkaniu uczestniczyli:

- przedstawiciele rządów 29 państw regionu ONZ EKG (na uwagę zasługuje udział USA i Kanady, które nie są stroną Konwencji) oraz Komisji Europejskiej, a także Meksyku,
- przedstawiciele kilkunastu organizacji międzynarodowych i pozarządowych (w tym OECD, UNEP oraz organizacje przemysłowców, związków zawodowych i organizacje ekologiczne)

Zgodnie z ustaleniami podjętymi na I Spotkaniu, na II spotkanie Sekretariat przygotował 2 dokumenty: projekt roboczy końcowych postanowień tekstu (Elements for final provision of a draft instrument on PRTR - CEP/WG.5/AC.2/2001/6) oraz dokument podsumowujący zebrane uwagi (CEP/WG.5/AC.2/2001/7).

Grupa Techniczna Ekspertów

Zgodnie z ustaleniami podjętymi na I Spotkaniu, II Spotkanie Grupy Roboczej poprzedzone było spotkaniem Grupy Technicznej Ekspertów. Zadaniem tej Grupy było przedyskutowanie pewnych kwestii technicznych i przygotowanie materiałów zestawiających propozycje odnośnie potencjalnych substancji wymagających raportowania oraz instalacji podlegających raportowaniu.

Na II Spotkaniu Grupy Roboczej przedstawiono projekt sprawozdania z obrad Grupy Technicznej. Złożono do niego wiele uwag i zastrzeżeń.

Przedyskutowano potencjalną formę prawną instrumentu i zgodzono się, iż powinien to być protokół do Konwencji z Aarhus otwarty również dla państw nie będących stronami Konwencji oraz państw spoza regionu UN-ECE (warta zauważenia jest tutaj obecność Meksyku w obradach).

Znaczna część dyskusji poświęcona była problemom proceduralnym, w tym sposobowi prowadzenia dalszych obrad. Zdaniem wielu delegacji obrady skoncentrowały się zbyt mocno na kwestiach technicznych. Zamiast np. skupienia się w protokole na kryteriach doboru substancji do raportowania (co proponowała Polska w pisemnym stanowisku złożonym w Sekretariacie w kwietniu) proponuje się szczegółowe listy substancji. Składane propozycje obejmują olbrzymią liczbę różnych substancji oraz instalacji objętych zakresem raportowania. Grozi to albo nadmiernym rozbudowaniem wymagań protokołu (co powodować może problemy z jego przyjęciem) albo – wobec wzajemnie sprzecznych poglądów na wiele szczegółów – utkwieniem negocjacji w martwym punkcie. Jako alternatywę zaproponowano skupienie się na ujęciu w protokole podstawowych zasad systemu PRTR i dopiero po ich uzgodnieniu zastanowienie się nad szczegółami technicznymi.

Postanowiono m.in.:

- a. przyjąć propozycję OECD, które wraz z USA i Czechami podjęły się opracowania podstawowych zasad PRTR
- b. zlecić sekretariatowi opracowanie analizy kosztów funkcjonowania systemów PRTR

Trzecie spotkanie Grupy Roboczej ds. PRTR wyznaczone zostało na 2-6 grudnia 2001 roku, przy czym - podobnie jak w przypadku drugiego spotkania – pierwsze 3 dni obrad będą się toczyły w ramach Grupy Technicznej.

Na spotkanie to przygotowano wspomniane wcześniej dokumenty. Są one dostępne na stronie internetowej Konwencji <http://www.unece.org/env/pp>.

Trzecie spotkanie Grupy Roboczej będzie miało kluczowe znaczenie dla losów protokołu PRTR. Rozstrzygnie się bowiem najprawdopodobniej kierunek rozwiązań: czy będzie to jedynie powtórzenie EPER czy też od razu pełno-zakresowy rejestr PRTR. W zależności od kierunku tych rozwiązań rozstrzygnie się też, czy USA i Kanada (nie będące sygnatariuszami Konwencji z Aarhus) zechcą przystąpić do protokołu PRTR. Biorąc pod uwagę omówione wcześniej doświadczenia obydwu krajów dotyczące

rejestrów PRTR, decyzja w tym względzie będzie miała dość istotne znaczenie dla implementacji protokołu w przyszłości, zwłaszcza w krajach Europy Środkowej i Wschodniej.

-
- ¹ Ralph Ahrens, Report "Time is Ripe", A Binding Community Emission Register is Overdue, European Environmental Bureau, June 1994
 - ² EEB Industry Handbook, A critical evaluation of available European Legislation on Industry and the Environment, str. 115
 - ³ Swedish Environmental Protection Agency: Analysis of an EPER, 1998. EU DG XI for Environment, Nuclear Safety and Civil Protection, Brussels, November 1997
 - ⁴ Pollutant Release and Transfer Registers, Report on the first meeting of task force, Meeting of the Signatories to the Aarhus Convention, Dubrovnik, Croatia, 3-5 July 2000, UNECE, CEP/WG.5/2000/5, 27.04.2000, Annex II, p. 29
 - ⁵ EEB Industry Handbook, A critical evaluation of available European Legislation on Industry and the Environment, str. 115
 - ⁶ EEB Industry Handbook, A critical evaluation of available European Legislation on Industry and the Environment, str. 115
 - ⁷ Pollutant Release and Transfer Registers, Report on the first meeting of task force, Meeting of the Signatories to the Aarhus Convention, Dubrovnik, Croatia, 3-5 July 2000, UNECE, CEP/WG.5/2000/5, 27.04.2000, Annex I, p. 17
 - ⁸ Remarks concerning a Pollutant and Transfer Register OECD-workshop, 14 - 16 June 1995, London, on data uses and dissemination, EEB, 1995
 - ⁹ Na temat genezy konwencji na tle prawa międzynarodowego zob. J. Jendrońska, Konwencja z Aarhus 1998 r. jako międzynarodowoprawna gwarancja praw społeczeństwa w ochronie środowiska, Acta UW, prawo CCLXVI, Wrocław 1999, str. 111-120.

Część 4

Kluczowe elementy instytucji PRTR

Rozdział 1

Definicja, cele i zasady tworzenia rejestrów PRTR

Definicja rejestru PRTR

Zgodnie z definicją OECD¹:

“PRTR jest rejestrem zanieczyszczeń wyemitowanych do powietrza, wód i gleb oraz odpadów transportowanych poza teren zakładu (instalacji) w celu dalszej obróbki lub składowania. Instalacje uwalniające jeden lub więcej związków chemicznych regularnie – najczęściej raz w roku – składają raporty, gdzie informują o wyemitowanych chemikaliach, ich ilości i “medium”, do którego emisja nastąpiła.”

Zgodnie natomiast z definicją przygotowaną na potrzeby negocjacji nad protokołem PRTR do konwencji z Aarhus², przez PRTR rozumieć należy:

“zintegrowany system zbierania i rozpowszechniania informacji, obejmujący dane o źródłach i wielkości indywidualnych substancji uwalnianych do poszczególnych elementów środowiska lub transferowanych w postaci odpadu. System ten oparty jest na wiarygodnych, spójnych, okresowych, ujednoczonych danych dotyczących uwalniania i transferu zanieczyszczeń w ujęciu multimedialnym z wyraźnie określonych indywidualnych źródeł”

Cele utworzenia rejestru PRTR

W dokumencie *PRTR Implementation: Member Country progress*, OECD zawarła opis dotychczasowego dorobku w sferze rejestrów PRTR. Znalazły się w nim między innymi omówienie celu ich tworzenia, jak i podsumowanie działań podjętych przez liczne państwa w celu ustanowienia krajowych systemów rejestrów PRTR.

Głównym celem rejestru PRTR jest zebranie i zestawienie danych dotyczących potencjalnie szkodliwych związków chemicznych wyemitowanych do atmosfery, wód, gleb oraz transportowanych *off-site* w celu zapewnienia prawa

obywateli do informacji, w tym także informacji środowiskowej. Katalog taki winien porządkować dane według źródła pochodzenia emisji. Dzięki temu możliwe jest zebranie w jednym miejscu informacji niezbędnych dla programów zapobiegania skażeniom i gospodarowania chemikaliami. Dodatkowo, dane te pozwalają władzom państwowym określać działania zmierzające do ograniczenia lub nawet zupełnego wyeliminowania najbardziej szkodliwych emisji.

Można też, za dokumentem OECD *Pollutant Release and Transfer Registers (PRTRs): A Tool for Environmental Policy and Sustainable Development – Guidance Manual for Governments* wskazać pewne cele szczegółowe, w których osiągnięciu rejestry PRTR mogą wydatnie pomóc:

- a. ograniczenie ryzyka dla ludzkiego zdrowia i środowiska, związane go z emisjami i transferem zanieczyszczeń oraz dostarczenie precyzyjnej informacji na temat źródeł emisji
- b. zbieranie wymaganych przez zobowiązania międzynarodowe danych dotyczących określonych chemikaliów w regularny i zwarty sposób
- c. identyfikacja podstawowych lokalnych i regionalnych zagrożeń środowiskowych i ich źródeł
- d. ograniczanie globalnych zagrożeń środowiskowych, na przykład gazów cieplarnianych, gazów niszczących sferę ozonową
- e. wspieranie redukcji emisji zanieczyszczeń, jak i zapobiegania im, oraz zachęcanie do korzystania z bardziej przyjaznych środowiskowo technologii, m.in. poprzez dobrowolne lub obowiązkowe działania podejmowane przez producentów zanieczyszczeń
- f. wspieranie i monitorowanie procesu nadzoru nad produktem
- g. zachęcanie do zintegrowanych działań na rzecz zapobiegania i kontroli zanieczyszczeń, m.in. poprzez weryfikację skuteczności instrumentów regulacyjnych polityki ekologicznej
- h. harmonizacja i racjonalizacja już istniejących obowiązków raportowania, mająca doprowadzić do większej skuteczności i zwartości procesu gromadzenia i zarządzania danymi
- i. poszerzenie zainteresowania i udziału społeczeństwa w procesie podejmowania decyzji o znaczeniu ekologicznym
- j. rozpowszechnianie informacji o potencjalnych zagrożeniach o charakterze lokalnym, regionalnym, jak i krajowym
- k. włączenie zagadnienia zapobiegania zanieczyszczeniom do etyki przedsiębiorstw, uświadomienie przedsiębiorcom korzyści ekonomicznych płynących z kapitałochłonnych mechanizmów kontroli, utylizacji i składowania, potrzebnych do ograniczenia emisji i transferów
- l. ograniczenie groźby ponoszenia odpowiedzialności środowiskowej w przyszłości

Krajowe systemy PRTR

Charakterystyka systemu PRTR zmienia się w zależności od potrzeb kraju, jego celów środowiskowych oraz krajowych priorytetów. Działające systemy opierają się na różnie zdefiniowanych celach, więc i ich kształt oraz funkcjonowanie nie zawsze są identyczne. Tylko system rejestrów PRTR dostosowany do krajowych priorytetów środowiskowych staje się skutecznym narzędziem, służącym nadzorowaniu powstawania, uwalniania i kresu wykorzystania związków chemicznych w okresie czasu.

Podstawowa charakterystyka

Pomimo, że systemy PRTR projektowane są stosownie do potrzeb konkretnych krajów, istnieją podstawowe elementy wspólne dla wszystkich takich systemów, tworząc ich szkielet. Wg OECD należą do nich :

- lista potencjalnie niebezpiecznych związków chemicznych, objętych obowiązkiem raportowania
- “multimedialność” lub zintegrowany model składanych raportów (tzn. objęcie obowiązkiem raportowania powietrza, wody i ziemi)
- okresowe (zwykle coroczne) składnie raportów
- powszechna dostępność do przypisanych do źródeł emisji danych

Według powoływanego już wcześniej dokumentu Fundamental Aspects of PRTR do takich podstawowych cech, jakie spełniać musi dany system raportowania aby nazwać go PRTR należą:

- oparcie systemu raportowania i udostępniania danych na konkretnym źródle emisji (zakładzie),
- oparcie systemu raportowania i udostępniania danych na konkretnej substancji zanieczyszczającej,
- multimedialność raportowania o uwalnianych substancjach,
- objęcie raportowaniem transferu substancji w postaci odpadów,
- co najmniej coroczne raportowanie
- publiczna dostępność danych

Obok tego, w dokumencie tym wymienia się jeszcze kolejnych kilka elementów niezbędnych dla efektywnego działania systemu PRTR:

- ujednoczenie raportowania (tzn. np. w tych samych jednostkach – np. kilogramy na rok),
- ujednoczone wartości progowe uruchamiające obowiązek raportowania,

- obowiązkowe raportowanie,
- aktualność danych,
- ograniczone możliwości traktowania danych jako poufne,
- jawność wszystkich procesów decyzyjnych związanych z tworzeniem systemu PRTR

Uznaje się, iż to właśnie istnienie tych cech stanowi o PRTR nie zaś liczba substancji lub zakładów objętych systemem raportowania i udostępniania danych³.

Rozdział 2

Elementy środowiska, do których zrzut zanieczyszczeń wymaga raportowania oraz sposób przechowywania i udostępniania danych

Panuje dość powszechne przekonanie, iż warunkiem niezbędnym, aby jakiś system rejestrów zanieczyszczeń określić jako PRTR, jest objęcie obowiązkiem raportowania zrzutów zanieczyszczeń do wszystkich mediów środowiskowych - tzn. do powietrza, wody i ziemi, w tym zarówno na jej powierzchni jak i pod powierzchnią ziemi. Tak też ujmuje PRTR definicja OECD⁴. Chodzi przy tym zarówno o zanieczyszczenia w formie gazów, pyłów, ścieków jak i odpadów stałych lub płynnych. Stąd też jednym z podstawowych zarzutów pod adresem EPER jest fakt, iż początkowo nie będzie on obejmował odpadów. Tak długo zaś, jak nie będzie ich obejmował, nie spełnia podstawowego kryterium pozwalającego określić go jako PRTR⁵.

Sam jednak fakt objęcia raportowaniem zrzutów zanieczyszczeń do wszystkich mediów nie wystarczy. Punktem wyjścia dla PRTR jest przy tym nie tyle element środowiska, do którego następuje zrzut zanieczyszczeń – co rodzaj substancji zanieczyszczającej. Tak więc system odrębnych, nawet najbardziej rozległych, rejestrów obejmujących zrzuty zanieczyszczeń do poszczególnych mediów nie będzie stanowił PRTR, o ile nie będzie bazował na tych samych podstawach i obejmował tych samych substancji zanieczyszczających.

Istotą PRTR jest kompleksowe podejście zapewniające możliwość śledzenia przemieszczania się konkretnej substancji do różnych elementów środowiska i pomiędzy nimi (tzw. “multi-media approach”). Spotkać można też poglądy, iż w ramach raportowania przydatne jest wyszczególnienie pewnych odrębności w przypadku poszczególnych elementów – np. czy chodzi o zrzut zanieczyszczeń do morza, czy też do wód powierzchniowych, bądź wód podziemnych itp.

Różnica pomiędzy PRTR a tradycyjnymi systemami raportowania i rejestrów polega na tym, że o ile te ostatnie skoncentrowane są na wykazaniu ile i jakich substancji uwalnianych jest do powietrza lub wody, bądź na określeniu ilości i składu odpadów z jakiegos procesu przemysłowego, lub też na jakości danego elementu środowiska - to PRTR pozwala na ustalenie m.in.:

- do jakiego elementu dana substancja została uwolniona,
- na jakim terenie jakie substancje są uwalniane, oraz
- jakie substancje są emitowane przez poszczególne sektory gospodarki

Sposób przechowywania i udostępniania danych zawartych w rejestrach

Istotnym elementem PRTR jest sposób przechowywania danych. Istota PRTR polega na tym, iż musi to być rejestr ogólnonarodowy, oparty na standardowym raportowaniu. Dane muszą być porównywalne tak aby można było uzyskać odpowiednie informacje na temat każdego indywidualnego zakładu, sektora, pojedynczej substancji lub też wreszcie i danego terenu.

Publiczna dostępność danych jest cechą konstytutywną i warunkiem *sine qua non* dla PRTR. Oczywiście zapewniona musi być też możliwość ochrony danych z uwagi na chronione prawem tajemnice. Jako tajemnica handlowa nie może jednak być traktowana informacja o emisjach (zgodnie z art. 4.4.d Konwencji z Aarhus).

Niezmiernie istotne jest elektroniczne przechowywanie i udostępnianie danych (choć zapewnia się też i tradycyjne sposoby wglądu do danych PRTR).

Rozdział 3

Rodzaje uwalniania i transferu zanieczyszczeń wymagające raportowania oraz częstotliwość i okresy raportowania

Większość systemów PRTR obejmuje uwalnianie zanieczyszczeń do środowiska oraz transfery zanieczyszczeń poza zakład (tzw. *off-site transfers*). Zakres objętych tym czynności jest dość precyzyjnie określony⁶.

Przez transfer poza teren zakładu rozumie się m.in.:

- wywóz odpadów na składowisko,
- zrzut ścieków do kanalizacji publicznej,
- wywóz odpadu w celu recyklingu,
- wywóz odpadu w celu pozyskania energii.

Pojęcie transferów poza teren zakładu (*off-site Transfers*)
w rozumieniu EPA (*Environmental Pollution Agency*)
za: 1993 Toxic Release Inventory. Executive Summary

Transfery poza teren zakładu (*off-site transfers*): jest to przemieszczenie odpadów do instalacji geograficznie lub fizycznie oddzielonej od danej instalacji, składającej raport na rzecz TRI. Takie transfery są przemieszczeniami oddalającymi chemikalia od instalacji.

Transfery do zbiorowych oczyszczalni ścieków (*POTWs*): zbiorowa oczyszczalnia ścieków (*POTW*) jest instalacją służącą oczyszczaniu ścieków, będącą własnością gminną lub państwową. Ścieki transportowane są rurociągami bądź kolektory ściekowe. Oczyszczanie lub usunięcie chemikaliów ze ścieków zależy od ich natury oraz od zastosowanych metod oczyszczania. Nie wszystkie wpisane na listy TRI związki chemiczne mogą zostać usunięte ze ścieków, inne są niszczone w procesie oczyszczania, bądź odparowują do atmosfery. Inne znowu, na przykład metale, zostają ze ścieków usunięte, ale pozostają niezutilizowane. Takie odpady można składować. Jeszcze inne chemikalia po przejściu przez oczyszczalnię ścieków są zrzucane do wód.

Transfer poza teren zakładu w celu recyklingu: toksyczne substancje mogą być przesyłane poza teren zakładu w celu ich

odzysku lub regeneracji. Po odpowiedniej obróbce, mogą z powrotem trafić do instalacji lub zostać sprzedane w celu dalszego przerobu lub wykorzystania.

Transfery poza teren zakładu dla odzysku energii: toksyczne substancje mogą być przesyłane poza teren zakładu w celu spalania w piecach przemysłowych lub kotłach które wytwarzają ciepło i energię do użytku w tamtym miejscu. Przetwarzanie chemikaliów poprzez spopielenie nie jest traktowane jako odzysk energii.

Transfery poza teren zakładu w celu utylizacji: toksyczne substancje mogą być przesyłane poza teren zakładu w celu utylizacji, stosując do tego różnorodne metody: biologiczną obróbkę, neutralizację, spalanie i separację. Skutkiem tych metod jest różny stopień degradacji toksycznych chemikaliów. W niektórych wypadkach (takich jak stabilizacja lub zestalanie) chemikalia nie są niszczone, lecz przygotowywane do dalszej gospodarki odpadami, na przykład hermetycznego składowania.

Transfery poza teren zakładu w celu składowania: toksyczne substancje mogą być przesyłane poza teren zakładu w celu składowania są bądź składowane do ziemi, bądź zrzucane/ wtłaczane pod powierzchnię ziemi.

Przedmiotem kontrowersji jest kwestia transferu substancji w postaci produktów. Podobnie też przedmiotem kontrowersji jest tzw. “*on-site transfer*” czyli transferowanie substancji z jednego do drugiego miejsca w ramach zakładu. Taki rodzaj transferu obejmuje utylizację, odzysk energii oraz recykling.

Poprzez uwalnianie (*release*) do środowiska rozumie się emisje zanieczyszczeń do powietrza, zrzut ścieków do wody lub ziemi, oraz składowanie odpadów na powierzchni ziemi lub pod ziemią. Uwolnienia te mogą być związane z procesem produkcyjnym, jak i mieć niezwiązany z produkcją, jednorazowy charakter (*one-time non-production release*), na przykład w formie uwolnień podczas czyszczenia instalacji, czy awarii.

- Przez emisję zanieczyszczeń do powietrza rozumieć należy zarówno emisję zorganizowaną (np. poprzez komin lub rurę) jak i niezorganizowaną (np. poprzez nieszczelne urządzenia, system wentylacyjny itp.).

- Uwolnienie zanieczyszczeń do wód obejmuje zrzuty do wód płynących i stojących, zarówno powierzchniowych jak i podziemnych. Dotyczy to tak zrzutów zorganizowanych (poprzez rury kanalizacyjne) jak i zrzutów poprzez kanały lub drenaże. Obowiązkiem raportowania objęte też są urządzenia służące do odpływu wód deszczowych.
- Uwolnienie zanieczyszczeń do ziemi obejmuje składowanie odpadów na terenie zakładu lub np. rozsypywanie na powierzchni ziemi danej substancji. Wywóz odpadu poza teren zakładu określany jest już jako transfer.

Jeśli chodzi o częstotliwość raportowania to najpowszechniej spotykanym jest przyjęcie rocznego okresu sprawozdawczego. Spotkać jednak można i okresy kwartalne jak i dłuższe – np. EPER zakłada na początek raportowanie w okresach 3-letnich. Uznaje się jednak, iż okres taki jest zbyt długi, aby rejestr spełniał swoje zadanie.

Pojęcie “uwolnienie” według EPA (*Environmental Protection Agency*) za: *1993 Toxic Release Inventory. Executive Summary*

Uwolnienia: to mający miejsce na terenie zakładu zrzut do środowiska toksycznych substancji chemicznych. Oznacza to uwalnianie tych substancji do powietrza, wód powierzchniowych, wód podziemnych a także na powierzchnię ziemi – w sposób stały lub krótkotrwały.

Uwolnienia do powietrza: to emitowanie toksyn skoncentrowanym strumieniem za pośrednictwem specjalnych otworów, rur, kominów oraz uwalnianie niezamierzone, na przykład parowanie, wycieki oraz toksyny uwolnione w wyniku działalności systemów wentylacyjnych w budynkach.

Uwalnianie do wód powierzchniowych: to emisja toksyn do strumieni, jezior, rzek, mórz i innych powierzchniowych zbiorników wodnych. Obejmuje ono zarówno uwalnianie skoncentrowane za pomocą rurociągów jak i uwalnianie otwarte (rowami kanalizacyjnymi). Uwzględnia się także wody odpływowe, w tym poburzone.

Uwalnianie do wód podziemnych: to uwalnianie substancji płynnych pod powierzchnią ziemi w ramach gospodarowania odpadami. Największa ilość raportowanych emisji pod powierzchnią